

Филип Мирић

**ДРУШТВЕНА РЕАКЦИЈА НА ДЕЦУ У СУКОБУ СА ЗАКОНОМ:
Осврт на праксу Завода за васпитање омладине у Нишу**

Др Филип Мирић

**ДРУШТВЕНА РЕАКЦИЈА НА ДЕЦУ
У СУКОБУ СА ЗАКОНОМ:**

**Осврт на праксу Завода за васпитање
омладине у Нишу**

Београд, 2025.

Др Филип Мирић

<https://orcid.org/0000-0002-3066-070X>

**ДРУШТВЕНА РЕАКЦИЈА НА ДЕЦУ У СУКОБУ СА ЗАКОНОМ:
Осврт на праксу Завода за васпитање омладине у Нишу**

Рецензенти

Др Ивана Стевановић, виши научни сарадник, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд

Др Даница Васиљевић Продановић, редовни професор, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду

Др Милица Ковачевић, ванредни професор, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду

Издавач

Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд

За издавача

Др Ивана Стевановић, директор

Технички уредник

Ненад Милошевић

Лектор

Марија Голубовић

Дизајн корица

Др Александра Мирић Јовановић

Штампа

Медивест КТ, Ниш

Тираж

150

ISBN 978-86-80756-79-0

DOI: 10.47152/vaspitanje2025

Својој породици с љубављу.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	7
УВОД.....	11
1. Појам малолетничке делинквенције.....	15
2. Значај проучавања малолетничке делинквенције.....	21
3. Међународноправни акти од значаја за кривичноправни положај малолетника.....	26
4. Старосне границе малолетства	45
ПРВИ ДЕО	
1. Правни оквир за примену васпитних мера у заводу за васпитање омладине у нишу	53
1.1. Појачани надзор уз дневни боравак у одговарајућој установи за васпитање и образовање малолетника	53
1.2. Заводске васпитне мере	55
1.2.1. Упућивање у васпитну установу	58
1.3. Положај малолетника са инвалидитетом у сукобу са законом у установама за извршење кривичних санкција.....	63
ДРУГИ ДЕО	
1. ИЗВРШЕЊЕ ЗАВОДСКИХ ВАСПИТНИХ МЕРА У ЗАВОДУ ЗА ВАСПИТАЊЕ ОМЛАДИНЕ У НИШУ	69
1.1. Опис истраживања	69
1.2. Хипотезе истраживања	74
1.3. Формирање узорка и објашњење коришћених методолошких поступака.....	75
1.4. Резултати истраживања	80
1.4.1. Анализа података из личних листова малолетника у Заводу за васпитање омладине у Нишу.....	80
1.4.2. Анализа података добијених из упитника за запослене у Заводу за васпитање омладине у Нишу.....	84
1.4.3. Анализа одговора малолетника из Завода за васпитање омладине у Нишу	97
1.4.4. Анализа садржаја личних листова штићеника и других података из службене евиденције Завода за васпитање омладине у Нишу	104
СТУДИЈА СЛУЧАЈА.....	105
ЗАКЉУЧАК.....	151
АНЕКСИ.....	159
АНЕКС 1: УПИТНИК ЗА ЗАПОСЛЕНЕ У ЗАВОДУ ЗА ВАСПИТАЊЕ ОМЛАДИНЕ У НИШУ.....	160
АНЕКС 2: УПИТНИК ЗА МАЛОЛЕТНИКЕ У ЗАВОДУ ЗА ВАСПИТАЊЕ ОМЛАДИНЕ У НИШУ	161
КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА.....	162
ИНДЕКС ПОЈМОВА	171
БЕЛЕШКА О АУТОРУ	174

Предговор

Монографија *Друштвена реакција на децу у сукобу са законом – осврт на праксу Завода за васпитање омладине у Нишу* настала је приређивањем дела докторске дисертације *Савремена схватања феноменологије и етиологије малолетничке делинквенције* коју је аутор одбранио, дана 4. новембра 2014. године, на Правном факултету Универзитета у Нишу, под менторством проф. др Миомире Костић, редовне професорке Правног факултета Универзитета у Нишу.

Иако је од одбране наведене докторске дисертације прошло већ више од деценије, сматрам да би засебно публикување најважнијих налаза емпиријског дела истраживања, умногоме допринело сагледавању пенолошких аспеката малолетничког преступништва као универзалне и ванвременске појаве, кроз призму извршења најблаже заводске мере која постоји у систему кривичних санкција које се могу изрећи малолетницима у Републици Србији, а то је упућивање у васпитну установу. Потреба за публикувањем монографије о малолетничком преступништву у Нишу превазилази чисто академске оквири. Ова монографија, дакле, није само резултат жеље аутора да резултате истраживања спроведеног у оквиру своје докторске дисертације учини доступним широј јавности. Она је много више од тога. Сведоци смо да се готово свакодневно врше кривична дела у чијем извршењу учествују малолетници у улози извршилаца или жртве. Ово намеће потребу да се проблем малолетничке делинквенције детаљније криминолошки и пенолошки истражи и обради. Из тих разлога је и настала ова монографија.

Моја жеља је да публикувањем ове монографије допринесем проналажењу адекватног друштвеног и правног одговора на

малолетничку делинквенцију у време када је ова појава више него актуелна у нашој земљи. Готово да не прође ни један једини дан да се не изврши неко кривично дело од стране малолетника. Због тога, проучавање малолетничке делинквенције нема само академски значај већ и практични. Докле год се на малолетнике са делинквентним понашањем буде гледало као на „децу са друштвених маргина“, друштво се неће изборити са тако сложенom антисоцијалном појавом каква је малолетничка делинквенција. Такође, желео бих да овом монографијом укажем на значај заводских васпитних мера које се извршавају у Заводу за васпитање омладине у Нишу, у систему малолетничких кривичних санкција. Такође, циљ монографије је да се преиспита неопходност задржавања васпитне мере упућивања у васпитну установу у систему малолетничких кривичних санкција, у сусрет најављеној реформи малолетничког кривичног законодавства у Републици Србији.

Немерљиву захвалност за помоћ и подршку приликом израде докторске дисертације дугујем својој уваженој менторки проф. др Миомири Костић. Њено знање, искуство и посвећеност ми је помогло да савладам све изазове које израда и публикавање докторске дисертације носи са собом и рад успешно приведем крају. Заједно смо радили на докторској дисертацији и монографији, сатима дискутовали о појединим криминолошким питањима и увек сам изнова и изнова наилазио на неизмерну подршку и разумевање које је у мени учврстило веру да сам на правом путу и уливало ми додатну снагу да на њему истрајем. Јер је пут сазнања једини исправан. Драга професорка, хвала Вам на свему!

Велика ми је част и огромно задовољство што је издавач моје монографије Институт за криминолошка и социолошка истраживања из Београда, што представља континуирану подршку мом научноистраживачком раду, на чему сам посебно захвалан.

Захваљујем се и рецензентима ове монографије др Ивани Стевановић, проф. др Даници Васиљевић Продановић и проф. др Милици Ковачевић, на изнетим сугестијама и подршци приликом њене израде. Најискреније се захваљујем колегиници др Ани Батрићевић, чије су сугестије и коментари значајно допринели квалитету ове монографије.

Без помоћи судског особља, судија и тужилаца за малолетнике Вишег суда у Нишу ова монографија би рад била лишена података из области малолетничког преступништва на територији Ниша. Свима се захваљујем на подршци и стрпљењу у процесу прикупљања грађе за емпиријско истраживање.

Велику захвалност дугујем и стручном тиму Завода за васпитање омладине у Нишу и корисницима услуга ове установе који су ми омогућили да стекнем увид у практични аспект примене васпитне мере упућивања у васпитну установу, чиме је овај рад добио и своју практичну вредност.

Захваљујем се Марији Голубовић на извршеној лектури текста ове монографије и Ненаду Милошевићу на њеном техничком уређивању.

Неизмерно сам захвалан и својој породици, мајци Вери и оцу Аци на подршци и љубави током мог одрастања и образовања, сестри Александри на стрпљењу да пажљиво саслуша моје „досадне и дуге“ криминолошке приче и, на крају, графички уобличи овај рад тако да он и визуелно, својим изгледом, одражава своју суштину, и сестричини

Еви, чија ми је љубав давала додатну снагу током писања ове књиге. Хвала вам, најдражи моји, на љубави и пажњи коју ми свакодневно пружате.

Коначан суд о монографији коју управо држите у рукама даће сами читаоци. Искрено се надам да ће овај рад допринети да се преступништво младих, у времену које долази, сагледа на један нови, свеобухватнији начин у контексту тражења најадекватнијег друштвеног и правног одговора на ову негативну појаву.

У Нишу, јануар 2025. године.

АУТОР

УВОД

Како реагујемо на преступничко понашање младих? Каква осећања оно код нас изазива? Од одговора на ово питање најчешће и зависи реакција друштва на сложену друштвену појаву каква је преступништво младих односно малолетничка делинквенција. Интерес сваког цивилизованог друштва јесте да његови најмлађи чланови имају исправна морална схватања и да живе у складу са њима. Шта треба урадити да се ово и постигне, питање је које прати људски род готово од његовог настанка.

Друштвено неприхватљиво понашање младих одувек је привлачило озбиљну пажњу друштва. Историјски гледано, ова појава је присутна и у најнеразвијенијим друштвима. Доказе о томе налазимо како на споменицима материјалне културе,¹ тако и у сведочанствима древних мислилаца.² У каснијим фазама развоја друштва, све су бројнији докази о томе да друштвено неприхватљиво понашање младих заузима значајно место у систему друштвеног и правног реаговања на појаве штетне по друштво. То је могуће систематски пратити преко историјских извора правног карактера. Уз помоћ тих извора, почев од најранијих права старог века, преко римског права, све до данашњих

¹ Посебно су илустративне мисли египатског свештеника уклесане на надгробном споменику од пре 4000 година пре нове ере које гласе: „Наша се земља дегенерисала у овим задњим данима. Постоје знакови да је свијет дошао до конца, јер дјеца више не слушају родитеље.“ (Јашовић, Ж., *Криминологија малолетничке делинквенције*, Београд, 1978, стр.15).

² У том смислу су занимљиве мисли Сократа: „Дјеца сада воле луксуз, они имају лоше владање, презир према ауторитету, она показују непоштовање старијих и воле брбљање уместо учења. Дјеца се више не дижу када улазе старији у просторију. Она противуријече својим родитељима, брбљају пред друштвом, похлепно гутају посластице са стола. Прекриже своје ноге и тиранизирају своје родитеље. (Ibidem).

дана, може се, наиме, утврдити једна, да тако кажемо, непрекидна нит присуства овог феномена у друштвеном животу бројних друштвених заједница.³

Истраживањем доступне криминолошке и пенолошке литературе долазимо до закључка да је криминалитет малолетника привлачио велику пажњу криминолога са свих меридијана света, од најранијих учења о криминалитету античких мислилаца, све до учења савремених социолошких школа. Пенологија има свој значај и изван оквира правних наука у којима је настала.⁴

У уводу рада, најпре је појмовно одређена малолетничка делинквенција као негативан правни и друштвени феномен да би се, затим, образложио значај њеног проучавања. Посебна пажња је у овом делу рада посвећена различитим начинима одређивања старосних граница малолетства, имајући у виду значај које ово питање има за укупни кривичноправни положај малолетника. Структурално, монографија је подељена у два велика дела која се састоје из неколико функционално повезаних целина. Први део носи наслов *Правни оквир за примену васпитних мера у Заводу за васпитање омладине у Нишу* и у њему је анализиран нормативни оквир од значаја за примену васпитних мера упућивања у васпитну установу и појачаног надзора органа старатељства уз дневни боравак у установи за васпитање и образовање. Посебна пажња је посвећена овим двема васпитним мерама јер се оне извршавају у Заводу за васпитање омладине у Нишу као јединој установи за извршење малолетничких кривичних санкција у овом граду.

³ Ibidem.

⁴ Мирић, Ф. Пенологија и друге науке и научне дисциплине, *Правни хоризонти*, год. 6, бр. 7, 2023, стр. 10.

На крају првог дела монографије анализиран је положај малолетника са инвалидитетом у сукобу са законом, са циљем да се укаже на специфичност ове категорије лица која су испољила делинквентно понашање. Посебно је указано на недостатак емпиријских истраживања у овој области у Републици Србији. Даља истраживања у овој области могу допринети креирању посебних облика третмана намењених малолетницима са инвалидитетом у сукобу са законом.

Други део монографије носи наслов *Извршење заводских васпитних мера у Заводу за васпитање омладине у Нишу* и у њему су презентовани и интерпретирани резултати емпиријског истраживања који се односе на примену васпитних мера у Заводу за васпитање омладине у Нишу. Ова институција је одабрана јер се у оквиру својих надлежности бави сузбијањем малолетничке делинквенције и ресоцијализацијом малолетника са делинквентним понашањем.

Као што је већ речено, предмет ове монографије је примена васпитних мера у ЗЗВО-у у Нишу. Истраживање спроведено у оквиру ње временски је ограничено на период од 2006. до 2011. године. Почетна година истраживања се поклапа са ступањем на снагу нових законских решења из области малолетничког материјалног, извршног и процесног права, чиме се желела пратити њихова примена од самог почетка важења. Теоријски део истраживања посвећен је анализи правног положаја малолетних учинилаца кривичних дела и правног оквира за примену васпитних мера упућивања у васпитну установу и појачаног надзора уз дневни боравак у установи за образовање и васпитање. (Основни извор података у теоријском делу истраживања је кривичноправна литература и правни прописи). Емпиријски део истраживања садржи анализу судских предмета Вишег (Окружног) суда

у Нишу у којима су изречене наведене заводске васпитне мере и практичне примене заводских мера у ЗЗВО-у Ниш, до којих се дошло увидом у одговарајуће уписнике Вишег (Окружног) суда у Нишу, као и анализом садржаја личних листова штићеника и других података из службених евиденција Завода за васпитање омладине у Нишу.⁵

Као што је већ речено, у раду ће посебно бити анализирана васпитна мера упућивања у васпитну установу, као најблажа мера заводског карактера која се може изрећи малолетним учиниоцима кривичних дела, и њена примена у пракси кроз резултате спроведеног емпиријског истраживања. Као критеријуми за избор случајева за анализу узети су време изрицања правноснажне пресуде (2006–2011), орган који је изрекао пресуду према малолетнику (Виши (Окружни суд) у Нишу) и јурисдикционо подручје Вишег (Окружног) суда у Нишу у коме је извршено кривично дело, а (обухвата град Ниш Алексинац, Гацин Хан, Дољевац, Ражањ и Сврљиг.

Рад треба да пружи увид у све практичне аспекте извршења ових васпитних мера у Нишу, укаже на поједине проблеме у процесу њиховог извршења и понуди конкретне предлоге за њихово решавање. Циљ је да се описаним криминолошким истраживањем примене заводских васпитних мера у ЗЗВО-у Ниш укаже на потенцијал васпитне мере упућивања у васпитну установу и да она треба да остане у систему

⁵ Закон о социјалној заштити (*Службени гласник РС*, бр. 24/2011 и 117/2022) у члану 6 одређује кориснике социјалне заштите. Будући да је Завод за васпитање омладине у Нишу установа социјалне заштите, користећи законску терминологију, малолетнике у овој установи би требало називати корисницима социјалне заштите без обзира да ли је према њима изречена васпитна мера или мера социјалног старања. У овој дисертацији су равноправно коришћени као синоними и термини „штићеник“ и „васпитаник“ који се могу наћи у старијој литератури. Иако се коришћењу ових термина могу ставити основане примедбе јер на извештај начин доводе до сегрегације малолетника са проблемима у понашању и делинквентним понашањем, они су ипак коришћени у овом раду како би се указало на разноликост термина којима се означава ова група малолетника, што превазилази чисто лингвистичке оквире јер појмовно означавање једне групације људи има много шири друштвени значај.

малолетничког кривичног законодавства у Републици Србији и након најављиване реформе. Жеља аутора је да монографија *Друштвена реакција на децу у сукобу са законом – осврт на праксу Завода за васпитање омладине у Нишу* буде од користи свима онима који се у свакодневном раду сусрећу са проблемом малолетничке делинквенције и да научној и широј друштвеној јавности помогне у сагледавању и разумевању ове и те како сложене и друштвено опасне појаве. Колико смо у томе успели, остављамо на процену научној и стручној јавности и времену које долази.

1. Појам малолетничке делинквенције

Приликом одређивања неког појма треба кренути од његовог етимолошког значења. Реч делинквент потиче од латинске речи *delinquere* и значи оптужени преступник, зликовац.⁶ Постоје и потпуније дефиниције делинквенције. Тако, према Оксфордском речнику, под појмом делинквенције подразумева се лоше или криминално понашање најчешће малолетника, док се као делинквент означава особа која испољава тенденцију ка вршењу кривичних дела.⁷ Према Оксфордском речнику права, малолетни делинквент је особа између 14 и 17 година старости која је извршила неко кривично дело.⁸

Малолетничка делинквенција издваја се као посебни криминолошки феномен, пре свега услед биопсихосоцијалних карактеристика малолетника и посебног положаја који ова лица имају у кривичноправном систему. Низ феноменолошких и етиолошких

⁶ Вујаклија, М., *Речник страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1986, стр. 198.

⁷ *Oxford Advanced Learner's Dictionary*, Six Edition, Wehmeier, S., Ashby, M., (eds), Oxford University Press, 2000, p. 332.

⁸ *Oxford Dictionary of Law*, Fifth Edition, Martin, A., E., (ed.), Oxford University Press, 2003, p. 276.

карактеристика одваја ову негативну друштвену појаву од делинквенције пунолетних лица.⁹ Овакав приступ није карактеристичан само за криминолошка и социолошка истраживања, већ је прихваћен у кривичноправној теорији и судској пракси у погледу кривице, надлежности правосудних органа, поступка и кривичних санкција које се могу изрећи малолетним учиниоцима кривичних дела. Постоји неколико приступа овом проблему. Веома је интересантно схватање по коме до појаве малолетничке делинквенције долази због дискриминације којој су изложени малолетници. Њима друштво не пружа довољно пажње па делинквентно понашање представља облик скретања пажње на себе и своје потребе. Едвин Шур (Edvin Schur), интеракциониста, један од најрадикалнијих криминолога на тему младих и криминалитета, сматра да се проблеми криминалитета младих погоршавају интервенцијом кривичноправног система.¹⁰

Свако озбиљније изучавање одређене друштвене појаве захтева да се она најпре појмовно одреди. У литератури, како истиче Ж. Јашовић, постоји мноштво различитих одређења понашања малолетника која су у супротности и свако од њих се везује за различите појмове и термине чији садржај није увек лако одредити. Неки од израза који су у употреби: васпитна запуштеност, васпитна занемареност, васпитна угроженост, млади са дисоцијалним понашањем, морална посрнулоост, морална дефектност, поремећаји у понашању, поремећаји у навикама, друштвена неприлагођеност,

⁹ О феноменолошким и етиолошким карактеристикама малолетничке делинквенције видети више у Мирић, Ф., *Савремена схватања феноменологије и етиологије малолетничке делинквенције – докторска дисертација*, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2014. Више о појму малолетничке делинквенције видети у: Kostić, M., Mirić, F., *Juvenile delinquency or juvenile crime, Facta Universitatis, Series: Law and Politics*, Vol. 13, No. 1, 2015, pp. 46–49.

¹⁰ Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић. М., *Криминологија*, Пеликан принт, Ниш, 2009, стр. 222.

асоцијално, антисоцијално, социопатолошко понашање младих, малолетничко преступништво, малолетнички криминалитет, малолетничка делинквенција, силеџиство, хулиганство.¹¹ Иако ниједан од наведених термина није сасвим потпун, сваки од њих осликава неки сегмент понашања младих које друштво означава као неприхватљиво. Са становишта преступничког понашања младих, можемо уочити три категорије малолетника: девијанти, делинквенти и криминалци. Девијанти су преступници који својим понашањем крше културне норме и навике људи, религиозне или обичајне норме једне средине, етничке групе или заједнице. Кршење ових норми не повлачи за собом кривично гоњење и изрицање кривичних санкција према њиховим прекршиоцима. Међутим, санкционисање ових понашања садржано је у осуди таквог понашања од стране појединаца или група у датој социјалној средини. Малолетничка делинквенција у ширем смислу означава преступничко понашање које има своје психолошке, социјалнопсихолошке и индивидуалне узроке и разлоге. Овакво понашање крши уобичајене и прописане облике и обрасце понашања.¹² Делинквентно понашање обухвата криминално понашање, али и она понашања која, иако нису инкриминисана кривичним законодавством, имају антисоцијални карактер. Криминалци су одрасла и психофизички нормална лица која својим понашањем крше кривичноправне норме у датој средини. Према томе, криминалци нису неурачунљиве одрасле особе ни малолетни преступници, већ лица која преузимају криминалне радње са великим степеном извесности да ће оне довести до извршења

¹¹ Јашовић, Ж., *op.cit.*, стр. 21.

¹² Јоксич И., Бојић Б., *Кривичноправни статус малолетника у међународним и европским инструментима*, у: Европско законодавство, Београд : Институт за међународну политику и привреду, 2012, бр. 39–40, стр. 38–59.

кривичног дела.¹³ Због тога је сасвим неоправдано, узимајући у обзир савремена достигнућа криминологије, педагогије, криминалне политике и других сродних наука и научних дисциплина, малолетнике са делинквентним понашањем означавати „криминалцима“, како се то чини у појединим медијима, највероватније због повећања тиража односно гледаности.¹⁴ Да би се овој појави стало на пут и спречило овакво етикетирање и стигматизација малолетника са делинквентним понашањем, неопходно је интензивно радити на сензибилизацији свих чинилаца који креирају медијски простор у Србији.

Под малолетничком делинквенцијом се, дакле, подразумева читав спектар понашања малолетника – од неприлагођеног до криминалног. Постоје два приступа решавању овог проблема – шири (криминолошко-социолошки) и ужи (формалноправни).¹⁵

Према ширем схватању, малолетничку делинквенцију чине сви облици девијантног понашања малолетника – од предделинквентног, до оног које је инкриминисано у кривичноправном законодавству. Међутим, малолетничка делинквенција не представља само кршење правних већ и моралних норми у једном друштву. Шире схватање има више варијанти. Према једној, није довољно малолетничку делинквенцију одредити као понашање супротно правним нормама, већ

¹³ Николић З., Јоксић И., *Малолетничка делинквенција – социјалнопсихолошки и кривичноправни аспекти*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд 2011, стр. 103–104.

¹⁴ Ради илустрације видети текст *Држава жмури пред малолетним криминалцима*, <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/323505/Drzava-zmuri-pred-maloletnim-kriminalcima>, приступ 16. 2. 2024.

¹⁵ О појмовном одређењу малолетничке делинквенције односно криминалитета малолетника видети више у: Николић Ристановић, В., *Криминалитет малолетника или малолетничка делинквенција – појмовно одређење и његов значај*, Ревизија за криминологију и кривично право, вол. 50, бр. 1–2, 2012, стр. 183–188 и Хрчић, Ј., *Нека термилошка разјашњења у области малолетничке делинквенције*, Зборник института за криминолошка и социолошка истраживања, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, вол. 26, бр. 1–2, 2007, стр. 183–202.

је неопходно одредити однос тих норми према моралном кодексу који важи у одређеном друштву у одређено време. Друго схватање полази од тога да је неопходно проучити преступничко понашање малолетника и сматрати га потенцијално криминалним, путем индивидуалне и колективне моралности, на исти начин на који се то чини и са криминалним понашањем. Треће схватање представља еклектички приступ јер под малолетничком делинквенцијом подразумева, како понашања која су регулисана кривичним законодавством, тако и понашања којима се крше моралне норме једног друштва. За овако схваћен појам малолетничке делинквенције користи се и назив преступништво младих. Другачије речено, малолетничка делинквенција у ширем смислу обухвата „таква девијантна понашања младих одређеног узраста којима се крше легалне норме друштвене средине“¹⁶ или „сваку активност малолетних лица или малолетних група која представља знатније кршење било које друштвене норме.“¹⁷ У преступништво младих поред вршења кривичних дела спада и читав низ других девијантних понашања (бежање од куће и школе, скитња, просјачење, итд.). Нека од тих понашања спадају у прекршаје, а нека вређају моралне норме и нису регулисана позитивним правом.

Уже (формалноправно) схватање је прихваћено од стране већине теоретичара европских земаља. Према овом схватању, појам малолетничке делинквенције обухвата сва она понашања која су, као и за пунолетна лица, инкриминисана кривичним законима као кривична дела. Ово је формалноправни појам малолетничке делинквенције који је издваја од других облика девијантних понашања. Према овом схватању малолетнички криминалитет треба разликовати од предделинквентног

¹⁶ Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М., *op.cit.*, 2009, стр. 223.

¹⁷ *Ibidem.*

понашања које може да служи само као аларм за предузимање превентивних мера. У оквиру оваквог одређења малолетничке делинквенције постоји неколико схватања. Према једном схватању, малолетничка делинквенција, поред понашања којима се крше норме кривичног законодавства, обухвата и различите облике кршења норми административног карактера, тј. прекршаје (скитња, просјачење, проституција и др.), који са криминолошког становишта представљају предделинквентна стања. У кривичноправној литератури се малолетничка делинквенција у ужем смислу често означава и као малолетнички криминалитет.¹⁸ Тако, у делу криминолошке и кривичноправне литературе постоје мишљења да је термин малолетнички криминалитет прихватљивији од термина малолетничка делинквенција.¹⁹

И шире и уже схватање малолетничке делинквенције има своје предности, али се и једном и другом могу упутити и одређене критике. Ширем схватању се најчешће замера да је непрецизно, дифузно и може да доведе до негативних последица у пракси, а његова главна предност јесте већа могућност превентивног деловања са циљем сузбијања већег броја друштвено опасних појава, што има посебан значај код преступништва младих. Предност уже дефиниције је у већој прецизности у односу на ширу дефиницију, док је основни недостатак у превеликој лимитираности правним нормама и израженом формализму.

¹⁸ „Малолетнички криминалитет је скуп свих кривичних дела извршених од стране малолетника (млађих и старијих) у једном друштву у одређеном временском периоду“, цит. Јовашевић, Д., *Лексикон кривичног права*, Службени гласник, Београд, 2006, стр. 280.

¹⁹ Николић Ристановић, В., *Одређење појма и његове консеквенце: криминалитет малолетника или малолетничка делинквенција?* у: Николић Ристановић, В. и Стевковић, Љ., (ур). *Малолетничка делинквенција у свету и Србији – трендови и друштвени одговори*, Издавачко-графичко предузеће „Прометеј“ и Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду, 2014, стр. 11.

Различити приступи у дефинисању малолетничке делинквенције само потврђују њену комплексност и сложеност, што понекад ствара проблеме у фундаменталним и практичним истраживањима. За потребе овог рада и истраживања које је у оквиру њега спроведено, погодније је шире схватање јер се малолетничка делинквенција посматра више са криминолошког него са чисто формалног кривичноправног аспекта, док ће се уже схватање посматране појаве користити само у делу емпиријског истраживања које се односи на статистичке показатеље криминалитета малолетника у Нишу, за период од 2006. до 2011. године.

2. Значај проучавања малолетничке делинквенције

Малолетничка делинквенција представља велики не само правни већ и друштвени проблем. Обавеза је сваког савременог друштва да свим својим члановима омогући адекватне услове за живот. Ова обавеза је посебно изражена када је реч о младим људима који су на неки начин прекршили друштвене и правне норме јер је сврха кривичних санкција управо у ресоцијализацији извршилаца кривичних дела. Обавеза друштва да брине о својим члановима је нарочито важна у случају када се као извршиоци кривичних дела јављају малолетна лица. Низ специфичности биопсихосоцијалне природе, које малолетништво као развојно доба носи са собом, утиче да се проблему малолетничке делинквенције и уопште третману малолетних делинквената мора прићи на сасвим другачији начин у односу на делинквенцију одраслих. Те специфичности адолесценције као развојног доба се, пре свега, односе на недовршен процес развитка младих особа у интелектуалном, когнитивном и емотивном смислу, из чега могу произаћи и бројни

конфликти младих са ауторитетима из свог ужег и ширег окружења, што неретко може резултирати и вршењем најразличитијих кривичних дела. Због тога, проучавање карактеристика развојног доба и његовог утицаја на малолетничку делинквенцију има велики криминолошки значај како кад је реч о криминалитету малолетника као масовној појави тако и приликом проучавања индивидуалних случајева криминалног понашања малолетника.

Поред тога, оправданост и значај проучавања малолетничке делинквенције лежи и у њеном повећаном обиму. Структура малолетничке делинквенције се последњих деценија умногоме приближила структури делинквенције пунолетних лица. Наиме, у прошлости су малолетници на територији наше земље углавном вршили кривична дела из области имовинског криминалитета, што се углавном тумачило лошим материјалним приликама породица у којима они живе. Посебан кривичноправни положај малолетника у кривичном праву последица је њихових биопсихосоцијалних особина, а не нужно егзогених чинилаца. Данас се малолетници све чешће јављају и као учиниоци најтежих кривичних дела (убиства, силовања, тешке телесне повреде). Посебно забрињава чињеница да су у порасту кривична дела у којима се малолетни делинквенти различитог узраста удружују у тзв. малолетничке банде што указује на њихову повећану друштвену опасност.

Приликом сагледавања правних аспеката малолетничког преступништва, треба имати у виду да право има динамички карактер и да се оно мења кроз векове.²⁰ Стручњаци и научници из области права, социологије, психологије, педагогије, медицине, педологије и других

²⁰ Stevanović, A., *The Right to Life: Human Rights Approach in Criminal Law*, In: *The right to life and body integrity*, Institute of Criminological and Sociological Research, Bar Association of Vojvodina, Belgrade, Novi Sad, 2024, p. 245.

сродних наука и научних дисциплина, посветили су многа, како фундаментална тако и примењена истраживања, проучавању феноменолошких и етиолошких карактеристика криминалитета малолетника. Све је ово чињено у настојању да се пронађу и у пракси ефикасно примене адекватни програми поступања и системи превенције (опште, посебне и појединачне) и системи репресивних мера како би се криминалитет малолетника искоренио, сузбио или бар довео на друштвено прихватљив ниво. Као резултат тих напора, настале су нове теорије и нова истраживања која су широко отворила могућности ефикасне превенције и рехабилитације малолетника који су из било којих разлога прекршили важеће правне и моралне норме.

Као што је већ речено, малолетничка делинквенција у Србији представља огроман друштвени проблем. Због тога је одувек привлачила пажњу научника из различитих научних области (психологије, психијатрије, педагогије, права, криминологије). О овоме сведоче радови бројних признатих домаћих стручњака из области психологије и психијатрије (Димитријевић, Ћирић), криминологије (Константиновић Вилић, Костић, Николић Ристановић, Игњатовић, Стевановић, и др.), кривичног права (Јовашевић, Перић, Радуловић, Стевановић) и кривичног процесног права (Ђурђић, Шкулић и др.).

У криминологији је тешко наћи област или тему која није била предмет истраживања. Због тога је важно указати на везе са раније спроведеним истраживањима. Треба истаћи да је делинквентно понашање малолетника било предмет неколико одбрањених докторских дисертација на универзитетима у нашој земљи. Од дисертација одбрањених на ову тему на универзитетима у Србији, треба најпре поменути докторску дисертацију проф. Слободанке Константиновић Вилић под насловом *Жене убице* из 1984. године и докторску

дисертацију проф. Миомире Костић *Деца убице* из 2001. године. Обе докторске дисертације су одбрањене на Правном факултету у Нишу.

Осим академског, сузбијање малолетничке делинквенције има и шири друштвени значај. Малолетници са делинквентним понашањем због биопсихосоцијалних карактеристика и недовршеног психофизичког развоја често нису у прилици да у пуној мери схвате значај свога дела и управљају својим поступцима као што је то најчешће случај са пунолетним учиниоцима кривичних дела. Због тога, изучавање малолетничке делинквенције, њених феноменолошких и етиолошких карактеристика има велики криминолошки и уопште друштвени значај. Ни у једној области савремене криминологије није у толикој мери потенциран значај ресоцијализације делинквената као у случају малолетничке делинквенције. Реч је о најмлађим члановима нашег друштва који су из различитих разлога у неком периоду свог живота прекршили правне норме кривичноправног карактера и тиме доспели у зону кажњивости. Од начина на који друштво реагује на њихове преступе, у великој мери зависи и којим ће путем даље кренути кроз живот. Адолесценција је доба усмеравања и различитих животних избора на које не утиче искључиво сам малолетник својом личношћу, већ су многи од њих социјално, па и ситуационо, условљени. Од односа друштва према малолетницима са делинквентним понашањем и способности да се на адекватан начин реагује на ову појаву, зависи не само судбина ових младих људи у сукобу са законом, (за које ни сам законодавац, увиђајући њихов посебан положај, не употребљава термин „окривљени“), већ и будућност друштва у целини. Озбиљност наведене појаве захтева стално проналажење нових и нових начина за њено сузбијање, а да би се овај задатак са успехом обавио, неопходно је да се, најпре, малолетничка делинквенција сагледа у свом тоталитету, кроз

призму њених феноменолошких и етиолошких карактеристика. Сваки другачији приступ би се могао окарактерисати као ненаучан и једностран, имајући у виду значај и комплексност изучаване појаве.

У проучавању етиолошких карактеристика малолетничке делинквенције, покушаћемо дати одговор на вечито питање када је у питању малолетничка делинквенција. Да ли је делинквентно понашање малолетника искључиво производ ендогених фактора или је претежнији утицај фактора средине, или је пак малолетничку делинквенцију исправније посматрати као мултифакторски условљену појаву?

Такође, када је реч о оптималној друштвеној реакцији, поставља се питање да ли малолетника са делинквентним понашањем треба кажњавати кривичним санкцијама или га третирати неким другим мерама јер је његово понашање симптом дубље социјалне неприлагођености која, поред активности органа кривичног правосуђа, захтева и активност других органа који чине мрежу социјалне заштите. Од одговора на ова и многа друга питања у доброј мери ће зависити и санкције према малолетницима, архитектоника малолетничког кривичног поступка, али и основне поставке и принципи политике сузбијања криминалитета малолетника. Подробнијим и потпунијим истраживањем и проучавањем малолетничке делинквенције и криминалитета младих, као и свестраном систематизацијом добијених знања, помоћи ће се свим државним институцијама и друштву у целини да једнако воде рачуна о свим својим грађанима како неделинквентним тако и оним који су у неком периоду свог живота испољили неки облик делинквентног понашања. Тиме је у пуној мери оживотворен принцип једнакости грађана у правима и обавезама јер сви млади заслужују једнаке шансе за просперитет и друштвено користан живот.

У светлу проучавања феноменолошких и етиолошких карактеристика малолетничке делинквенције, треба издвојити и докторску дисертацију Зорице Кандић под насловом *Криминалитет деце на ушем подручју Београда* која је одбрањена на Правном факултету у Београду, давне 1980. године. Резултати овог истраживања су територијално ограничени само на град Београд. Преглед нама доступне литературе и доступних теоријских и практичних истраживања о малолетничкој делинквенцији је показао да су сва скорашња истраживања концентрисана на испитивање истих феноменолошких показатеља испитане појаве и етиолошких фактора (егзогених и ендогених) који на њу утичу. Због тога, истраживање спроведено у оквиру ове монографије има за циљ да прикаже феноменолошке карактеристике малолетничке делинквенције и испита дејство у криминологији познатих криминогених фактора који утичу на њену појаву, будући да у криминолошкој литератури недостају подаци о феноменолошким и етиолошким карактеристикама малолетничке делинквенције у Нишу на почетку XXI века. Жеља аутора је да овом монографијом да свој скромни допринос сузбијању ове врло негативне и опасне појаве која у великој мери угрожава сигурност и безбедност наших суграђана.

3. Међународноправни акти од значаја за кривичноправни положај малолетника

За кривичноправни положај малолетника значајан је читав низ аката донетих како на међународном тако и на националном нивоу нивоу. Правни акти међународног карактера обухватају правне акте донете од стране Уједињених нација и правне акте донете од стране

регионалних организација, у првом реду Европске уније и Савета Европе. Најзначајнији од њих су следећи:

1. Конвенција УН о правима детета, (1989),
2. Минимална стандардна правила за малолетничко кривично правосуђе, тзв. Пекиншка правила, (1985),
3. Правила УН о заштити малолетника лишених слободе, тзв. Хаванска правила, (1990),
4. Смернице УН за превенцију малолетничке делинквенције, тзв. Ријадске смернице, (1990),
5. Стандардна минимална правила УН за алтернативне казнене мере, тзв. Токијска правила, (1990).

Први у низу међународних аката је Конвенција УН о правима детета из 1989. године (*UN Convention on Right of Child*), која у чл. 40 предвиђа да стране уговорнице признају право сваком детету за које се тврди, које је оптужено или за које је утврђено да је прекршило кривични закон, на поступак усклађен са унапређивањем дететовог осећаја достојанства и вредности, који њега/њу подстиче на поштовање људских права и основних слобода других и који узима у обзир узраст детета и чињеницу да је пожељно залагати се за његову/њену реинтеграцију и преузимање конструктивне улоге у друштву. У том циљу и имајући у виду све битне одредбе међународних инструмената, стране уговорнице ће посебно обезбедити: да се ни за једно дете неће тврдити, нити ће бити оптужено или утврђено да је прекршило кривични закон, чињењем или пропуштањем који у време извршења нису били забрањени унутрашњим или међународним правом; да се сваком детету које је осумњичено или оптужено да је прекршило кривични закон гарантује најмање претпоставка невиности док се

кривица не докаже по закону; да буде одмах и непосредно обавештено о оптужбама против њега/ње, а ако је примерено преко његових/њених родитеља или законских старатеља, и да има правну или другу одговарајућу помоћ у припреми и изношењу своје одбране; да надлежан, независан и непристрасан орган или судско тело без одуговлачења донесе одлуку, у правичном поступку у складу са законом, уз присуство правног или другог одговарајућег заступника и његових/њених родитеља или законских старатеља, осим уколико се не сматра да то није у најбољем интересу детета, посебно узимајући у обзир његове године или положај; да не буде присиљено да сведочи или да призна кривицу; да оно испита или да буду испитани сведоци друге стране и да се обезбеди учешће и саслушање његових/њених сведока под једнаким условима; да, уколико се сматра да је прекршило кривични закон, такву одлуку и сваку досуђену меру која из тога произилази поново разматра виши, надлежни, независни и непристрасни орган или судско тело у складу са законом; да има бесплатну помоћ преводиоца уколико дете не може да разуме или не говори језик који се користи; да се поштује његова приватност у свим фазама поступка.

Стране уговорнице ће настојати да подстичу стварање закона, поступака, органа и установа који се изричито односе на децу и баве децом за коју се тврди, која су оптужена или за коју је утврђено да су прекршила кривични закон, а посебно ће настојати да подстичу утврђивање најниже старосне границе испод које деца не могу бити сматрана способном за кршење кривичног закона; доношење мера, кад год је могуће и пожељно, за поступање са таквом децом, без прибегавања судском поступку, с тим, да буду у потпуности поштована људска права и законска заштита.

Биће стављен на располагање широк спектар мера, као што су: брига, усмеравање, надзор, правна помоћ, условно кажњавање, прихват, образовање и програми стручних обука и друге алтернативе институционалној бризи како би се обезбедило да се с децом поступа на начин који одговара њиховој добробити и који је сразмеран како околностима тако и учињеном делу.²¹ Поред предвиђених мера за заштиту малолетника (деце) против којих је покренут кривични поступак, посебно је, са аспекта остваривања родне равноправности, значајно то што се у тексту Конвенције паралелно употребљавају термини и у мушком и у женском граматичком роду.

Минимална стандардна правила за малолетничко кривично правосуђе, (тзв. Пекиншка правила), донета су 1985. године, пре наведене Конвенције о правима детета, и представљају први акт међународног карактера посвећен непосредно малолетничком правосуђу. Ова правила су усвојена од стране Уједињених нација 1985. године, која је проглашена за годину младих. Правила немају обавезујући карактер, али је њихов значај у томе што државама дају смернице за креирање посебних правосудних система намењених малолетницима, чиме се ствара засебно малолетничко правосуђе. Правила су подељена на шест делова: општи принципи, истрага и тужба, изрицање пресуде и одлука, неинституционални третман, институционални третман истраживање, планирање, и формулисање политике и програма.

Овим правилима се малолетнику гарантује дискреција у свим фазама поступка. На све малолетнике се примењује претпоставка невиности. Малолетник има право да буде обавештен о оптужби, право

²¹ UN Convention on Right of Child, <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>, приступ 9. 1. 2025.

да се брани ћутањем, право на заступање, право да његовом саслушању присуствује родитељ или старатељ, право да позове и испита сведоке и право на жалбу. У свим фазама поступка мора се поштовати малолетничково право на приватност и не сме се објављивати његов идентитет. О одређивању мере притвора малолетнику његови родитељи или старатељи морају бити одмах обавештени, а о укидању мере судија или друго компетентно лице мора да одлучи без одлагања. Сва ова права малолетника представљају отелотворење права малолетника у сукобу са законом на хуман третман. Циљеви правосудног система за малолетнике су промовисање добробити малолетника и пропорционална реакција овлашћених лица на природу преступника и престопа. Примена диверзионих модела поступања са малолетницима, почев од формалног саслушања до одговарајућих програма у заједници, уз пристанак малолетника, треба да се охрабрује и подстиче.

Затварање малолетника треба да се користи само изузетно, као последње средство, у кратком временском периоду, када малолетник треба да буде одвојен од одраслих преступника. Док је у притвору, малолетник треба да има потпуну друштвену, образовну, стручну, психолошку, медицинску и физичку бригу, имајући у виду његове/њене године, пол и карактер.

Процеси пред овлашћеним лицима треба да се воде у најбољем интересу малолетника на начин који њему/њој омогућава да се слободно изрази. Његови/њени родитељи и старатељи имају право да учествују у поступку, а малолетник може имати и правног заступника. Пре изрицања казне, предмет истраживања треба да буду околности под којима се малолетник развијао, прилике у којима живи и услови под којима је извршио преступ. Смртну казну и физичко кажњавање уопште не би требало примењивати према малолетницима.

Институционални третман малолетника треба да се одреди тек после разматрања доступних алтернативних мера, што значи да ове мере имају примат у односу на институционални третман, у складу са савременим научним сазнањима.

Особље и полиција која се бави преступништвом малолетника мора да има специјалну обуку из ове области јер често од првог контакта полицијског службеника са малолетником зависи и исход целог третмана.

У току институционалног третмана малолетнику морају бити на располагању одговарајуће образовне службе и службе за бригу које треба да помогну и припреме малолетника за повратак у друштво, имајући у виду да је циљ институционализације малолетника да му се помогне приликом преузимања друштвено конструктивне и продуктивне улоге.

Пекиншка правила посебну пажњу посвећују малолетним преступницама. „Младе преступнице смештене у институцију заслужују посебну пажњу у односу на њихове личне потребе и проблеме. Њима се ни у ком случају неће пружати мање пажње, заштите, помоћи и обуке у односу на младе преступнике мушкарце. Биће обезбеђено правично поступање према њима.“²² Овде је истакнут и принцип забране дискриминације према полу у односу на преступнике, што је уједно и једно од основних начела савременог малолетничког кривичног правосуђа.

Правила УН о заштити малолетника лишених слободе (тзв. Хаванска правила) усвојена су од стране Генералне скупштине УН

²² Више о минималним стандардним правилима за малолетничко кривично правосуђе видети у: Константиновић Вилић, С., Костић, М., *Пенологија*, Свен, 2006, стр. 276–279 и *United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice*, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-standard-minimum-rules-administration-juvenile>, приступ 9. 1. 2025.

1990. године. Овај документ представља допуну раније усвојених Пекиншких правила и у целини регулише поступак према малолетницима лишеним слободе. Он служи, такође, као средство за тумачење и спровођење појединих одредаба Конвенције о правима детета. Циљ лишавања слободе је ресоцијализација малолетника. Малолетни осуђеници се морају одвојити од пунолетних и режим у казнено-поправној установи мора да укључује васпитне и образовне програме ради оспособљавања за живот на слободи. Ова правила посебно регулишу права малолетника лишених слободе, права малолетника у притвору и оних који чекају суђење, њихову класификацију и смештај, образовање, занатску обуку и рад, рекреацију, здравствену заштиту, бележење болести, повреда или смрти, контакте малолетника са широм заједницом, ограничење употребе средстава физичке принуде, дисциплински поступак и вршење надзора над радом установа, право на притужбу и жалбу, поступак повратка у заједницу и стручно оспособљавање особља. Кроз читав текст доминира идеја ресоцијализације малолетника лишених слободе и то је уједно и сврха свих одредби садржаних у њима и највећа тековина овог правног документа.²³

Смернице Уједињених нација за превенцију малолетничке делинквенције, тзв. Ријадске смернице, усвојене су од стране Генералне скупштине УН 14. 12. 1990. године. У њима се истиче да је спречавање малолетничке делинквенције кључно за спречавање криминалитета у друштву. У том смислу, треба креирати мере напредне политике за спречавање малолетничке делинквенције. Дете не треба да буде кажњавано због понашања које није штетно по друге нити изазива

²³ Видети више у: *United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty*, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-rules-protection-juveniles-deprived-their-liberty>, приступ 9. 1. 2025.

озбиљније штете по развој детета. У средишту сваког превентивног програма треба да буде добробит младих од најранијег детињства.

Смернице посебно наглашавају да делинквентно понашање малолетника често представља једну од фаза у њиховом одрастању и сазревању и да се оно спонтано губи када малолетник пређе у доба зрелости. Међутим, кад се овакво понашање открије, у интересу је заједнице да друштво на њега реагује и покуша да младу особу одврати од криминалитета. Циљ реаговања на малолетничку делинквенцију јесте, пре свега, да подстакне процес промене понашања малолетника, помажући му да се осети одговорним за своје понашање, да негује интервенисање, а не осуђивање и да избегава утицај формалног система и казну лишавања слободе. Посебно је значајан део смерница који се односи на законодавство и малолетничко правосуђе. Овде се утврђује неопходност доношења и спровођења закона који спречавају виктимизацију, злостављање и коришћење деце и младих за криминалне активности. Као и у Пекиншким правилима, овде се јасно истиче да ниједно дете не сме бити подвргнуто суровим или деградирајућим васпитним или казним мерама. Према тексту смерница, треба усвојити законе који предвиђају да се ниједан поступак младе особе не сматра преступом, уколико исти не би био кажњив да га је учинила одрасла особа.²⁴

Новина предвиђена смерницама је увођење омбудсмана или другог државног органа који би штитио права и интересе младих. Овај државни орган надгледао би примену смерница и Пекиншких правила и подносио редовне извештаје о њиховој примени. Новина садржана у смерницама је и то што оне препознају потребу за увођењем служби за

²⁴ Видети више *United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines)*, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-guidelines-prevention-juvenile-delinquency-riyadh>, приступ 9.1.2025.

заступање деце. Одредбе садржане у њима свакако представљају позитиван корак ка стварању малолетничког законодавства по „мери детета“, али и проналажењу најефикаснијих начина за превенцију преступништва младих.

Стандардна минимална правила УН за алтернативне казнене мере (тзв. Токијска правила) усвојена су од стране Генералне скупштине УН 1990. године. Правила представљају скуп основних принципа са циљем да промовишу коришћење ванзаводских кривичних санкција као алтернативу казни затвора. Сврха ових правила је да промовишу веће укључивање друштвене заједнице у кривично правосуђе, као и развијање личне одговорности код осуђеника. Правила треба да се спроводе, узимајући у обзир политичке, економске, друштвене и културне услове у свакој земљи и циљеве кривичног правосуђа сваке земље.

Приликом примене правила, државе чланице ће настојати да обезбеде одговарајући баланс између права преступника, права жртава, као и бриге државе и друштва за јавну безбедност и превенцију криминалитета. Државе чланице ће развијати неинституционалне мере у оквиру својих правних система чиме се смањује коришћење затвора и рационализује кривичноправна политика, узимајући у обзир поштовање људских права, основе социјалне правде и рехабилитационе потребе извршилаца кривичних дела.

У циљу остваривања сврхе правила, државе треба да у оквиру правних система што више развијају систем алтернативних кривичних санкција како би се, кад год је то могуће, избегао формални кривичноправни систем. Правила ће се примењивати без икакве дискриминације на основу расе, боје коже, пола, старости, језика, вероисповести, политичког или другог мишљења, националног или

друштвеног порекла, имовине, рођења или других околности. Од нарочите важности за примену правила је и заштитна клаузула која предвиђа да се ништа у њима неће тумачити на начин супротан актима међународне заједнице који одређују заштиту људских права осуђеника.

У делу документа под насловом *Фаза суђења и изрицање пресуде*, наведено је, између осталог, да суд треба да прикупи податке о социјалном статусу малолетника, и то: социјалне податке о преступнику, врсту извршених кривичних дела и информације и препоруке релевантне за доношење одлуке. Предвиђено је да суд, приликом избора алтернативне кривичне санкције, треба да узме у обзир потребе преступника за рехабилитацијом, заштиту друштва и интересе жртве. Орган који доноси пресуду може одредити неку од следећих алтернативних мера:

1. опомена, укор или упозорење;
2. условно пуштање на слободу;
3. статусне казне;
4. економске санкције и новчане казне;
5. запленивање или налог о одузимању;
6. условна или одложена казна;
7. условна осуда и судски надзор;
8. налог о раду у заједници;
9. упућивање у дисциплински дневни центар;
10. кућни притвор;
11. други облици неинституционалног тртамана;
12. комбинације неких од наведених мера.

Третман зависи од бројних околности, пре свега од оних везаних за личност учиниоца (интелигенција, склоност, навике и сл.), као и од

врсте и тежине извршеног кривичног дела. Третман спроводе стручњаци одговарајућег образовног профила и искуства, а за сваког осуђеника се отвара посебан персонални досије.

Ширење и примена неинституционалних казних мера могућа је једино уколико се редовно истражује проблем, анализирају подаци и успостављају везе између служби одговорних за алтернативне казнене мере и других грана у систему кривичног правосуђа.²⁵ Иако се у тексту споменутих правила правила малолетни делинквенти изричито не помињу, природи савременог малолетничког кривичног правосуђа и сврси коју оно треба да оствари кроз ресоцијализацију и реинтеграцију малолетника у сукобу са законом, у много већој мери одговара примена алтернативних кривичних санкција него ретрибутивног кривичноправног система који је иначе карактеристичан за пунолетна лица.

На нивоу регионалних организација последњих година су усвојени бројни међународни правни акти од значаја за кривичноправни положај малолетника. Међу њима свакако су најбројнији акти Европске уније. Имајући у виду статус кандидата Републике Србије и тежњу да у будућности буде део Европске уније и када је реч о малолетничком кривичном законодавству, посебну пажњу треба посветити легислативи ЕУ. Један од најзначајнијих аката ЕУ у овој области права је Резолуција Европског парламента о малолетничкој делинквенцији и улози жена, породице и друштва у њеном сузбијању, усвојена још давне 2007. године. Потребна за доношењем једног оваквог правног акта, његова сврха и циљеви,

²⁵ Константиновић Вилић С., Костић М., *Пенологија*, op.cit., 2009, p. 286. О наведеном правном документу више информација се може наћи у: *United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures*, <http://www1.umn.edu/humanrts/instreet/i6unsmr.htm>, приступ 9. 1. 2025.

дефинисани су на самом почетку резолуције, где се наводи да је малолетничка делинквенција много опаснија од делинквенције пунолетних лица јер погађа младе особе током њиховог најранијег развоја, а такође се истиче и да рани прекид школовања често погодује њеном појављивању. Европска и друга међународна истраживања показују да је делинквенција малолетника у алармантном порасту, нарочито у последње две деценије. Посебно је истакнуто да малолетници почињу са извршењем кривичних дела врло рано, чак и у узрасту испод 13 година, као и да је изражена њихова бруталност приликом извршења кривичних дела. У циљу сузбијања малолетничке делинквенције је и донета поменута резолуција јер се овај циљ, по оцени Европског парламента, може постићи једино доношењем интегрисане стратегије на нивоу Европске уније и држава чланица, која би почивала на три основна принципа: превенцији, вансудским и судским мерама и социјалној инклузији свих младих људи. Циљ резолуције је проналажење начина за успешну борбу против малолетничке делинквенције, с тим што казна лишавања слободе представља последње средство у тој борби и изриче се само онда када је заиста и неопходно. Мере за имплементацију Резолуције о малолетничкој делинквенцији и улози жена, породице и друштва у њеном сузбијању се могу класификовати у две групе – мере које треба да предузму државе чланице са циљем сузбијања малолетничке делинквенције и оне које су део јединствене стратегије за борбу против ове негативне појаве.

У прву групу мера спадају, пре свега, оснивање, јединственог и интегрисаног школског система који треба да помогне младима да још у периоду најранијег детињства усвоје оне друштвене вредности и обрасце понашања који ће их удаљити од предузимања било ког облика

кажњивих радњи. Посебно је истакнуто да активност држава чланица треба бити усмерена на смањење социјалне искључености и сиромаштва, посебно сиромаштва деце. Наглашена је и потреба да породица и васпитачи треба да младима, још од најранијег доба, преносе позитивне друштвене вредности. Породица има посебну улогу у свим фазама борбе против малолетничке делинквенције. Државе чланице морају развити програме за помоћ родитељима. Њима се мора обезбедити право на једногодишње одсуство са посла у циљу неге детета (што има велики значај на његов емоционални развој). Истакнут је и посебан значај школе и школских заједница у формирању карактера деце и адолесцената. Ако образовни систем не успе да обезбеди адекватне начине за помоћ младима, две основне карактеристике данашњих школа, мултикултурализам и повећање разлике између друштвених слојева, могу довести до појаве насиља у школама. Образовне власти би требало да издају смернице за ненасилно решавање конфликта а били би укључени и ученици, родитељи, наставници, као и представници локалних власти.

Даље се наводи да морају постојати посебни програми за обуку наставника за спровођење образовног процеса у хетерогеним одељењима. Ученицима се мора обезбедити одговарајућа помоћ и подршка од стране стручних лица (криминолога, психолога, социјалних радника), што је посебно важно када је реч о ученицима који су на неки начин дошли у сукоб са законом. Предлаже се именовање омбудсмана који би се бавио заштитом од дискриминације малолетних делинквената и представљао спону између школа и друштвене заједнице и тако активно учествовао у процесу сузбијања малолетничке

делинквенције.²⁶ Неопходна је и стриктна примена права Европске уније и закона држава чланица када је реч о спречавању негативног утицаја медија на малолетнике што, између осталог, укључује и забрану емитовања сцена насиља у одређеном периоду дана. Истакнута је и улога јавних информативних сервиса у подизању свести јавног мњења о штетности и друштвеној погубности насиља и уопште малолетничке делинквенције. Од држава чланица ЕУ је захтевано да пронађу механизме за примену алтернативних облика кажњавања (супститута казни) за малолетнике, уместо казне малолетничког затвора, као и активнија улога родитеља малолетних делинквената у процесу изрицања кривичних санкција. Коначно, од држава чланица се захтева да издвоје значајнија финансијска средства за имплементацију пројеката посвећених сузбијању малолетничке делинквенције.

У другу групу мера за имплементацију поменуте резолуције спадају оне које су део јединствене стратегије за борбу против малолетничке делинквенције на нивоу ЕУ. Државе чланице треба да, у сарадњи са Европском комисијом, израде минималне стандарде за сузбијање малолетничке делинквенције који би почивали на три основна принципа: превенцији, вансудским и судским мерама и социјалној инклузији, реинтеграцији и рехабилитацији малолетних делинквената. Парламент је затражио од Европске комисије да изради јединствене статистичке критеријуме за праћење стопе малолетничке делинквенције у свим држава чланицама ЕУ. Дефинисана су два основна правца јединствене европске стратегије за сузбијање малолетничке делинквенције, и то: стварање јединственог буџета на нивоу ЕУ из којег би се финансирали заједнички пројекти држава

²⁶ Овај предлог се може оценити као позитиван, имајући у виду да функција омбудсмана за децу постоји и у Хрватској, која са Србијом дели заједничку правну традицију.

чланица на пољу борбе против малолетничке делинквенције и објављивање редовних извештаја Европске комисије о распрострањености малолетничке делинквенције, што укључује и стварање центра изузетних вредности који би био посвећен примени најбољих могућих практичних решења за њено сузбијање, имајући у виду искуства полиције, тужилаштва и правосудних органа. Резолуција Европског парламента о малолетничкој делинквенцији, улози, жена, породице и друштва у њеном сузбијању (2007/2011 (INI)) има посредан значај за Републику Србију, будући да наша земља још увек није постала чланица ЕУ. Ипак, низ конкретних и корисних мера за сузбијање малолетничке делинквенције које она предвиђа и о којима је било речи у овом делу рада, свакако представљају добар механизам борбе против ове негативне друштвене појаве. Проучавање легислативе ЕУ је од непроцењивог значаја за процес хармонизације правног система Србије са правним системом ЕУ, што је неопходан предуслов за пуноправно чланство наше земље у овој европској организацији.²⁷

Смернице Комитета министара Савета Европе о правосуђу по мери детета (усвојио Комитет министара 17. новембра 2010. на 1098. седници заменика министара) се баве питањем места и улоге, мишљења, права и потреба детета у судским поступцима и поступцима који су њихова алтернатива. Смернице би требало примењивати у свим случајевима где деца, из било ког разлога и у било ком својству, могу доћи у контакт са неким надлежним органима или службама које се баве спровођењем кривичног, грађанског или управног права. Циљ смерница је да обезбеде да у сваком таквом поступку сва права деце, а

²⁷ О самој резолуцији видети више: Мирић, Ф., „Резолуција Европског парламента (2007/2011(INI)) о малолетничкој делинквенцији”, У: *Европско законодавство*, Београд, Институт за међународну политику и привреду, 2011, бр. 37–38, 2011, стр. 90–95.

нарочито право детета да буде обавештено, право на заступника и право на партиципацију и заштиту, буду у потпуности поштована, уз дужно уважавање нивоа зрелости и разумевања детета и околности везаних за конкретан случај. Поштовање децјих права не би требало да угрожава права других страна у поступку. Смернице су израђене на постојећим принципима утканим у инструменте поменуте у преамбули и обичајном праву Европског суда за људска права и обухватају следеће теме: донети и циљеви Смерница, дефиниције основних појмова, најбољи интереси детета, достојанство, заштита од дискриминације, владавина права, правосуђе по мери детета пре, за време и након судског поступка, заштита приватног и породичног живота, безбедност (посебне превентивне мере), обука стручних лица, мултидисциплинарни приступ, лишавање слободе, приступ суду и судском поступку, правна помоћ и заступање, право да дете буде саслушано и изрази своје мишљење, избегавање непотребних кашњења, организација поступака, окружење и језик по мери детета, сведочење/давање исказа деце, промовисање других активности по мери детета, мониторинг и процена предузетих активности.²⁸ Ове

²⁸ Када је реч о активностима за изградњу „правосуђа по мери детета”, веома позитивно се може оценити активност Центра за права детета (у даљем тексту: Центар). У својој двадесетпетогодишњој историји, Центар је пролазио кроз различите фазе, па се тако у првим годинама свог постојања, у време великих друштвених потреса, бавио и хуманитарним активностима и деловањем у ванредним ситуацијама кроз програме подршке најугроженијим групама деце (акције обезбеђивања материјалне помоћи деци у социјалним и здравственим институцијама и спровођење програма директне хитне психосоцијалне помоћи деци избеглицама). Ипак, и поред бројних пројеката директног рада са децом, главни правац деловања је био и остао усмерен на креирање повољног друштвеног и законодавног оквира за пуно остваривање права детета у Србији, кроз активности усмерене на увођење и примену закона, политике и праксе који омогућавају унапређење добробити детета, заштиту њихових права и њихово пуно учешће у друштву.

У том правцу развиле су се бројне информативне, едукативне и истраживачке активности, постављен је темељ мониторингу права детета у Србији, а Центар је дуги низ година врло активни учесник реформе законодавства у области права детета,

смернице представљају директан одговор Савета Европе на Резолуцију бр. 2 о правосуђу по мери детета, усвојену на 28. Конференцији европских министара правде (Ланзароте, 25–26. октобар 2007), којом се траже конкретне смернице у тој области за државе чланице. Комитет министара је, стога, наложио да четири тела Савета Европе припреме смернице о правосуђу по мери детета са предлозима решења како би се државама чланицама помогло да успоставе правосудне системе који ће одговорити специфичним потребама деце, у смислу да се деци обезбеди ефикасан и адекватан приступ правди и поступање у правосуђу, у свим његовим сегментима, грађанском, административном и кривичном.

Сагледавајући ово питање из свих углова, Савет Европе је усвојио јединствени иновативни приступ повезивањем три своја главна међувладина комитета која се баве грађанским и управним правом – Европски комитет за правну сарадњу - CDCJ, Европски комитет за питања криминала - CDPC, Надзорни комитет за људска права - CDDH са Европском комисијом за ефикасно правосуђе (CEPEJ). Смернице су такође сачињене у тесној сарадњи са програмом *Изградити Европу за децу и са њима*, где је правосуђе по мери детета један од камена темељаца стратегије Савета Европе о правима деце за период 2009–2011.

Савет Европе је започео рад на овом питању 2008. године, припремом четири експертска извештаја са проценом изазова и препрека на које наилазе деца у приступу правосуђу на националном нивоу, у свим секторима правосудног система. Ови извештаји су представљени и коришћени као основа за дискусије на конференцијама Савета Европе на високом нивоу, одржаним у оквиру шведског

социјалне заштите, образовања и правосудног система. Више о раду и активностима центра видети: Центар за права детета <https://cpd.org.rs/o-nama/>, приступ 20.1.2025.

председавања Комитету министара, у Стокхолму, у периоду од 8. до 10. септембра 2008. године, под називом *Изградити Европу за децу и са њима – у правцу стратегије за 2009–2011*, и шпанског председавања истом комитету, (Тоledo, 12. и 13. март 2009. године), а под називом *Заштита деце у европском правосудном систему*. Налази изнети у извештајима и закључци ових конференција су трасирали пут за израду нацрта смерница и обезбедили драгоцен материјал за групу експерата за правосуђе по мери детета (CJ-S-CH) која је формирана за припрему смерница у 2009. и 2010. години. Смернице представљају необавезујући инструмент. И док се у овим смерницама реч „треба“ често користи на местима где су релевантни принципи преузети из обавезујућих правних инструмената, било да се ради о инструменту Савета Европе или другом међународном инструменту, употреба речи „треба“ не сме се тумачити тако да се тиме умањује правни ефекат обавезујућег инструмента о коме је реч.

Смернице се базирају на постојећим међународним, европским и националним стандардима. Најбољи интереси детета су њихова идеја водиља, с обзиром на то да се у оквиру њих води рачуна о основним принципима утврђеним у Европској конвенцији о људским правима и обичајном праву суда и Конвенцији Уједињених нација о правима детета у вези са тим. Смернице промовишу и штите, поред осталог, право деце да буду обавештена, да имају заступника и право на партиципацију у судским и вансудским поступцима и дају место и реч деци у правосуђу у свим фазама поступка. Као практично средство, оне такође представљају добру праксу и предлажу практична решења за кориговање правних недоследности и празнина. Помињу се, на пример, специфичне технике слушања детета (укључујући и саслушање у судници). Смернице нису само декларација принципа, већ теже да

постану практични водич за спровођење и унапређење међународно договорених и обавезујућих стандарда. У складу са мандатом CJ-S-CH, текст смерница је структуриран око различитих принципа који се примењују пре, за време и након поступака. Пажња држава чланица Савета Европе које разматрају израду закона о деци у судским и вансудским поступцима усмерена је на релевантне принципе, стандарде и потврђену добру праксу наведене у смерницама.²⁹

У овом делу рада нисмо имали намеру да изложимо све међународне правне акте релевантне за малолетничку делинквенцију јер би то у великој мери превазишло обим и карактер ове монографије, већ да укажемо само на оне најзначајније који утичу на креирање мера за сузбијање малолетничке делинквенције. Изнета анализа најзначајнијих међународних аката релевантних за сузбијање малолетничке делинквенције указује да су се овим питањем бавиле најзначајније и најутицајније међународне организације како универзалне тако и регионалне. Иако је углавном реч о необавезујућим правним актима (смерницама и препорукама), који имају плански и програмски карактер, они су ипак значајни јер указују на тежњу за креирањем јединствене политике у циљу предузимања мера за сузбијање малолетничке делинквенције. Усвајање и примена решења садржаних у овим актима су од несумњивог значаја за Републику Србију у процесу хармонизације њеног права са правом ЕУ.

На крају излагања о међународно-правним актима од значаја за кривичноправни положај малолетника, треба још једном истаћи да је малолетничко кривично законодавство, као део кривичноправног система, подложно променама у циљу његовог унапређења, а како би

²⁹ „Смернице о правосуђу по мери детета“, документ у целини преузет са сајта *Concil of Europe „Child friendly justice“* www.coe.int/childjustice, приступ 9 .1. 2025.

пружило адекватне одговоре на малолетнички криминалитет за који свака држава, у смислу постојања одговарајуће реакције, има посебан интерес. У Републици Србији, као што смо већ указали, последњих година интезивирани су напори на реформи система малолетничког правосуђа и његовом даљем усклађивању са новоустановљеним европским стандардима, пре свега, са препоруком Комитета министара Савета Европе државама чланицама о европским правилима за малолетне учиниоце којима су изречене санкције или мере, односно усвојеним смерницама Комитета министара Савета Европе о правосуђу по мери детета.³⁰ На овај начин, значајно би се побољшао нормативни оквир за сузбијање малолетничког криминалитета у Републици Србији, о чему ће, у наставку, бити више речи.

4. Старосне границе малолетства

Различита друштва другачије реагују на преступништво малолетних лица у односу на пунолетна.³¹ Одређивање старосних граница малолетства значајно је због разликовања ове категорије извршилаца кривичних дела од пунолетних учинилаца, у погледу кривичне одговорности, кривичног поступка и изрицања и извршења кривичних санкција.³² Још се у римском праву водило рачуна о старости учинилаца кривичних дела. У доба Јустинијана, римско право

³⁰ Стевановић, И., Хармонизација малолетничког кривичног законодавства и праксе у Републици Србији са европским стандардима, у: *Криминал, државна реакција и хармонизација са европским стандардима*, Љ. Крон, А. Југовић (приређивачи), Институт за криминологију и социолошка истраживања, Београд, 2013, стр.131.

³¹ Васиљевић Продановић, Д., *Основи пенологије*, Универзитет у Београду, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд, 2022, стр.155.

³² Мирић, Ф., „Старосне границе кривичне одговорности малолетника – старе дилеме, нова решења”, *Пешчаник*, Историјски архив, Ниш, год.19, бр.22, 2021, стр.197.

је познавало поделу на *infantes* (деца до 7 година старости) и *infantiae proximus* (од 7 до 10,5 година за дечаке, односно 9,5 за девојчице). Припадност одређеној старосној групи малолетника била је значајна за ублажавање казне, изрицање посебних врста казни или забрану кажњавања. Све до појаве кривичних школа, положај малолетника у кривичном праву се није посебно разликовао од положаја пунолетних учинилаца кривичних дела. Тежило се ка побољшавању положаја малолетника, уважавајући све специфичности њиховог развојног доба. Позитивистичка и социолошка школа утицале су на промену кривичноправног сагледавања граница малолетства. Кривични законици тога доба настоје да потпуније одреде границе малолетства и подигну доњу границу испод које је искључена кривична одговорност. Тако је француски *Code penale* из 1810. године предвиђао шеснаесту годину као горњу границу између малолетства и пунолетства, а није предвиђао доњу границу. Међутим, има и другачијих примера. У неким кривичним законима је одређена и горња и доња граница малолетства: немачки КЗ из 1871. године, шведски КЗ из 1864. године, итд. Интересантно би било погледати упоредно-правни приказ старосних граница кривичне одговорности у појединим европским земљама (Табела бр. 1).³³

Табела бр.1. Приказ старосних граница кривичне одговорности у појединим европским земљама³⁴

Држава	Доњи узраст за кривичну одговорност
Швајцарска	7 г. (за лишење слободе 15 г.).
Шкотска	8 г.
Кипар, Енглеска, Велс	10 г.

³³ Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић.М., *op.cit.*, 2009, р. 224.

³⁴ Наведено према Игњатовић, Ђ., Малолетничко кривично право између бољивости и ретрибутивности, *Правни живот*, Удружење правника Србије, бр. 9, 2004, стр. 529–553.

Грчка, Холандија, Португал, Турска	12 г.
Пољска	13 г.
Француска	13 г. (за кривичне санкције, ако суд процени, и малолетнику старости 8–10 година могу се изрећи васпитне мере).
Аустрија, Немачка, Мађарска, Италија, Румунија, Шпанија, Летонија	14 г.
Чешка, Данска, Естонија, Финска, Исланд, Норвешка, Словачка, Шведска	15 г.
Русија, Литванија, Молдавија, Украјина	16 г. (али за теже деликте од 14 г.).
Белгија	18 г. (али и малолетници старији од 16 г. ако ниједна заштитна мера није адекватна или се ради о деликтима у саобраћају).

Критеријуми којима се користи кривично законодавство у решавању овог проблема су различити. Најчешће је то календарски узраст оличен у годинама старости малолетника, социјална зрелост и достигнути биопсихолошки развој. Једна група законодавстава предвиђа фиксну добну границу тако да су малолетници изнад те границе кривично одговорни, а испод ње кривично неодговорни. Кривична законодавства у Јемену и Саудијској Арабији предвиђају да кривична одговорност малолетника зависи од његове душевне зрелости. Има и законодавстава која предвиђају три групе малолетника: кривично неодговорне, ограничено кривично одговорне и кривично одговорне. Овде се полази од претпоставке да су сви малолетници до одређене старости апсолутно кривично неодговорни, а изнад те границе кривично су одговорни само под условом да су могли да схвате значај

свог дела и управљају својим поступцима.³⁵ Ако се пак анализирају подаци садржани у Табели 1, може се закључити да је најнижа старосна граница за кривичну одговорност малолетника предвиђена у Швајцарској (7), а највиша у Белгији (18). Највећи број земаља доњу границу кривичне одговорности малолетника фиксира на 14 (Аустрија, Србија, Немачка, Мађарска, Италија, Румунија, Шпанија, Летонија) или на 15 година (Чешка, Данска, Естонија, Финска, Исланд, Норвешка, Словачка, Шведска).

Кривични законик Републике Србије у члану 4 предвиђа да се кривичне санкције не могу изрећи лицу које у време када је дело учињено није навршило четрнаест година. Ова лица се називају децом у кривичноправном смислу и у том смислу могу бити активни субјекти. Фиксирање доње старосне границе малолетства на 14 година указује на начелну интенцију законодавца да у односу на лица до овог узраста заснује посебан правни статус, искључујући према њима примену кривичних санкција.³⁶ Овакав став законодавца у складу је са савременим тенденцијама у малолетничком кривичном праву да се сузбијање делинквентног понашања лица овог старосног доба не може вршити кривичноправним мерама. Васпитне мере и друге кривичне санкције могу се изрећи малолетнику под условима прописаним посебним законом.³⁷ Посебни закон који потпуније регулише ову материју је Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица.³⁸ За одређивање

³⁵ Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић.М., *Пенологија*, op.cit., 2009, стр. 224.

³⁶ Кандић, З., *Криминалитет деце на ужем подручју Београда, докторска дисертација*, Правни факултет Универзитета у Београду, 1980, стр. 74.

³⁷ Кривични законик Републике Србије (*Службени гласник РС*, бр. 85/2005...94/2024).

³⁸ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (*Службени гласник РС*, бр. 85/2005, у даљем тексту: ЗМ). Постоје мишљења да је и сам назив овог закона споран и проблематичан. Наиме, поменути

кривичноправног статуса малолетника посебно су битни чланови 2 и 3 овог закона. У члану 2 прописано је да се лицу које у време извршења противправног дела, у закону предвиђеног као кривично дело, није навршило четрнаест година, не могу изрећи кривичне санкције ни применити друге мере које предвиђа овај закон. Одредбом члана 3 јасно су одређене границе малолетства. Малолетник је лице које је у време извршења кривичног дела навршило четрнаест, а није навршило осамнаест година. Млађи малолетник је лице које је у време извршења кривичног дела навршило четрнаест, а није навршило шеснаест година. Старији малолетник је лице које је у време извршења кривичног дела навршило шеснаест, а није навршило осамнаест година. Млађе пунолетно лице је лице које је у време извршења кривичног дела навршило осамнаест, а у време суђења није навршило двадесет једну годину, с тим што према лицима која нису навршила 14 година не може се изрећи ниједна кривична санкција јер се сматрају децом која су апсолутно кривично неодговорна. Млађим малолетницима се могу изрећи само васпитне мере и васпитни налози, а старијим малолетницима још и казна малолетничког затвора у случају испуњења таксативно наведених законских услова.

У психологији и психијатрији се нешто другачије одређују старосне границе малолетства коме одговара појам адолесценције. Како наводе З. Тирић и Б. Димитријевић, у адолесценцији се издвајају три

закон се не односи само на малолетне извршиоце кривичних дела, како би се то из његовог назива могло закључити, већ и на жртве кривичних дела. Има предлога да би овај пропис требало назвати Закон о малолетничком правосуђу, при чему би израз правосуђе био коришћен у свом најширем значењу. Видети више: Игњатовић, Ђ., „Малолетничко кривично право између болећивости и ретрибутивности”, *Правни живот*, Удружење правника Србије, бр. 9, 2004, стр. 529–553. Без обзира на то који се од наведених назива прихвати, важно је истаћи да назив одређеног законског текста никада није чисто термилошко питање јер он треба на језгровит и јасан начин да одражава његов предмет. Стога, питање евентуалне промене назива овог закона остаје отворено и представља својеврстан изазов за српског законодавца.

периода: рана адолесценција (12–14 година), права адолесценција (14–18 година) и касна адолесценција (18–26 година). Овај период је важна етапа у развоју сваке личности јер се у њему одвија сложена интеракција између биолошких, психолошких и социјалних фактора развоја личности.³⁹

У погледу одређивања старосне границе кривичне одговорности малолетника развила се веома значајна дебата у научној и стручној јавности, нарочито након трагичних догађаја у Основној школи „Владислав Рибникар“ и у селима Дубони и Малом Орашју, маја 2023. године. Наиме, у јутарњим часовима 3. маја, у Основној школи „Владислав Рибникар“ у Београду, тринаестогодишњи дечак је хицима из ватреног оружја усмртио деветоро деце и једну пунолетну особу – радника обезбеђења у овој школи, и том приликом је ранио још петоро деце и једну наставницу. Већ наредног дана, 4. маја, у Дубони и Малом Орашју, селима у околини Младеновца и Смедерева, двадесетогодишњи младић је ватреним оружјем усмртио девет особа, од којих је двоје било малолетно, и ранио још 12 људи. Ова два догађаја су потресла и узнемирила јавност Србије. У само два дана живот је изгубило 19 особа, већина њих су деца и млади, а 18 особа је повређено. У првом случају учинилац масовног убиства је дете, које, према позитивним прописима Републике Србије, није достигло старосну границу за сношење кривице, док је у другом случају у питању млађа пунолетна особа те постоје ограничења у погледу могућности изрицања најтеже казне. У оба случаја је коришћено ватрено оружје, што је поново наметнуло питање прилично лаке доступности ватреног оружја у Србији. Посебно узнемирујуће је то што су се у само два дана

³⁹ Тирић, З., Димитријевић Б., *Основи судске психијатрије и психологије*, Студентски културни центар, Ниш, 2009, стр. 109.

догодила два масовна убиства.⁴⁰ Након трагичних убиства, у делу опште, али и научне и стручне јавности, изнете су идеје о снижавању границе кривичне одговорности малолетника. У складу са изнетим, важно је истаћи предлог упућен радној групи за имену Кривичног законика да се граница кривичне одговорности малолетника спусти са 14 на 12 година старости. Питање снижавања старосне границе кривичне одговорности и пооштравања казнене политике се актуелизује готово увек након догађаја који потресу јавност, посебно када су њихови виновници млади. Присетимо се, слични предлози су били изнети и пре неколико година када су три детета старости 12 и 13 година запалила бескућника у Новом Саду, или након што су два дечака од 10 и 11 година напала књижевника Рашу Попова.⁴¹ Заступници оваквих предлога верују да ће снижавање границе кривичне одговорности малолетника и репресивнији кривичноправни режим према малолетним учиниоцима кривичних дела довести до смањења стопе криминалитета малолетника. Са друге стране, Комитет за права детета је у Општем коментару из 2019. године уочио тенденцију смањења границе кривичне одговорности, због чега је и изразио своју забринутост.⁴² Старосна граница кривичне одговорности малолетника од 14 година у потпуности је усклађена са релевантним међународним стандардима у области правде по мери детета, који захтевају да та граница буде изричито прописана законом, а дозвољавају националним законодавствима да је сама одреде, уз препоруку да она не буде нижа

⁴⁰ Попић, С., „Снижавање старосне границе малолетника”, *Crimen*, Универзитет у Београду – Правни факултет и Институт за упоредно право, vol.14, бр. 3, 2023, стр. 235–236.

⁴¹ Попић, С., *op.cit.*, стр.236–237.

⁴² General comment No. 24 (2019) on children’s rights in the child justice system, CRC, 18 September 2019, CRC/C/GC/24, <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no-24-2019-childrens-rights-child>, Accessed January 1, 2025.

од 14 година, на чему инсистира Комитет за права детета у Општем коментару бр. 24 (2019).⁴³ Сматрамо да овакви предлози за снижавање границе кривичне одговорности малолетника представљају облик казненог популизма, који подстиче ширење моралне панике. Проширивање круга лица која би могла да буду обухваћена кривичноправном репресијом је посебно спорно са аспекта остваривања сврхе и циљева кривичних санкција према малолетницима.⁴⁴

Ипак, све изнето не треба читаоце да наведе на закључак да према лицима млађим од 14 година, која су извршила противправна дела у закону одређена као кривична дела, не треба предузимати никакве мере. Оваква констатација се заснива на чињеници да практично нема државе у свету, бар не оне која је иоле цивилизована, а која неће у случају да и веома млад учинилац изврши кривично дело, односно дело које је противправно и законом дефинисано као кривично дело, у односу на њега предузети одређене мере, било из домена кривичног права, било из сфере социјалне заштите.⁴⁵

⁴³ Stevanović, I., *Donošenje novog Zakona o maloletnicima - neophodnost ili ne?* u : *Dve decenije reforme kaznenog zakonodavstva : iskustva i pouke*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu; Intermex, Beograd, 2023, стр. 76.

⁴⁴ Више о казненом (пеналном) популизму видети у: Mirić, F., *Negative effects of penal populism on crime suppression*, IX International Scientific Thematic Conference, Thematic Conference, Proceedings of International Significance, *Penal populism and impact on the work of institutions*, Marina Matić Bošković, Jelena Kostić, (eds.), Institute of Criminological and Sociological Research, Judicial Academy, Belgrade, 2024, pp. 261-271, ISBN 978-86-80756-74-5 (IKSI), DOI: [10.47152/penalpopulism2024](https://doi.org/10.47152/penalpopulism2024)

⁴⁵ Шулић, М., „Старосна граница способности за сношење кривице у кривичноправном смислу”, *Crimen*, Универзитет у Београду – Правни факултет и Институт за упоредно право, бр. 1, 2010, стр. 223.

ПРВИ ДЕО

1. ПРАВНИ ОКВИР ЗА ПРИМЕНУ ВАСПИТНИХ МЕРА У ЗАВОДУ ЗА ВАСПИТАЊЕ ОМЛАДИНЕ У НИШУ

1.1. Појачани надзор уз дневни боравак у одговарајућој установи за васпитање и образовање малолетника

Ова васпитна мера се изриче када је уз меру појачаног надзора потребно и ангажовање стручних лица која раде у одговарајућим установама за васпитање и образовање малолетника (члан 8 ЗМ).

За извршење ове мере и надзор над спровођењем дневног боровка малолетника у одговарајућој установи за васпитање и образовање малолетника надлежан је орган старатељства према месту пребивалишта, односно боравишта малолетника, у тренутку када је одлука о изрицању ове васпитне мере постала извршна. Орган старатељства бира установу у којој ће се извршити ова мера, али не одлучује о томе какви ће се образовно-васпитни програми примењивати према малолетнику (члан 111 ЗМ). Закон прописује само да ће се у установи, одговарајућим васпитним и образовним садржајима, утицати на будући живот и понашање малолетника у ужој и широкој социјалној средини. У току извршавања ове васпитне мере, малолетник остаје код родитеља односно код лица која се о њему старају, наставља да одлази у школу односно на посао, с тим што је у обавези да у периоду трајања васпитне мере (најмање 6 месеци, а најдуже 2 године), одлази у

одговарајућу установу највише 4 сата у току радног дана (члан 18, став 2 ЗМ).

Све активности које се спроводе у току извршења ове васпитне мере уписују се у одговарајући дневник рада. Извешај о току извршења васпитне мере по њеном окончању, а по потреби и раније, доставља установа у којој се извршава дневни боравак малолетника судији за малолетнике суда који је судио у првом степену, јавном тужиоцу за малолетнике и надлежном органу старатељства (члан 112 ЗМ). У Нишу се ова васпитна мера извршава у Заводу за васпитање омладине.

Уз неку од васпитних мера појачаног надзора, суд може малолетнику да изрекне једну или више посебних обавеза (члан 19 ЗМ). Лексички посматрано, интересантно је да, приликом прописивања обавеза органа старатељства приликом примењивања васпитних мера појачаног надзора, преовлађују правне норме које садрже само диспозицију (нпр. раније поменута одредба, члан 112 ЗМ).⁴⁶ Приликом изрицања неке од посебних обавеза уз васпитну меру појачаног надзора, суд ће малолетнику и његовом родитељу, усвојоцу или стараоцу предочити да се малолетнику у случају неизвршења изречених посебних обавеза може изрећи нека друга тежа васпитна мера.

Ванинституционалне заводске мере имају велики значај у сузбијању малолетничке делинквенције јер се малолетник не издваја из средине у којој је до тада живео па те кривичне санкције имају мањи степен ретрибутивности. Марина Симовић Нишевић у својој докторској дисертацији исправно наводи да су: *мјере ванинституционалног карактера окосница политике сузбијања малољетничког криминалитета, те их, сходно томе, предвиђају савремена*

⁴⁶ Мирић, Ф., „Језик права и лексика норми малолетничког законодавства”, *Пешчаник*, Историјски архив, Ниш, год. 9, бр. 9. 2011, стр. 260.

законодавства. Поменута ауторка такође истиче да се овим мерама настоји осигурати преваспитање малолетника, али и даљи исправни развој његове личности. Како Марина Симовић Нишевић даље наводи у свом докторату: *Преваспитавање се предузима и спроводи након делинквентног понашања (post delictum), изрицањем прописаних васпитних мјера ванинституционалног или институционалног карактера и спроводе га, по правилу, у породици органи старатељства или, у одговарајућим васпитним установама, лица која су за то стручно оспособљена.*⁴⁷

Због изнетих предности, ванинституционалне васпитне мере се широко користе у свим савременим правним системима и представљају најчешћи облик правног реаговања на криминалитет малолетника. Без обзира на велики терапеутски потенцијал васпитних мера ванинституционалног карактера, у неким случајевима тежина извршеног кривичног дела, као и лична својства малолетника, указују на неопходност његовог издвајања из средине у којој је до тада живео и која на њега штетно утиче. У тим случајевима је оправдано малолетнику изрећи неку од васпитних мера заводског карактера.

1.2. Заводске васпитне мере

Заводске мере су васпитне мере институционалног карактера које се састоје у смештају малолетника у васпитне установе на одређено време. Постоје у свим законодавствима са различитим називима и садржином. Потичу од деčјих домова и поправних завода који су настали широм Европе у XVI, XVII и XVIII веку (Bridewell у

⁴⁷ Симовић Нишевић, М., *Васпитне мјере као средство у сузбијању криминалитета малолетника*, докторска дисертација, http://www.prafak.ni.ac.rs/files/disertacije/Marina_Simovic_Nisevic_Vaspitne_mjere_kao_sredstvo_2012.pdf, приступ 17. 1. 2025.

Лондону, основан 1555. године, Rasphus у Амстердаму, основан 1603. године, San Michele у Риму основан 1703. године).⁴⁸ У односу на период када су настали, данашњи заводи за малолетнике су претрпели значајне измене. Данас се заводи за малолетнике лоцирају ближе месту пребивалишта малолетника, граде се установе полуотвореног и отвореног типа у којима се примењују савремени облици третмана према малолетницима, све са циљем да се ретрибутивност ових кривичних санкција сведе на најмању могућу меру. Ова врста васпитних мера може бити изречена старијим и млађим малолетницима, млађим пунолетним лицима, као и пунолетним лицима која су кривична дела извршила као старији малолетници.

Заводске мере се изричу према малолетнику према коме треба предузети трајније мере васпитавања, оспособљавања и лечења уз његово потпуно издвајање из дотадашње средине, ради вршења појачаног утицаја на њега. Оне се изричу као последње средство и могу трајати у границама прописаним законом, и то само онолико колико је потребно за остварење сврхе васпитних мера. ЗМ познаје три врсте заводских васпитних мера (члан 11 ЗМ):

1. упућивање у васпитну установу,
2. упућивање у васпитно-поправни дом (у Србији се оваква установа налази у Крушевцу и полуотвореног је типа) и
3. упућивање у посебну установу за лечење и оспособљавање.

Од врсте васпитне мере зависи и установа у којој ће се она извршавати. Ипак, извршење заводских мера има неке заједничке карактеристике. Заводске васпитне мере се извршавају у васпитној

⁴⁸ Константиновић Вилић С., Костић М., *Пенологија*, op.cit., стр. 267.

установи, васпитно-поправном дому и посебној установи за лечење и оспособљавање (члан 113 ЗМ). Рок за почетак извршења је три дана од пријема извршне судске одлуке и потребне документације. Овај рок је обавезујући, по сили закона. У случају ненадлежности суда који је судио у првом степену, предвиђена је обавеза да ненадлежни суд, извршну одлуку заједно са изводом из матичне књиге рођених малолетника, исправом о његовом досадашњем школовању и оспособљавању, налазом о здравственом стању, подацима о ранијем вршењу кривичних дела, вођеним поступцима и извештајима органа старатељства, достави органу надлежном за извршење заводске васпитне мере у року од три дана од када је одлука постала извршна (члан 114 ЗМ).

У току извршења заводске мере, судија за малолетнике који је судио у првом степену и надлежни јавни тужилац за малолетнике имају обавезу да најмање два пута годишње обилазе малолетника смештеног у установу за извршење заводских васпитних мера. У току ових посета, они су у непосредном контакту како са малолетником тако и са стручним лицима који се старају о извршењу изречене васпитне мере. Такође, могу остварити увид у одређену документацију у циљу утврђивања правилности и законитости поступања према малолетнику, као и оцене постигнутог успеха у васпитању и правилном развоју малолетника (члан 115 ЗМ).

Уколико се током обиласка малолетника уоче извесни пропусти, судија за малолетнике и јавни тужилац за малолетнике су дужни да, без одлагања, о томе обавесте органе установе надлежне за стручни надзор над извршењем васпитних мера, као и установу у којој се извршава заводска васпитна мера. Ови органи су, затим, дужни да изврше све потребне мере како би се ти пропусти отклонили и о томе обавесте

надлежног судију за малолетнике и јавног тужиоца за малолетнике (члан 115 ЗМ). У наставку монографије ће бити изложене карактеристике најблаже васпитне мере заводског типа која се може изрећи малолетнику – упућивање у васпитну установу, имајући у виду законодавство Републике Србије.

1.2.1. Упућивање у васпитну установу

Ово је најблажа васпитна мера заводског типа која се изриче малолетном учиниоцу кривичних дела чије се васпитање и преваспитање може постићи једино издвајањем из дотадашње средине, стављањем под стални надзор и пружањем помоћи од стране стручних лица (члан 20 ЗМ). Ова васпитна мера се извршава у установи која може да обезбеди смештај и задовољење васпитних, здравствених, образовних, спортских и других развојних потреба малолетника. То су васпитне установе општег типа или установе у којима су смештени и малолетници који нису извршили ниједно кривично дело, али имају одређених проблема у понашању. Тежи проблеми у понашању деце и малолетника не треба да буду игнорисани, са надом да ће се они спонтано решити.⁴⁹ Интенција законодавца је јасна: Малолетног учиниоца кривичног дела треба третирати као и сваког негативно социјализованог или васпитно запуштеног малолетника јер се корени његовог преступничког понашања управо налазе у недостацима у процесу васпитања и сазревања.⁵⁰ То упућује на закључак да је и примена ове старатељске мере затворене заштите превасходно условљена околношћу да се дете налази у неповољним развојним и

⁴⁹ Јовашевић, Д., Костић, М., *Политика сузбијања криминалитета*, Центар за публикације Правног факултета, Ниш, 2012, стр.146.

⁵⁰ Кнежевић, С., *Малолетничко кривично право –материјално, процесно и извршно*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2010, стр. 63.

васпитним условима у средини где живи, (без обзира на то да ли је оно манифестовало негативно понашање или је само угрожено неповољним породичним приликама), и да му је, стога, неопходно пружити трајнији надзор и помоћ стручних лица.⁵¹

Сматра се да ће боравак у таквој установи уз стални надзор стручних лица позитивно утицати на малолетне учиниоце кривичних дела. При томе, малолетник коме је изречена ова васпитна мера има иста права и обавезе као и остали малолетници смештени у установу, а ова чињеница је позната само управнику установе и стручним лицима непосредно укљученим у извршење изречене мере. Тиме се спречава стигматизација малолетника коме је изречена васпитна мера од стране других лица у установи. Третман малолетника коме је изречена ова васпитна мера се не разликује од третмана осталих малолетника, с тим што се овим малолетницима поклања посебна пажња, али тако да се они не издвајају од осталих малолетника.

Васпитна мера упућивања у васпитну установу је релативно неодређеног трајања јер је законом одређено само њено најкраће и најдуже трајање, из разлога што се не може унапред тачно знати колико је времена потребно за преваспитање малолетника. Она може трајати најкраће шест месеци, а најдуже две године. (члан 20, став 2 ЗМ). Према раније важећем кривичном законодавству, ова васпитна мера је могла трајати од шест месеци до три године.⁵² Интенција законодавца приликом скраћивања максималног трајања ове васпитне мере је била да се трајање свих заводских васпитних мера које се изричу

⁵¹ Кандић З., *op.cit.*, стр. 98.

⁵² Видети чл. 25 Кривичног закона Републике Србије (*Службени гласник РС*, бр. 26/77, 28/77 – испр., 43/77 – испр., 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89 и 21/90 и *Службени гласник РС*, бр. 16/90, 26/91 – одлука УСЈ бр. 197/87, 75/91 – одлука УСРС бр. 58/91, 9/92, 49/92, 51/92, 23/93, 67/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/2002, 11/2002 – испр., 80/2002 – др. закон, 39/2003 и 67/2003) и Стојановић, З., *Кривично право – општи део*, Службени гласник, Београд, 2000, стр. 345.

малолетнику сведе само на оно време које је неопходно да се боравком у установи постигне сврха изречене васпитне мере, што је у складу са обавезама проистеклим из ратификованих међународних докумената. Суд ће на сваких шест месеци одлучивати да ли постоји потреба за обуставом ове мере или за њену замену неком другом мером. Лице коме је изречена васпитна мера упућивања у васпитну установу може остати у установи до навршене 21. године живота. (члан 120 ЗМ).

Орган старатељства надлежан према месту пребивалишта односно боравишта малолетника у време када је одлука којом је изречена васпитна мера постала извршна, одређује лице које је дужно да малолетника доведе у установу, а васпитна установа обавештава суд о дану пријема малолетника и почетку извршења васпитне мере (члан 121 ЗМ).

У случају да извршење васпитне мере не може да отпочне или да се настави јер малолетник одбија да дође у установу или се налази у бекству, орган старатељства, односно управник васпитне установе, о томе обавештава надлежни орган унутрашњих послова, чији припадници доводе малолетника у васпитну установу. Том приликом, начин довођења не сме нарушавати достојанство малолетника (члан 122 ЗМ).

Премештање малолетника у другу васпитну установу може се извршити на основу одлуке првостепеног суда, ако за то постоје оправдани разлози, на захтев малолетника, родитеља, усвојиоца или стараоца малолетника, на предлог установе у којој се васпитна мера извршава, односно на предлог надлежног органа старатељства (члан 123 ЗМ). Све наведене законске одредбе имају за циљ да осигурају ефикасно извршење изречене васпитне мере, у најбољем интересу малолетника.

Иако се у пракси српских судова ова мера не изриче често у односу на друге васпитне мере, ипак се, прегледом доступне литературе и електронских база судских одлука, може пронаћи неколико судских одлука од значаја за извршење васпитне мере упућивања у васпитну установу. У решењу којим суд малолетнику изриче васпитну меру упућивања у васпитну установу не одређује се у којој ће се установи васпитна мера и извршавати већ је то задатак упутних органа, односно центара за социјални рад, који ће, имајући у виду сврху и циљ ове васпитне мере, одредити и одговарајућу васпитну установу. Ова васпитна мера нема изразити принудни карактер па се зато извршава у установама социјалне заштите. Време које је малолетник провео у притвору не урачунава се у време изречене заводске васпитне мере (решење Врховног суда Србије Кжм.78/92 од 30. 10. 1992. године).

Овакав став Врховног суда Србије може се правдати посве различитом сврхом притвора као најстроже мере за обезбеђење присуства малолетника у кривичном поступку, у односу на васпитне мере које имају за циљ утицање на личност малолетника да убудуће не врши кривична дела. Када се према малолетнику изрекне васпитна мера упућивања у васпитну установу, не може се продужити притвор до правоснажности решења о изрицању васпитне мере (пресуда Врховног суда Србије Кж. 3/93).⁵³ Смисао оваквог става највише судске инстанце у Србији је да се малолетнику остави довољно времена да се боравком на слободи припреми за извршење ове заводске васпитне мере.

У пракси се приликом извршења васпитне мере упућивања у васпитну установу јављају одређени проблеми. Основни проблем код извршења ове васпитне мере јесте што се она извршава само у три

⁵³ Примери из судске праксе цитирани према Јовашевић, Д., *Малолетничко кривично право*, op.cit., стр. 165.

васпитне установе у Србији. То су Завод за васпитање деце и омладине у Београду,⁵⁴ Завод за васпитање деце и омладине у Књажевцу и Завод за васпитање омладине у Нишу (ЗЗВО Ниш). Чини се да би увођење још неке установе у систем установа за извршење кривичних санкција према малолетницима, уз прецизније одређење критеријума за избор установе, сношења трошкова и коришћења слободног времена малолетника у летњим месецима, умногоме помогло бољем и сврсисходнијем извршавању ове васпитне мере и њеном изрицању у сваком конкретном случају када је то, према оцени суда, потребно.

На крају излагања о нормативном оквиру за примену васпитних мера упућивања у васпитну установу и појачаног надзора органа старатељства уз дневни боравак у установи за образовање и оспособљавање, требало би указати на правац најављене реформе малолетничког кривичног законодавства у Републици Србији. Наиме, нацрт Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку не предвиђа ове васпитне мере.⁵⁵ Ово решење се не може оценити као позитивно, имајући у виду васпитни потенцијал ових васпитних мера. Сprovedено емпиријско истраживање, чији ће резултати бити приказани у наставку рада, најбоља су потврда става да ове васпитне мере треба да остану у систему малолетничких кривичних санкција.

⁵⁴ О раду Завода за васпитање деце и омладине у Београду видети више на адреси <http://www.zvdob.rs>, приступ 18. 1. 2025.

⁵⁵ Нацрт Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку, <http://www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php>, приступ 18. 1. 2025.

1.3. Положај малолетника са инвалидитетом у сукобу са законом у установама за извршење кривичних санкција

Дискриминација особа са инвалидитетом је, нажалост, присутна у многим друштвеним областима.⁵⁶ Потреба да се она правно санкционише препозната је на међународном нивоу. Најзначајнијих акт који садржи одредбу о забрани дискриминације особа са инвалидитетом је Конвенција УН о правима особа са инвалидитетом која је усвојена 2006. године, а ратификована посебним законом 2009. године и од тада је део правног система Републике Србије.⁵⁷ Одредбом члана 5 ове Конвенције прописано је да државе потписнице „признају да су све особе једнаке пред законом и имају право на једнаку заштиту пред законом и уживање једнаких благодети закона, без икаквих дискриминација“. И сам Устав Републике Србије, у члану 21, садржи експлицитну забрану дискриминације која је формулисана на следећи начин: „Забрањена је свака дискриминација, непосредна или посредна, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета.“⁵⁸

Све тешкоће са којима се суочавају особе са инвалидитетом на слободи, постоје и у затворској средини. Ови проблеми су најчешће узроковани неприлагођеношћу затворске средине њиховим

⁵⁶ Дискриминација особа са инвалидитетом представља и облик повреде равноправности, што има и свој кривичноправни значај. Видети више у: Mirić, F., Awareness of persons with disabilities of criminal justice protection against discrimination in the former SFRY countries, *Теме*, University of Niš, 2019, Vol. 43, No. 4 (2019), 1095–1108.

⁵⁷ Закон о потврђивању Конвенције о правима особа са инвалидитетом (*Службени гласник РС—Међународни уговори*, бр. 42/2009).

⁵⁸ Устав Републике Србије (*Службени гласник РС*, бр. 98/2006, 115/2021).

потребама.⁵⁹ Коначно, Законом о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом одређени су различити облици дискриминације особа за инвалидитетом као и механизми за њено сузбијање.⁶⁰ Имајући у виду предмет ове монографије, посебно треба истаћи и важност кривичноправне заштите особа са инвалидитетом.⁶¹ Без обзира на веома добар нормативни оквир за сузбијање дискриминације особа са инвалидитетом, она је присутна и у установама за извршење кривичних санкција, о чему ће бити више речи у наставку.

Како би се потпуније сагледао положај особа са инвалидитетом, а нарочито малолетника са инвалидитетом у установама за извршење кривичних санкција, неопходна су емпиријска истраживања у овој области. Прегледом доступне литературе, уочен је недостатак истраживања која би се односила на потешкоће у остваривању права малолетних лица са инвалидитетом у установама за извршење кривичних санкција.

Једно од малобројних истраживања у овој области, спровели су Шандра и Хоган (Hogan). Наиме, ова студија проширује претходна истраживања користећи национално репрезентативне податке и мултиваријантне анализе, како би испитала везу између статуса инвалидитета адолесцената и вероватноће да се они укључе у спектар делинквентног понашања до шеснаесте године. Истраживање је

⁵⁹ Јованић, Г., Илијић, Љ., „Положај инвалида у затвору –приказ страних искустава и пракса у Републици Србији”, Наука – друштво – транзиција : зборник радова са међународног научног скупа на тему „Допринос науке развоју друштава у транзицији”, одржаног 29. и 30. маја 2015. године у Бањалуци, а поводом јубилеја 18 година Европског дефендологија центра, *Међународни научни скуп Допринос науке развоју друштава у транзицији*, Бања Лука, књига 2, 2015, стр. 542.

⁶⁰ Видети више: Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом, (*Службени гласник РС*, бр. 33/2006, 13/2016).

⁶¹ Више о кривичноправној заштити особа са инвалидитетом видети у: Мирић, Ф., *Кривичноправна заштита особа са инвалидитетом у Републици Србији*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2023.

спроведено на узорку од укупно 7232 адолесцента, учесника Националног лонгитудиналног истраживања из 1997. године, које је спроведено у САД.⁶² Узимане су у обзир следеће особине испитаника: сметње у учењу или емоционално стање, хронично здравствено стање, сензорно стање, физички инвалидитет или вишеструка стања, као и кривична дела са елементима насиља, имовинска кривична дела и кривична дела у вези са злоупотребом опојних дрога. Резултати показују да су адолесценти са сметњама у учењу или емоционалним стањима посебно изложени ризику да изврше кривична дела. Налази указују на то да је инвалидитет важно узети у обзир када се истражује делинквенција адолесцената. Посебан проблем представља недостатак адекватних третмана намењених малолетницима са инвалидитетом током извршења кривичних санкција. Наведена студија пружа вредне основне податке о статусу малолетника са инвалидитетом у сукобу са законом и смернице за истраживања у будућности.⁶³

Особе са инвалидитетом се суочавају са различитим облицима дискриминације током боравка у установама за извршење кривичних санкција. Пренасељеност затвора, њихова архитектонска неприступачност, непостојање адекватних облика третмана, само су неки од облика дискриминације са којима се суочавају особе са инвалидитетом током извршења кривичних санкција. Изражен је проблем непостојања одговарајућих окупационих терапија намењених особама са инвалидитетом. Управо због тога је од изузетне важности

⁶² Shandra C., Hogan, D., *Delinquency Among Adolescents with Disabilities*, <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC3837419/pdf/nihms483201.pdf>, приступ 12. 3. 2025.

⁶³ Shandra C., Hogan, D., *Delinquency Among Adolescents with Disabilities*, <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC3837419/pdf/nihms483201.pdf>, приступ 12.3.2025.

посветити посебну пажњу планирању и реализацији програма третмана ових осуђеника, будући да је општи циљ издржавања казне затвора живот осуђеника што више приближити животу на слободи и тиме их припремити за све оне изазове које их очекују након издржане казне затвора и изласка на слободу.⁶⁴

Право на живот без дискриминације је универзално људско право. О томе сведоче бројни правни акти међународног и националног карактера (Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода)⁶⁵, као и раније поменута Конвенција УН о правима особа са инвалидитетом, Устав Републике Србије, као и Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом). Овог права нису лишени ни осуђеници са инвалидитетом. Познато је да се на живот осуђеника у установама за извршење кривичних санкција пројектују и сви они социоекономски услови живота на слободи. Особе са инвалидитетом суочавају се и на слободи са бројним видовима дискриминације. У затворској средини, осуђеници се, поред дискриминације, сусрећу за депривацијом сигурности која може отежати, па и онемогућити, процес

⁶⁴ Mirić, F., *Položaj osuđenika sa invaliditetom u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija*, Edukativni blog Prison Life, <https://prisonlife.rs/polozaj-osudenika-sa-invaliditetom-u-ustanovama-za-izvršenje-krivicnih-sankcija/>, приступ 27. 2. 2025.

⁶⁵ Одредба члана 14 Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода прописује забрану дискриминације у уживању права предвиђених конвенцијом по било ком основу. Видети: Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, измењене у складу са Протоколом број 11, Протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 4 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода којим се обезбеђују извесна права и слободе који нису укључене у Конвенцију и први протокол уз њу, Протокола број 6 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне, Протокола број 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 12 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода и протокола број 13 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима (*Службени лист СЦГ - Међународни уговори*, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 – испр. и *Службени гласник РС - Међународни уговори*, бр. 12/2010 и 10/2015).

њихове ресоцијализације односно реинтеграције у друштвене токове, што је неопходно за вођење успешног живота на слободи. Депривација сигурности је резултат живота у затвору и негативних утицаја неформалне заједнице осуђеника.⁶⁶ Један од начина превазилажења затворских депривација је и интеракција са животињама током издржавања казне затвора. О томе веома сликовито пише Ана Батрићевић у својој монографији *Слобода у кругу* наводећи да *за напредак у области развоја емпатије и унапређења међуљудских односа али и односа према себи заслужно је и учествовање осуђених лица на психолошким радионицама, паралелно са обуком и практичним радом са псима. Тек у синергији, ова два процеса почну давати видљиве резултате, на шта су указали и осуђеници – учесници у програму рада са псима, али и запослени у заводу.*⁶⁷ (Казнено-поправни завод у Сремској Митровици - прим.аут). Имајући у виду све бенефите овог облика третмана, сматрамо да би и осуђенике са инвалидитетом требало укључити у рад са животињама, што би сигурно допринело развоју емпатије и превенцији вршења кривичних дела у будућности.

Неопходно је континуирано радити на уклањању свих облика дискриминације према осуђеницима са инвалидитетом. Посебно је важно подизати свест како запослених у казнено-поправним заводима и окружним затворима тако и осталих осуђеника, али и самих осуђеника са инвалидитетом, да је инвалидитет лично својство са којим се може живети на потпуно исти начин као са било којим другим својством, а никако болест коју треба лечити.

⁶⁶ Mirić, F., *Criminogenic influence of penitentiary institution*, Facta Universitatis : Series: Law and Politics Vol. 15, No. 1, 2017, p. 41.

⁶⁷ Батрићевић, А., *Слобода у кругу*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2021, стр. 183.

У остварење идеје ресоцијализације треба истински веровати у сваком конкретном случају. Једино ће тако кривичноправни систем бити истински делотворан, а заводске кривичне санкције оправдати своје постојање.⁶⁸ На крају излагања о положају малолетника са инвалидитетом током издржавања заводских санкција, треба истаћи да, према нашим сазнањима, у Републици Србији недостају истраживања на ову тему. Спровођење емпиријских истраживања у овој области, свакако би допринело унапређењу друштвеног положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији.

⁶⁸ Мирић, Ф., „Дискриминација осуђеника са инвалидитетом”, *Наука, друштво, транзиција: зборник радова са међународног научног скупа*, Том 2. Бања Лука : Европски дефендологија центар, 2015, стр. 816–817. Више о положају осуђеника са инвалидитетом видети у: Mirić, F. *Položaj osuđenika sa invaliditetom u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija*, Edukativni blog Prison Life, <https://prisonlife.rs/polozaj-osudenika-sa-invaliditetom-u-ustanovama-za-izvršenje-krivicnih-sankcija/>, приступ 27. 2. 2025.

ДРУГИ ДЕО

1. ИЗВРШЕЊЕ ЗАВОДСКИХ ВАСПИТНИХ МЕРА У ЗАВОДУ ЗА ВАСПИТАЊЕ ОМЛАДИНЕ У НИШУ⁶⁹

1.1. Опис истраживања

Када говоримо о укупном броју изречених заводских васпитних мера старијим и млађим малолетницима за период од 2006. до 2023. године, на основу података Републичког завода за статистику може се закључити следеће: у 2006 (71), 2007 (81), 2008 (112), 2009 (89), 2010 (104)⁷⁰, 2011 (104)⁷¹, 2012 (105), 2013 (141), 2014 (60), 2015 (74), 2016 (60)⁷²; 2017 (75), 2018 (67), 2019 (52), 2020 (22)⁷³; 2021 (55)⁷⁴, 2022 (59).⁷⁵ На основу изнетих података може се закључити да се у Републици Србији заводске васпитне мере изричу веома ретко и да је њихов удео у односу на укупан број изречених кривичних санкција малолетницима, у свакој од посматраних 18 година, испод 3%.

Анализом доступне криминолошке литературе утврђено је да недостаје једна свеобухватна и детаљна анализа малолетничке делинквенције у Нишу, а посебно анализа педолошких аспеката

⁶⁹ За потребе израде ове монографије коришћени су резултати емпиријског истраживања спроведеног приликом израде докторске дисертације под називом *Савремена схватања феноменологије и етиологије малолетничке делинквенције*, аутора др Филипа Мирића, која је одбрањена дана 4. 11. 2014. године на Правном факултету Универзитета у Нишу, стр. 314–413.

⁷⁰ Саопштење Републичког завода за статистику бр. 195 од 13. 7. 2012. године.

⁷¹ Саопштење Републичког завода за статистику бр. 188 од 15. 7. 2016. године.

⁷² Саопштење Републичког завода за статистику бр. 193 од 14. 7. 2017. године.

⁷³ Саопштење Републичког завода за статистику бр. 194 од 14. 7. 2021. године.

⁷⁴ Саопштење Републичког завода за статистику бр. 195 од 13. 7. 2022. године.

⁷⁵ Саопштење Републичког завода за статистику бр. 181 од 12. 0. 2022. године.

извршења заводских васпитних мера у Нишу. Како би се бар донекле отклонио овај недостатак, неопходно је било спровести истраживање о феноменолошким, етиолошким и пенолошким карактеристикама малолетничке делинквенције у Нишу. Као почетна година за формирање узорка за истраживање узета је 2006. година, јер је тада почео да се примењује Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, који на јединствен начин регулише материју материјалног, процесног и извршног кривичног права. Истраживање је ограничено на шест календарских година (закључно са 2011. годином), како би се обезбедила одговарајућа временска дистанца, неопходна за овакав тип истраживања.

На овом месту треба истаћи да су у изради монографије коришћени емпиријски подаци прикупљени за потребе израде докторске дисертације аутора на тему *Савремена схватања феноменологије и криминологије малолетничке делинквенције*. Без обзира на велику временску дистанцу од одбране наведене дисертације до припреме и публиковања њеног емпиријског дела, сматрамо да је корисно на једном месту сажети нормативно-пенолошки аспект васпитне мере упућивања у васпитну установу, као најблаже васпитне мере заводског карактера у систему кривичних санкција у Републици Србији. Такође, приказ спроведеног истраживања може бити од користи и младим научницима који се у свом раду баве пенолошким истраживањима. Са друге стране, чињеница је да је истраживање чији су резултати презентовани у овој монографији спроведено пре више од деценије. Због тога је важно истаћи да би га заправо требало схватити као идеју и иницијативу за почетак једног опсежног лонгитудиналног

истраживања које би требало на ову тему спровести током наредних година.

Централни део истраживања о извршењу заводских мера је спроведен у Заводу за васпитање омладине у Нишу. Капацитет Завода је 36 штићеника. Завод се налази у граду Нишу, простире се на 1600 м² и састоји се од више објеката, а то су управна/административна зграда, одмах уз њу кухиња и трпезарија у посебном објекту, а наспрам њих су два објекта за смештај штићеника. Такође, у склопу Завода се налази и објекат напуштене школе који није функционалан. Управна зграда је реновирана 2021. године. Између објеката се налази уређен простор са зеленилом, а поред административне зграде је већи терен за спорт. Два објекта за смештај су укупне површине 1200м² (2 x 600м²). Објекти за смештај имају приземље и два спрата и идентични су – са истим распоредом и величином соба. У приземљу павиљона који се користио у време посете, смештени су страни држављани, ту се налазе и службене канцеларије, док су остали штићеници смештени на спрату. Штићеницима је кретање кроз објекат једноставно и омогућен им је приступ свим просторијама важним за њихову дневну рутину. Свака васпитна група има свој спрат, тј. своју стамбену јединицу, коју чине по четири собе за спавање, дневни боравак, чајна кухиња, купатило и канцеларија за васпитаче. Поред тога, постоји и посебан део где се иначе смештају страни држављани, али се он налази у објекту који се тренутно не користи.⁷⁶ Изнети подаци показују да објекат одговара потребама малолетника који у њему бораве.

⁷⁶Подаци о Заводу за васпитање омладине у Нишу наведени према; Национални механизам за превенцију тортуре, Мониторинг установа социјалне заштите домског типа, Извештај о посети Заводу за васпитање омладине Ниш, <https://www.ombudsman.rs/attachments/article/7962/Izvestaj.pdf>, приступ 10. 3. 2025.

Циљ ове фазе истраживања у Заводу за васпитање омладине у Нишу био је да се дође до поузданих сазнања о етиолошким карактеристикама малолетничке делинквенције у Нишу, на узорку корисника услуга Завода за васпитање омладине у Нишу. Ова установа је изабрана јер је једина референтна установа која се бави третманом малолетних делинквената на подручју града Ниша. Овај део истраживања је трајао од средине јуна до краја децембра 2013. године. У овом периоду, најпре је обављен разговор са члановима стручног тима Завода (васпитачима, педагозима, социјалним радницима), како би се учили најчешћи проблеми у извршењу најблаже заводске санкције и уопште третману малолетних преступника, као и прикупили њихове сугестије и предлози за измену система малолетничких кривичних санкција. Након тога, обављен је и разговор са неким од штићеника Завода, по унапред припремљеним питањима која су се односила на мотиве извршења кривичног дела, али и однос са жртвом, другим васпитачима и штићеницима и другим значајним питањима за извршење васпитне мере. Разговор је био добровољан и анониман. Јуна 2013. године, обављен је разговор са четворицом корисника услуга Завода, док је са преосталима разговор обављен крајем августа и у децембру исте године, након њиховог повратка са школског распуста, будући да многи од њих, по речима васпитача, школски распуст проводе ван Завода. Узорак испитаника су чинила лица мушког пола, узимајући у обзир полну структуру лица којима је у посматраном периоду изречена васпитна мера упућивања у васпитну установу. Коначно, након добијених дозвола од стране Министарства за рад, запошљавање и социјалну политику, извршен је увид у персоналне досијее корисника услуга Завода којим је Виши (Окружни) суд у Нишу изрекао васпитну меру упућивања у васпитну установу. У циљу

свеобухватног сагледавања васпитног потенцијала ове васпитне мере и формулисања предлога за њено побољшавање, обављен је и разговор са судијом за малолетнике Вишег суда у Нишу и замеником Вишег јавног тужиоца у Нишу који је задужен за заступање оптужбе у кривичним поступцима према малолетницима, а према унапред припремљеном упитнику. Са судијом за малолетнике разговор је обављен маја 2013. године, а са замеником Вишег јавног тужиоца у Нишу, који се бави процесуирањем малолетних извршилаца кривичних дела, разговор је обављен фебруара 2014. године. Испољене разлике у ставовима између чланова стручног тима Завода и запослених у правосуђу о питањима важним за извршавање васпитне мере упућивања у васпитну установу представљају драгоцену полазиште за њену реформу, у циљу њеног побољшања, будући да су у овом делу истраживања учествовали стручњаци из различитих области који се, сваки из угла своје професије, баве сузбијањем малолетничке делинквенције. То свакако указује на неопходност мултидисциплинарног приступа проблему преступништва младих. Овакав приступ је неопходан због комплексности малолетничке делинквенције као друштвене појаве која у великој мери негативно утиче на будућност друштва. Мултидисциплинаран приступ у изучавању преступништва младих је неопходан и из разлога што је сам процес одрастања и васпитања изузетно сложен и може се посматрати из угла бројних наука и научних дисциплина. Сва сложеност предмета истраживања је приказана и у неколико хипотеза које су провераване током целог истраживања, имајући у виду добро познато методолошко правило да је циљ сваког научног истраживања проверити, али не нужно и потврдити хипотезе. Полазне хипотезе и резултати спроведеног истраживања су презентовани у наставку рада.

1.2. Хипотезе истраживања

Будући да је предмет овог рада одређен доста широко кроз примене заводских васпитних мера, све наведене хипотезе ће се проверати на узорку малолетника којима је Виши (Окружни) суд у Нишу изрекао неку од васпитних мера заводског карактера, а које су извршене у Заводу за васпитање омладине у Нишу.

- Малолетници најчешће врше имовинска кривична дела.
- У полној структури малолетних делинквената је вишеструко више лица мушког него женског пола.
- Негативне особине личности малолетних делинквената (егоцентричност, низак праг на фрустрацију, антисоцијалне тенденције, агресивност и сл.) доприносе у великој мери појави делинквентног понашања код малолетника из свих узрасних група.
- Лоши породични односи у великој мери доприносе стварању погрешних вредносних система код малолетника што погодује повећању обима малолетничке делинквенције.
- Због биопсихосоцијалних особености малолетништва као развојног доба, малолетници су посебно осетљиви на деловање егзогених (спољашњих) криминогених фактора (школа, вршњачке групе, средства јавног информисања).

Провера наведених хипотеза је омогућила остваривање потпунијег увида у структуру криминалитета младих у посматраном периоду на територији града Ниша, имајући у виду извршена кривична дела, структуру малолетних извршилаца према старости и полу, као и учесталост поврата као посебног кривичноправног института.

Успешно и ефикасно сузбијање негативних социопатолошких појава захтева и дубље истраживање њихових узрока, услова и повода. Овај задатак је утолико тежи ако се ради о криминалној појави која је мултифакторски условљена, као што је малолетничка делинквенција. Управо ова комплексност испитиване појаве условила је постављање хипотеза које су довољно опште, а истовремено и довољно прецизне, да се њиховим проверавањем дође до одговора који би се односили на све важније аспекте испитиване појаве, како би се пронашли ефикаснији начини друштвене реакције који би допринели сузбијању малолетничке делинквенције, што овом раду даје и одређени криминалополитички значај.

1.3. Формирање узорка и објашњење коришћених методолошких поступака

Узорак за истраживање чији су резултати представљени у овој монографији, који се односи на феноменолошке карактеристике преступништва младих у Нишу, формиран је увидом у КМ уписнике Вишег (Окружног) суда у Нишу, за период од 2006. до 2011. године. Треба напоменути да је истраживачки узорак формиран тако што су анализирани само они поступци према малолетницима правоснажно окончани у датој години (од 2006. до 2011. године), с тим што се време извршења кривичног дела нужно не поклапа са временом изрицања пресуде. На основу овако формираног узорка остварује се јасан увид у феноменолошке карактеристике делинквенције на територији града Ниша у посматраном периоду. Такође, да би се утврдило колико се често изриче васпитна мера појачаног надзора органа старатељства уз дневни боравак у установи за васпитање и образовање и васпитна мера упућивања у васпитну установу, извршен је и увид у списе предмета

Вишег (Окружног) суда у Нишу у којима је кривични поступак окончан на тај начин што је суд малолетнику изрекао неку од наведених кривичних санкција. Увидом у одговарајуће уписнике утврђено је да је у 22 случаја изречена нека од ових васпитних мера, али је само 10 предмета било физички доступно истраживачу, те је на основу овако формираног узорка извршена анализа случаја, приказивањем изречених пресуда и одговарајућих мишљења Центра за социјални рад у којима су били садржани и предлози за изрицање појединих васпитних мера у сваком конкретном случају. То је учињено прегледом одговарајућих списа предмета. Због прегледности података и квалитетне анализе, резултати овог дела истраживања презентовани су у одељку *Студија случаја*. На овом месту ће се указати само генерално на нека запажања током овог дела истраживања.

Наиме, на основу анализа одговарајућих списа предмета Вишег суда у Нишу, утврђено је да су васпитна мера појачаног надзора органа старатељства уз дневни боравак у установи за васпитање и образовање и васпитна мера упућивања у васпитну установу изрицане у релативно малом броју случајева у односу на укупан број изречених кривичних санкција у посматраном периоду. То сведочи о чињеници да суд није у довољној мери препознао, ни искористио, васпитни потенцијал ове најблаже васпитне мере заводског типа која се изриче малолетном учиниоцу кривичних дела чије се васпитање и преваспитање може постићи једино издвајањем из дотадашње средине, стављањем под стални надзор и пружањем помоћи од стране стручних лица, било да се она изриче самостално или у комбинацији са васпитном мером појачаног надзора од стране органа старатељства.

За теоријску анализу малолетничке делинквенције била је коришћена постојећа домаћа и страна литература, релевантни домаћи и

страни законски прописи, као и међународни документи и други материјали. У том смислу, коришћене су следеће методе: језичко тумачење, дескриптивни метод, нормативни и упоредноправни метод.

Као што је већ речено, до података о феноменолошким обележјима малолетничке делинквенције дошло се анализом статистичких података Полицијске управе у Нишу о броју, полној и старосној структури пријављених малолетника за извршена кривична дела, за период од 2006. до 2011. године и одговарајућих уписника Вишег (Окружног) суда у Нишу о правоснажно окончаним кривичним поступцима према малолетницима („КМ“ уписници) за период од 2006. до 2011. године. Посебно је анализиран обим малолетничког криминалитета, (узимајући у обзир врсту и тежину извршених кривичних дела, као и врсту и тежину изречених кривичних санкција). Од осталих феноменолошких обележја посматране појаве, узети су у обзир пол и узраст малолетних делинквената према којима је кривични поступак правоснажно окончан у посматраном периоду. Што се тиче узраста малолетних делинквената и њиховог кривичноправног положаја, доследно је примењивана подела малолетника према Закону о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, (у даљем тексту: ЗМ), на млађе малолетнике (старости 14–16 година), старије малолетнике (старости 16–18 година) и млађа пунолетна лица (особе које су у време извршења кривичног дела навршиле 18 година, али у време суђења нису навршиле 21 годину). Нарочита пажња је посвећена и рецидивизму код малолетних учинилаца кривичних дела који је такође праћен на основу података из наведених уписника. У овом делу истраживања коришћен је статистички метод. Такође, где год је то било могуће, коришћени су и званични подаци Републичког завода за статистику из области

правосуђа. Ови подаци су коришћени приликом анализе феноменолошких карактеристика малолетничке делинквенције у Републици Србији, за период од 2006. до 2011. године, о чему је раније било више речи.

Као критеријуми за избор случајева за анализу, узети су време изрицања правоснажне пресуде (2006–2011), да је решење према малолетнику изрекао Виши (Окружни) суд у Нишу и да је кривично дело извршено на јурисдикционом подручју Вишег (Окружног) суда у Нишу, које осим града Ниша обухвата још и Алексинац, Гаџин Хан, Дољевац, Ражањ и Сврљиг.

Подаци о етиолошким карактеристикама посматране појаве су прикупљени анализом личних листова штићеника Завода за васпитање омладине у Нишу, уз коришћење анализе садржаја и анализе случајева као преовлађујућег метода. За анализу садржаја персоналних досијеа корисника услуга Завода за васпитање омладине у Нишу, као преовлађујућег метода за квалитативну анализу етиолошких карактеристика малолетничке делинквенције у Нишу, одлучили смо се из разлога који је нормативне природе. Наиме, према позитивним прописима (члан 20 ЗМ), васпитна мера упућивања у васпитну установу може трајати од 6 месеци до 2 године. Имајући у виду да је истраживање било временски ограничено на период од 2006. до 2011. године, а да је спроведено 2013. године, сасвим је јасно да није било могуће спровести непосредан разговор са васпитаницима којима је у том периоду изречена васпитна мера упућивања у васпитну установу. Да би се овај недостатак отклонио, обављен је добровољни и анонимни разговор са 11 малолетника који су 2012. и 2013. године упућени у ЗЗВО Ниш.

Овакав методолошки поступак омогућио је да се дође до драгоцених података о практичној примени ове васпитне мере у Нишу, и то од самих лица којима је она намењена, што овом раду даје и извесну актуелност. Наравно, увек постоји могућност да малолетни испитаници не дају истините одговоре на постављена питања. Ово је недостатак својствен многим истраживањима овог типа који смо се трудили да превазиђемо стварањем што дубљег односа поверења између испитаника и испитивача. Такође, на основу анализе садржаја персоналних досијеа малолетника, могуће је видети и запажања представника стручног тима установе који су са конкретним малолетником непосредно радили током извршавања изречене васпитне мере, што је извор података од великог значаја за само истраживање. Иако се у овој установи налазе и лица која испољавају одређена предделинквентна понашања па се самим тим не налазе у зони кажњивости, подаци добијени истраживањем у Заводу за васпитање омладине у Нишу су релевантни за изучавање малолетничке делинквенције у Нишу јер се ради о јединственој установи која се бави васпитавањем омладине са делинквентним понашањем на територији Ниша. Један од циљева ове монографије јесте и да кроз анализу практичне примене васпитне мере упућивања у васпитну установу на територији града Ниша сагледа и могућност за измену појединих законских одредби како би се побољшала ефикасност примене ове васпитне мере. Ови предлози *de lege ferenda* би требало управо томе да допринесу.

Истраживање за потребе израде најпре докторске дисертације, а касније и ове монографије, било је ограничено на Завод за васпитање омладине у Нишу, пре свега зато што се ради о установи која може да пружи јасан увид у извршење заводских васпитних мера у Нишу.

1.4. Резултати истраживања

1.4.1. Анализа података из личних листова малолетника у Заводу за васпитање омладине у Нишу

Део истраживања посвећен етиолошким карактеристикама малолетничке делинквенције спроведен је у Заводу за васпитање омладине у Нишу, у периоду од 18. 6. 2013. до 30. 6. 2013. године и од 20. 12. 2013. до 25. 12. 2013. године. Циљ овог дела истраживања био је да се на узорку малолетника који су боравили у Заводу у периоду од 2006. до 2011. године, анализом података из њихових личних листова, утврде основне етиолошке карактеристике малолетничке делинквенције у Нишу. Завод за васпитање малолетника изабран је као једина референтна установа у граду Нишу која се бави васпитавањем малолетника за делинквентним понашањем. Такође, у овој установи се извршава и најблажа васпитна мера заводског карактера – упућивање у заводску установу. Посебан циљ овог дела истраживања јесте и анализа примене ове мере у пракси и предлагања њене реформе приликом новелирања малолетничког кривичног законодавства у циљу побољшања њене ефикасности, што би за последицу имало сузбијање малолетничке делинквенције у Нишу.

Најпре, било је неопходно утврдити број малолетника којима је изречена васпитна мера упућивања у васпитну установу („УВУ“) за период од 2006. до 2011. године. До ових података се дошло увидом у „Књигу дежурстава“ ЗЗВО-а за посматрани период (табела бр. 2).

Табела бр. 2 Статистички подаци о извршењу васпитне мере упућивања у васпитну установу у Заводу за васпитање омладине, за период 2006–2011 године

<i>Година</i>	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
<i>Укупно изречених мера УВУ на подручју Окружног/Вишег суда Ниш – Град Ниш, извршених у ЗЗВО Ниш</i>	/	1	/	/	/	/
<i>УВУ изречене у судским јединицама Вишег суда Ниш, извршених у ЗЗВО Ниш</i>	1	1	2	/	/	/
<i>Укупно изречених мера УВУ јурисдикционо Ниш, извршених у ЗЗВО Ниш</i>	1	2	2	/	/	/
<i>Укупно изречених мера УВУ –остали судови у РС, извршених у ЗЗВО Ниш</i>	37	36	32	41	27	27
<i>Укупно изречених васпитних мера УВУ, извршених у ЗЗВО Ниш (по годинама)</i>	38	38	34	41	27	27
Укупно изречених васпитних мера УВУ, извршених у ЗЗВО Ниш (2006–2011)	205					

Из података садржаних у табели бр. 2 може се закључити да се у посматраном периоду (2006–2011) у Заводу налазило свега 5 малолетника којима је Окружни/Виши суд у Нишу изрекао васпитну меру упућивања у васпитну установу у Нишу. Ово је веома мали број изречених васпитних мера овог типа, посебно ако се има у виду да је у истом периоду (2006–2011) укупно у ЗЗВО Ниш било 205 малолетника којима је суд изрекао ову васпитну меру. Упадљива је разлика између укупног броја изречених васпитних мера ове врсте од стране суда у Нишу и броја случајева у којима је ова васпитна мера извршавана у

ЗЗВО Ниш. Разлози за овакво стање су бројни (истраживањем је покушано да се идентификују неки од њих), али, према нашем мишљењу, један од основних проистиче из самог карактера ове васпитне мере. Наиме, она се изриче малолетнику кога је потребно изместити из средине у којој је до тада живео јер она има негативан утицај на његов психофизички развој. Међутим, исувише уско тумачење законских одредаба о овој васпитној мери може довести до тога да малолетник прекине сваки контакт са породицом и пријатељима, што свакако неће допринети остварењу сврхе боравка у Заводу, а то је његова ресоцијализација након извршеног кривичног дела.

У тренутку наше посете Заводу у њему су боравили, према речима дежурних васпитача, претежно малолетници са територије АП Војводине којима су тамошњи судови изrekli васпитну меру упућивања у васпитну установу. Оваква судска пракса је, истина, у складу са законском одредбом о измештању малолетника из места у којем је живео пре извршења дела, али свакако не доприноси увек ресоцијализацији малолетника јер, напуштањем места пребивалишта и одласком у удаљено место на извршење васпитне мере, малолетник кида, поред антисоцијалних, што је и циљ ове васпитне мере, и просоцијалне везе са средином у којој је раније живео (са породицом, пријатељима и сл.). Због тога би требало размишљати о увођењу већег броја другачије уређених васпитних установа или неких других алтернативних облика извршавања ове васпитне мере, као што су „куће на пола пута“ које већ постоје у појединим скандинавским земљама.

Табела бр. 3 Статистички подаци о извршењу васпитне мере појачаног надзора органа старатељства уз дневни боравак у установи за васпитање и образовање, у Заводу за васпитање омладине, за период 2006–2011 године

Година	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
УВУ–ПНОС–Виши (Окружни) суд Ниш	/	/	1	1	1	3
УВУ–ПНОС–остали судови у РС			1	1	3	2
Укупно	/	/	2	2	4	5

У Табели 3 приказани су статистички подаци о извршењу васпитне мере појачаног надзора органа старатељства уз дневни боравак у установи за васпитање и образовање, у Заводу за васпитање омладине, за период 2006–2011 године. Ова мера се у ЗЗВО Ниш извршава у „дневном центру“ од 2008. године и од тада је изречена укупно тринаесторици малолетника. Важно је истаћи да, у складу са одредбама малолетничког кривичног законодавства, малолетници којима је изречена ова васпитна мера бораве у Заводу заједно са малолетницима којима је изречена нека од мера социјалног старања. Чињеница да је неком малолетнику изречена васпитна мера позната је само члановима стручног тима Завода, сходно позитивноправним прописима који регулишу извршење малолетничких кривичних санкција. Овакво решење је позитивно јер спречава сегрегацију и стигматизацију малолетника којима је суд изрекао васпитну меру, али интеракција ове две групе малолетника може довести до „криминалне заразе“ од које нису сасвим заштићени ни они малолетници који су прошли кроз „дневни боравак“ Завода за васпитање омладине у Нишу.

1.4.2. Анализа података добијених из упитника за запослене у Заводу за васпитање омладине у Нишу

Да би се стекао увид у све аспекте практичне примене васпитне мере упућивања у васпитну установу, обављен је разговор са представницима стручног тима Завода. У овом делу истраживања учествовало је 4 васпитача (од укупно 7 колико је било запослено у Заводу у време истраживања), социјални радник и психолог. Како би се дошло до упоредивих података и уочиле евентуалне разлике у ставовима о питањима релевантним за сузбијање малолетничке делинквенције, као и о васпитној мери упућивања у васпитну установу између запослених у ЗЗВО и запослених у правосуђу, обављен је и разговор са судијама за малолетнике Вишег суда у Нишу и Вишег јавног тужилаштва у Нишу. Они су одговарали на укупно 10 питања. Питања су намерно структурисана као питања отвореног типа како би испитаници могли што слободније, у њима прикладној форми, да изнесу своје ставове о појединим темама. Учешће ових лица у истраживању је било добровољно и анонимно.

Комплетан упитник налази се у Анексу 1.

Резултати упитника показали су да сви испитаници сем судије за малолетнике раде у својим установама преко 20 година. Овако дуг период рада у једној установи указује на то да се ради о лицима која имају огромно искуство у раду са малолетницима са делинквентним понашањем, што их чини више него компетентним за учествовање у оваквом истраживању. Већини испитаника (5) ово није прво запослење, а тројица испитаника је изјавило да им је посао који тренутно обављају први у професионалној каријери, док се један испитаник није изјаснио.

Друго питање се односило на стање малолетничке делинквенције данас и на то колико су се њени појавни облици

изменили у односу на време кад су испитаници почели да се баве овим друштвеним феноменом. Испитаници запослени у ЗЗВО Ниш су изнели готово јединствен став да је малолетничка делинквенција врло сложена појава и да је тешко дати јасан пресек стања малолетничке делинквенције данас, као и да се овом друштвеном феномену не придаје довољно пажње. Данас је структура ове појаве много компликованија, будући да малолетници често испољавају вишеструке проблеме у понашању. Малолетнички криминалитет се сада испољава кроз извршење тежих кривичних дела и већи степен агресивности и свирепости. Према наводима запослених у ЗЗВО Ниш, малолетничка делинквенција је у порасту и најчешће је симптом и других социјалних проблема (алкоголизам, наркоманија и сл.). Пораст малолетничке делинквенције узрокован је и лошим друштвено-економским положајем већине становништва у Србији, као и чињеницом да је породица данас у кризи, што је нарочито важно имајући у виду васпитну функцију породице. Посебно је симптоматично снижење старосне границе у испољавању делинквентног понашања, будући да све већи број малолетника врло рано почиње испољавати проблеме у понашању. Судија за малолетнике Вишег суда у Нишу која је, такође, учествовала у истраживању, изјавила је да у структури малолетничке делинквенције доминирају имовинска кривична дела, иако се последњих година све више јављају и кривична дела са елементима насиља, што потврђује и хипотезу овог истраживања о структури извршених кривичних дела од стране малолетника у Нишу у посматраном периоду. Истог је мишљења и тужилац за малолетнике Вишег суда у Нишу, што је у сагласности и са статистичким подацима о структури малолетничког криминалитета у Нишу за период који је обухваћен истраживањем.

Од испитаника се питањем бр. 3 тражило да идентификују основне узроке малолетничке делинквенције у Нишу. Готово сви испитаници су се сложили да су главни узроци ове негативне појаве лоше материјално стање породица, поремећени односи у породици, особине личности малолетника, незапосленост родитеља, лоша социјална политика, опште безнађе, непостојање превенције у локалној средини, негативни утицај околине, лош образовни систем неприлагођен потребама малолетника, друштвено-економска ситуација, губитак улоге породице у васпитању, недовољно развијени програми за рад са младима на локалном нивоу, рестриктивно окружење, противречност друштвених односа, прекасно или прерано одрастање малолетника, немогућност родитеља да активно утичу на понашање своје деце. Тужилац за малолетнике није идентификовао специфичне узроке малолетничке делинквенције у Нишу који би се разликовали од узрока ове појаве у осталом делу Србије. На основу идентификованих узрока малолетничке делинквенције може се закључити да су испитаници, свако из угла своје професије, потврдили да је малолетничка делинквенција мултикаузална и мултифакторски условљена појава у којој се преплиће дејство егзогених и ендогених криминогених фактора те да није оправдано, ни са научног ни са практичног аспекта, издвајати поједине факторе као доминантне.

Следеће питање (бр. 4) односило се на оцену система друштвеног реаговања на малолетничку делинквенцију и потребу за његовим реформисањем. Опште је запажање свих запослених у ЗЗВО који су учествовали у истраживању да недостају подзаконски акти за ефикасну примену постојећих законских решења, затим, да је неопходно приступити измени законских решења. Посебно су истакнути проблеми неусаглашености деловања суда и тужилаштва,

касног изрицања васпитних мера, као и чињеница да се неретко изриче неадекватна мера, слаба превенција, спорост и неефикасност рада судова. Тужилац за малолетнике сматра да се, поред свих напора које друштво улаже у сузбијање малолетничке делинквенције, углавном касни са реакцијом на нове облике њеног испољавања. Интересантно је да је судија за малолетнике предложила да се школски психолози више ангажују на превенцији малолетничке делинквенције, посебно кад је у питању вршњачко насиље, кроз различите едукативне програме и радионице. Ово је врло користан предлог јер указује на потребу мултидисциплинарног приступа проблему вршњачког насиља. У погледу реформе малолетничког кривичног законодавства, предложила је редеоинисање васпитне мере појачаног надзора у другој породици јер се ова васпитна мера у судској пракси Вишег суда у Нишу веома ретко изриче, с обзиром на то да је тешко пронаћи породицу која је заинтересована да прими малолетника који је извршио кривично дело. Мишљења смо да ова васпитна мера свакако треба да остане у систему кривичних санкција према малолетницима, али треба утицати на јачање свести код појединаца о значају ресоцијализације малолетних извршилаца кривичних дела што се постиже, између осталог, и системом кривичних санкција у коме васпитне мере имају врло значајно место. Испитаници су, такође, навели да треба побољшати међуресорну сарадњу свих државних институција које су укључене у процес рада са младима са проблемима у понашању. Они су такође нагласили да би принцип поступности изрицања кривичних санкција малолетницима морао да претрпи измене, у смислу допуштања одређених одступања, као и да је потребно перманентно едуковати стручно особље за рад са малолетницима са делинквентним понашањем. Испитаници су истакли да је потребно стално иновирање

техника и метода рада са овом популацијом малолетника, уз поновну имплементацију одређених пилотпрограма који су се некада спроводили и користили у процесу ресоцијализације малолетника са делинквентним понашањем. Све су ово драгоцени подаци добијени од стручних лица која се свакодневно баве проблемима малолетничког правосуђа те могу бити од користи законодавцу приликом новелирања српског малолетничког законодавства, али и свима онима који се на било који начин баве преступништвом младих.

Питање бр. 5 односило се на мишљење испитаника о тренутном систему малолетничких кривичних санкција и правцима његове реформе. Један од анкетираних васпитача одговорио је да је систем кривичних санкција добар и да га не треба мењати. Већина осталих испитаника се сложила да систем кривичних санкција према малолетницима треба да претрпи одређене промене. Изнета су мишљења да су кривичне санкције према малолетницима благе, да између извршења кривичних дела и суђења малолетнику понекад прође и више година, да се предност даје заштити права малолетника против кога се води кривични поступак у односу на његове обавезе. Запослени у ЗЗВО Ниш су, такође, истакли потребу да се повећа број стручног особља (запослење бар једног психијатра и психотерапеута јер многи малолетници испољавају психичке поремећаје, а посебна установа за лечење и оспособљавање не постоји у Србији иако је предвиђена одредбама ЗМ) и побољшају капацитети саме установе, будући да изрицање васпитне мере упућивања у васпитну установу није праћено и постојањем других ресурса, да се обезбеди боља сарадња са надлежним министарствима и веће ангажовање стручњака из области социјалне заштите на локалном нивоу у циљу решавања проблема младих са делинквентним понашањем. Врло је занимљиво мишљење судије за

малолетнике према којем систем васпитних мера треба редуковати будући да су многе од њих превазиђене. Као пример навела је васпитну меру појачаног надзора у другој породици која готово и да није изрицана у судској пракси Вишег (Окружног) суда у Нишу, пре свега из разлога што јеврло тешко наћи породицу која је вољна да прими малолетника са проблемима у понашању, о чему је било речи приликом анализе одговора на претходно питање. Такође, истакнут је и проблем реализације изречених посебних обавеза, с обзиром на то да је Министарство правде са свега неколико установа закључило споразум о извршењу ових васпитних мера упозорења и усмеравања. Тужилац сматра да је систем васпитних мера углавном превазиђен те да мере које се реализују из тог разлога не дају довољно резултата. Треба их или заменити новим, или на неки начин „освежити“. Васпитне мере ПНОС и ПНОР се данас реализују на исти начин као и пре тридесетак година.⁷⁷ Ако су тада и имале неког ефекта, у последње време, заједно са падом ауторитета родитеља и државе уопште, опада и ефикасност ових васпитних мера. Као позитивни помак у систему кривичних санкција према малолетницима оцењено је увођење васпитних налога чији је ефекат значајнији и позитивнији од класичних васпитних мера, иако је изрицање васпитних налога предвиђено за лакша кривична дела и за малолетнике који нису значајно васпитно запуштени. Овакав став је поткрепљен податком да се ниједан малолетник коме су изречени васпитни налози од 2008. године до момента спровођења истраживања није јавио као повратник. Такође, изнети су предлози за реформу васпитних мера ПНОР и ПНОС увођењем додатних обавеза или ангажовањем у некој друштвено корисној делатности за коју

⁷⁷ ПНОР (појачани надзор од стране родитеља, усвојиоца или старатеља) и ПНОС (појачани надзор од стране органа старатељства).

малолетник већ има интересовања. Према мишљењу запослених, највише би се успеха постигло уколико би се ови малолетници обавезно укључивали у спортске активности, оспособљавање за рад на рачунарима, учење страних језика, учење социјалних вештина и слично, јер је радно ангажовање најбољи начин за издвајање малолетника из криминогене средине и превенцију стварања лоших навика. Са изнетим предлозима реформе наведених васпитних мера се апсолутно слажемо јер они доприносе њиховом побољшању.

Питањем бр. 6, од испитаника се тражило да изразе свој став о васпитној мери упућивања у васпитну установу и њеном васпитном потенцијалу. Опште је мишљење да је ова мера потребна и, ако је правовремена, може имати велики успех. Али, проблеми у њеној реализацији је често обесмишљавају и због тога није увек адекватна потребама малолетника. Такође, треба побољшати организацију и систематизацију рада у ЗЗВО, у циљу већег прилагођавања програма третмана потребама малолетника. Један од значајних проблема у функционисању ове мере стручни тим ЗЗВО Ниш види у чињеници да њихова установа формацијски и организационо припада Министарству рада, запошљавања и социјалне политике и Министарству правде, што умногоме отежава примену васпитних третмана и програма.⁷⁸ Због свега тога, иако постоји евидентна потреба за овом мером, њена практична вредност је доведена у питање. О томе сликовито говоре и речи педагога из ЗЗВО Ниш: *Вишеструки извршилац кривичних дела се након одређеног периодаведеног у установи осећа као у интернату и тако се и понаша.* Да би се ово избегло и овој васпитној мери повећала функционалност и применљивост, неопходна је заједничка

⁷⁸ Наведени су називи министарстава према важећим прописима о Влади у време истраживања.

активност бројних друштвених чинилаца и надлежних институција. Интересантно је мишљење тужиоца за малолетнике према којем је васпитна мера упућивања у васпитну установу најмање ефикасна од свих васпитних мера, из разлога што се изриче малолетницима који су већ „структурисани” извршиоци кривичних дела. Такође је неповољно што се малолетници издвајају из средине у којој живе и доводе у средину у којој је систем забрана готово непознат, где је могуће изаћи из васпитне установе у било које време, урадити било шта и при томе, осим критике или евентуалних укора и забрана која се фактички не могу реализовати, нема других средстава принуде. При томе, систем награђивања такође није адекватан тако да је слаба стимулација малолетника да се добро владају и активно учествују у третману. Сви ови проблеми у извршењу васпитне мере упућивања у васпитну установу се, по нашем мишљењу, могу отклонити само њеном темељном реформом, што је и општи закључак свих испитаника.

На основу истраживања о структури васпитних мера, анализом одговарајућих уписника Вишег (Окружног) суда у Нишу, као и одговарајућих евиденција ЗЗВО Ниш, уочено је да се ова васпитна мера изузетно ретко изриче. Питање бр. 7 има за циљ да идентификује узроке ове појаве. Као основне узроке ретког изрицања ове васпитне мере стручни тим ЗЗВО је идентификовао: неефикасност правосудних органа и неспремност установа да организују квалитетнији рад прилагођен потребама младих у сукобу са законом, неискуство и непознавање практичне реализације ове мере, касно изрицање мере од стране судова, кад учиниоци постану „структурисани“ криминалци, иако полиција и Центар за социјални рад на време предузму активности из своје надлежности, безуспешни покушаји реализације ове мере у случајевима када је то очигледно неоправдано чиме се губи драгоцено

време у процесу ресоцијализације малолетних делинквената, чињеница да већ изречене мере нису извршене, степенасто изрицање васпитних мера тако да се ова најблажа васпитна мера изриче и повратницима, када би свакако било оправдано изрећи неку строжу васпитну меру.

За разлику од испитаника из ЗЗВО, запослени у правосуђу нису могли да идентификују узроке ретког изрицања васпитне мере упућивања у васпитну установу. Интересантно је да судија за малолетнике могуће разлоге оваквог стања види у лошим и неосмишљеним садржајима ЗЗВО у Нишу, као и у чињеници да сами васпитачи сугеришу судијама да не изричу ову васпитну меру. Овакав одговор је у очигледној колизији са изнетим ставовима васпитача, чиме се, свакако, на изванредан начин пребацује одговорност за спорадичну и неефикасну примену ове васпитне мере што не доприноси системском решавању горућег проблема малолетничке делинквенције у Нишу. Тужилац је, супротно од судије за малолетнике, навела да је разлог ретког изрицања ове васпитне мере од стране Вишег суда у Нишу чињеница да се установа у којој би се ова мера извршавала налази у Нишу. Због тога је практично немогуће остварити њену сврху оличену у издвајању малолетника из средине у којој је до тада живео. Уколико би се издвајање малолетника схватило само у најужем, физичком смислу, онда би овакав став имао оправдање. Међутим, мишљења смо да интенција законодавца приликом одређивања ове васпитне мере није била само да се малолетник физички издвоји из средине у којој је до тада живео већ да се уједно и заштити од свих фактора који су негативно утицали на процес његовог васпитања. Због тога, инсистирање само на његовом физичком издвајању из дотадашње средине могло би да има негативне ефекте на психофизички развој малолетника јер, доласком у нову средину, често долази до прекида

контакта малолетника са својом породицом и родбином. Из наведених разлога сматрамо да би се ова васпитна мера могла чешће изрицати и малолетницима са територије Ниша и уједно извршавати у ЗЗВО Ниш, а да се притом не изгуби њена суштина и оствари сврха, уз ригорознију контролу њеног извршења.

Да би кривичноправни систем функционисао на задовољавајући начин, морају се стално проналазити нови начини друштвене и правне реакције на криминалитет. То је посебно важно у случају малолетничког криминалитета, имајући у виду његову штетност по правилан психосоцијални развој младих људи и директан утицај на будућност целог друштва. Зато, када је реч о васпитној мери упућивања у васпитну установу, питања бр. 8 и 9 из нашег упитника имала су за циљ да идентификују основне проблеме у функционисању ове мере, а од испитаника се тражило да предложи и одређене начине за њихово превазилажење. Као основне проблеме у извршењу ове васпитне мере стручни тим ЗЗВО је идентификовао: недовољну спремност установе за примену иновативних програма, непостојање делотворног система забрана и награђивања који одговара малолетницима са проблемима у понашању, кризу идентитета, проблеме у примарној породици, неефикасност судова јер кривични поступци према малолетницима предуго трају и не доприносе квалитету рада са децом, касну реакцију надлежних тужилаштва у случају извршења кривичних дела од стране штићеника Завода што негативно делује на остале штићенике и не доприноси остваривању принципа генералне превенције, проблем судова који не прате у довољној мери извршење већ изречених мера, лоши услови живота и рада у самој установи, застареле методе рада, повећан број штићеника са психичким проблемима. У разговору са стручним тимом Завода, као један од највећих проблема у раду

установе, поред лоших материјалних услова за живот и рад, истакнут је и проблем недовољне медицинске заштите малолетника, будући да установа нема запосленог лекара. Васпитачи су принуђени да сами ординирају малолетницима терапију по препоруци лекара ван установе, што је недопустиво са аспекта права малолетника на адекватну здравствену заштиту током трајања изречене заводске васпитне мере која мора бити једнака здравственој заштити која се пружа малолетницима на слободи. Због лоших материјалних услова, комплетан васпитни третман са малолетницима смештеним у Заводу сведен је на различите облике стручно саветодавног рада који је често препуштен индивидуалној иницијативи васпитача. Судија за малолетнике је истакла, као основни проблем у изрицању ове васпитне мере, лошу сарадњу са Центром за социјални рад који врло ретко предлаже изрицање ове васпитне мере малолетницима који су извршили неко кривично дело.

Испитаници су предложили и конкретне мере како да се побољша систем васпитних мера у Србији, с тим што је посебан акценат стављен на васпитну меру упућивања у васпитну установу, што је и разумљиво имајући у виду установу у којој је спроведено истраживање (питања бр. 9 и 10 и коментари). Неки од тих предлога су:

- повећање овлашћења васпитача у васпитним установама и јачање њиховог ауторитета,
- увођење иновативних програма прилагођених развојним потребама деце,
- перманентна едукација стручних радника Завода за васпитање омладине,
- инсистирање на хитности судског поступка кад се као извршиоци кривичних дела јаве малолетници,

- редовна стручна помоћ од стране ресорних министарстава,
- одвајање малолетника којима је изречена васпитна мера од оних у систему социјалне заштите како би се спречио негативан међусобни утицај,
- малолетници треба да се социјализују кроз учење вештина,
- интензивирање сарадње установа за васпитање омладине и судова,
- уважавање предлога стручних тимова ових установа,
- примена нових метода и техника у раду са децом са проблемима у понашању,
- побољшање услова живота и рада штићеника у установи и боља материјална подршка,
- увођење бенефицираног радног стажа за запослене у установама за васпитање младих са проблемима у понашању како би се млади стручњаци стимулисали да се запосле у установама оваквог типа,
- повећање броја запослених у установи, како у погледу повећања броја добро едукованих специјалних педагога који би радили на пословима васпитача тако и у погледу побољшавања здравствене заштите малолетника, што би се могло постићи запошљавањем психолога и психијатара,
- правовремено изрицање васпитних мера и бржа реакција судова у случају рецидивизма,
- доношење подзаконских аката релевантних за организацију и функционисање саме установе,
- развијање програма вршњачке едукације и интерактивних радионица за младе са циљем превенције преступништва младих, као и обавезно укључивање малолетника у

образовни процес и у програме спортских активности, што ће помоћи у развијању позитивног вредносног система,

- увођење делотворног система дисциплинских санкција,
- развијање ефикасног система постпеналне помоћи што ће утицати на смањење стопе рецидивизма међу малолетницима,
- увођење физичког обезбеђења у ЗЗВО Ниш јер је, по речима тужиоца за малолетнике, током лета 2013. године долазило до физичког обрачуна међу малолетницима. Поднето је неколико кривичних пријава због кривичног дела злостављање и мучење из члана 137 КЗ где се као извршиоци јављају физички јачи штићеници завода, а евидентирано је и много кривичних дела против имовине извршених од стране малолетника током боравка у ЗЗВО у Нишу. До реакције управе Завода и ресорних министарстава дошло је тек када је један малолетник повредио васпитача, али се реакција свела само на премештање малолетника са најпроблематичнијим понашањем у другу установу. Због тога би увођење физичког обезбеђења у ову и сличне васпитне установе могло донекле да спречи овакве немиле догађаје.

Наведени предлози могу бити од велике користи законодавцу јер долазе од стручњака који се свакодневно баве превенцијом и сузбијањем малолетничког криминалитета, односно децом са проблемима у понашању. Искуство и знање стручњака који су учествовали у овом истраживању, уколико буде на прави начин искоришћено, може да представља непресушни извор идеја за побољшање законских решења и проналажење модалитета за њихову ефикасну примену. У том смислу, било би корисно што чешће организовати јавне дебате и научно-стручне конференције о

малолетничком преступништву и младима са проблемима у понашању.⁷⁹

1.4.3. Анализа одговора малолетника из Завода за васпитање омладине у Нишу

Важан сегмент истраживања у Заводу за васпитање омладине је и разговор са малолетницима којима је изречена мера упућивања у васпитну установу или мера из домена социјалног старања, а који су се у њој затекли у време обављања истраживања (јун 2013. и децембар 2013. године). Учешће малолетника је било анонимно и добровољно. Узорак корисника услуга Завода за васпитање омладине у Нишу на којем је спроведено истраживање чинила су лица мушког пола. Разговор је обављен са 11 малолетних лица која су се у тренутку спровођења истраживања затекла у установи и која су пристала на разговор са истраживачем. Реч је о лицима мушког пола. Из техничких разлога, истраживање је спроведено у летњем периоду када је већина штићеника била на распусту, што је утицало на смањење узорка. Да би се узорак проширио преосталим корисницима услуга Завода који су били заинтересовани за учешће у истраживању, разговор је обављен крајем децембра 2013. године, пре одласка на зимски распуст, јер се очекивало да ће у том периоду већина малолетника боравити у Заводу. Према речима васпитача у Заводу, број малолетника у установи је у протеклом периоду значајно смањен јер је многим васпитна мера истекла или је покренут судски поступак за њену обуставу.

Комплетан текст упитника се налази у Анексу 2.

⁷⁹ Позитиван пример обједињавања стручњака из различитих научних области које се баве проблемима малолетничке делинквенције свакако је одржавање годишњих конференција Савета за праћење и унапређење рада органа кривичног поступка и извршења кривичних санкција према малолетницима *Дани малолетничког правосуђа*.

Најпре треба истаћи да је приликом дизајнирања упитника за штићенике ЗЗВО, који је представљао основу за разговор, коришћено друго лице једине како би се и стилом обраћања створио однос поверења између истраживача и интервјуисаног малолетника, што је посебно важно имајући у виду услове у којима је обављан интервју, као и квалитет добијених информација.

Резултати овог дела истраживања ће бити приказани у 12 области колико је и било питања у упитнику намењеном штићеницима Завода за васпитање омладине у Нишу:

1. Сви испитаници (11) су у установу упућени током 2012. и 2013. године. Тројица испитаника су из Сомбора, двојица из Панчева, двојица из Крагујевца, по један из Аранђеловца, Оцака, Београда и Лазаревца. Интересантно је да у тренутку обављања разговора у Заводу није било малолетника са територије општине Ниш, што није изненађујуће ако се узме у обзир карактер ове васпитне мере која је усмерена на измештање малолетника из средине у којој је живео до тренутка извршења кривичног дела. У погледу старосне структуре малолетника у време доласка у ЗЗВО у Ниш, преовлађују старији малолетници старости од 16 до 18 година (7), док је млађих малолетника било знатно мање (1), а тројица испитаника се није изјаснила о годинама старости. И овај сегмент нашег истраживања показује да у старосној структури малолетних делинквената преовлађују старији малолетници.

2. Деветорица малолетника борави у Заводу јер им је изречена васпитна мера упућивања у васпитну установу, а двојица јер им је изречена мера из области социјалног старања. У два случаја малолетници су извршили кривично дело насиље у

породици, у једном још и кривично дело крађе, а један малолетник је у установи због кривичног дела убиство у покушају. Од осталих кривичних дела, издвајају се тешка крађа, учествовање у тучи, разбојништво, а један малолетник је извршио и кривично дело неовлашћено коришћење туђег возила. У пет случајева извршена су кривична дела против имовине, у четири против живота и тела, а у два није било извршења кривичних дела јер се радило о малолетницима којима је изречена мера из домена социјалне заштите. Резултати овог дела емпиријског истраживања су показали да у структури извршених кривичних дела од стране малолетника преовлађују имовинска кривична дела, уз значајан удео кривичних дела против живота и тела што је податак који сам по себи завређује велику пажњу, посебно када се има у виду свеопшти пораст криминалитета и насиља у нашој земљи. Десет малолетника је изразило вербално кајање због извршених кривичних дела, а један, не само што није изразио никакво кајање због извршеног кривичног дела већ је изјавио да планира да и након извршења изречене васпитне мере настави са вршењем кривичних дела, што указује на чврсто укорењене обрасце криминалног понашања у структури његове личности.

3. Седам испитаника похађа средњу машинску школу, један је завршио курс за конобара, а тројица похађа основну школу (од којих се један школује у специјалној школи за децу са сметњама у развоју „14.октобар“ у Нишу). Од 1. септембра 2019. године

школа је променила назив у Школа за основно и средње образовање „Царица Јелена“.⁸⁰

4. У погледу мотива, већина малолетника је изјавила да је кривично дело извршила због поремећених односа у породици, док је у једном случају мотив невраћени новчани дуг. У случају извршених имовинских кривичних дела, мотив је био стицање противправне имовинске користи што је сасвим разумљиво, имајући у виду природу ових кривичних дела. Само у једном случају малолетник је изјавио да је кривично дело извршио из досаде што на неки начин доводи у питање тезу да малолетници често врше кривична дела у доколици. У свим случајевима криминалитета са елементима насиља, учиниоци су познавали жртву јер се радило о члановима њихових породица, а у случају покушаја убиства, оштећени је био малолетников пријатељ. У случајевима извршења имовинских кривичних дела, малолетници најчешће нису познавали жртву, сем у случају малолетног М., који је извршио више кривичних дела крађа златних предмета након што је претходно „типовао“ куће својих имућнијих другова.

5. Малолетници који су извршили кривична дела, односе у својим породицама описали су као лоше, што је подразумевало честе свађе, вербално, физичко и економско насиље. (Ово је изјавило њих шесторица). Тројица су изјавила да су односи у њиховој примарној породици добри, један малолетник је засновао своју породицу, а у једном случају се радило о лицу без родитељског старања. Ови резултати потврђују хипотезу да

⁸⁰ Школа за основно и средње образовање „Царица Јелена“ <https://caricajelena.edu.rs/istorijat-skole/>, приступ 3.4.2025.

малолетници са делинквентним понашањем углавном потичу из дисфункционалних породица.

6. Слично претходном, малолетници којима је изречена васпитна мера описали су економске прилике у својим породицама као лоше или изузетно лоше (7), у знатно мањем броју случајева као добре (3), а у случају изрицања мере социјалне заштите, малолетник је изјавио да су економске прилике добре (иако је рекао да је „социјални случај“). Интересантно је да нико од анкетираних малолетника није изјавио да су социоекономске прилике у његовој породици веома добре, што потврђује претпоставку да малолетни делинквенти потичу из породица врло лошег социоекономског статуса.

7. Што се тиче односа са васпитачима, већина испитаника (10) је изјавила да нема никаквих проблема са особљем Завода, док је један испитаник изјавио да су његовог друга васпитачи ударили шаком, а њему претили пребацивањем у васпитно-поправни дом у Крушевцу. Сви малолетници из узорка су изјавили да је било сукоба са другим штићеницима, од вербалних конфликта до међусобних свађа и туча. Овде се отвара питање да ли су малолетници говорили истину или су покушавали да дају друштвено пожељан одговор како би се стекао утисак да су односи између васпитача и малолетника хармонични.⁸¹

⁸¹ Одговори на ово питање могу да укажу на то каква је морална и социјална клима у датој установи. О моралној и социјалној клими у затворима видети више у: Pavićević, O., Ilijić, Lj., & Batrićević, A., *Moralna i socijalna klima u zatvorima*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 2024, <https://doi.org/10.47152/PrisonLIFE.D4.2>, приступ 20. 1. 2025. Од моралне и социјалне климе у затворима умногоме зависе и ефекти казне затвора на осуђенике. Овај тренд се односи и на малолетнике којима је

8. Већина малолетника (10) из узорка је изјавила да нису дисциплински кажњавани. Запажање групног васпитача показује да један од малолетних испитаника не говори истину јер му је изречена дисциплинска мера строгог укора због повреде кућног реда. Према наводима васпитача, поменути испитаник има интелектуалне потешкоће лаког степена и склон је митоманији. Један малолетник је изјавио да му је, због континуираног вршења кривичних дела и током боравка у ЗЗВО Ниш, васпитна мера упућивања у васпитну установу преиначена у васпитну меру упућивања у васпитно-поправни дом и да је у току поступак по жалби на решење о изрицању ове васпитне мере. Посебно забрињава чињеница да је двоје малолетника отворено признало да и у Заводу користи марихуану, говорећи о наркоманији као нечему сасвим нормалном и прихватљивом. Мишљења смо да је број уживалаца опојних дрога далеко већи, с обзиром на то да су испитаници изјавили да је у Заводу веома слаба контрола употребе психоактивних супстанци. Изнети ставови се у великој мери разликују од ставова представника стручног тима Завода, који, иако не негирају да у ЗЗВО Ниш има и зависника од наркотика, наводе да су у том погледу контроле ригорозне.

9. На питање: „Да можеш да мењаш нешто у установи, шта би то било?“ испитаници су давали веома различите одговоре, од тога да ништа не би требало мењати, преко побољшања услова

изречена нека од васпитних мера о којима је било више речи на страницама ове монографије. О ефектима казне затвора на ресоцијализацију осуђеника видети више у: Igrački, J., *Efekti zatvora u resocijalizaciji osuđenika*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 2020, http://www.iksi.ac.rs/izdanja/efekti_zatvora_u_resocijalizaciji_osudjenika.pdf, приступ 20. 1. 2025.

смештаја и исхране, као и мера заштите штићеника од међусобног насиља, до тога да треба увести строже мере према штићеницима који не поштују ауторитет васпитача. Као и у претходном питању и овде остаје нејасно да ли је овакав став последица конформизма и жеље да се да социјално пожељан одговор на постављено питање или је он заиста плод достигнутог степена преваспитања и ресоцијализације малолетника.

10. Када се ради о хобију, одговори су, такође, потпуно различити. Тројица испитаника су изјавила да су им хобији друштвене мреже и интернет, један је рекао да воли да посећује кафане и кафиће, четворица да тренирају фудбал односно кошарку и да вежбају у теретани, један малолетник је изјавио да слободно време користи за писање дневника, а двојица су навела да немају хоби.

11. Што се тиче учешћа у активностима у оквиру васпитне групе, један малолетник је изјавио да посећује психолошке радионице, двојица су изјавила да су били активни у програму за ненасилно решавање кризних ситуација, док је њих деветорица изјавило да не учествују ни у каквим активностима.

12. Када је реч о плановима за будућност, већина малолетника обухваћена анкетом је изјавила (10) да жели да се по изласку из Завода запосли и води нормалан живот. Овде ипак остаје нејасно да ли је реч о искреним одговорима или о просоцијалном одговарању на питања. Само један малолетник је навео да намерава да настави са вршењем кривичних дела и у будућности.

1.4.4. Анализа садржаја личних листова штићеника и других података из службене евиденције Завода за васпитање омладине у Нишу

Следећа фаза емпиријског истраживања спроведена у Заводу за васпитање омладине у Нишу обухватала је анализу садржаја личних листова штићеника и других података из службених евиденција наведене установе. Овај метод је изабран као основни у овој фази истраживања, зато што омогућава добру основу за истраживање малолетничке делинквенције кроз призму примене најблаже васпитне мере заводског карактера – упућивање у васпитну установу. У основи је реч о типичном квалитативном методу истраживања, који је у овом случају комбинован са још једним квалитативним методом – интервјуом са запосленима у ЗЗВО у Нишу, како би се добили подаци о карактеристикама личности штићеника којима је изречена наведена васпитна мера у периоду од 2006. до 2011. године. Овај метод је коришћен јер због протока времена и законског рока трајања ове васпитне мере (од 6 месеци до 2 године), са одређеним бројем штићеника није било могуће обавити непосредни интервју. Да би се превазишао овај недостатак у истраживачком узорку, а истовремено, дошло и до релевантних података о етиолошким карактеристикама малолетничке делинквенције, извршена је квантитативна и квалитативна анализа садржаја персоналних досијеа корисника услуга Завода за васпитање омладине у Нишу, који су боравили у овој установи од 2006. до 2011. године, а васпитна мера им је изречена од стране суда у Нишу. Такође, у истраживачки узорак је укључен и извештај број случајева у којима је малолетницима изречена васпитна мера упућивања у васпитну установу од стране судија за малолетнике Вишег (Окружног) суда у Нишу у посматраном периоду, али се ова васпитна мера извршавала у некој другој васпитној установи. Ово је

учињено да би се што потпуније сагледале феноменолошке и етиолошке карактеристике малолетничке делинквенције у Нишу, као и примена најблаже васпитне мере заводског типа на јурисдикционом подручју Вишег суда у Нишу, што је и основни циљ ове монографије.

СТУДИЈА СЛУЧАЈА

У свим анализираним случајевима, суд је малолетним извршиоцима кривичних дела изрекао васпитну меру појачаног надзора органа старатељства уз дневни боравак у установи за васпитање и образовање или васпитну меру упућивања у васпитну установу. Подаци су прикупљени прегледањем судских списа Вишег (Окружног) суда у Нишу и персоналних досијеа корисника услуга Завода за васпитање омладине у Нишу, за период од 2006. до 2011. године. Важно је напоменути да су узорак чинили само они досијеи, односно списи предмета малолетника, који су били доступни истраживачу у време спровођења истраживања, а да је, притом, место извршења кривичног дела сам град Ниш или нека од општина које припадају јурисдикционом подручју Окружног (Вишег) суда у Нишу – Алексинац, Гацин Хан, Дољевац, Ражањ и Сврљиг. Ово је учињено да би се што потпуније приказале све карактеристике малолетничке делинквенције у Нишу, сагледане кроз призму изрицања и примене најблаже васпитне мере упућивања у васпитну установу. Предмети су подељени у две групе. Прву су чинили случајеви у којима су малолетницима решењем Вишег (Окружног) суда у Нишу изречене васпитне мере упућивања у васпитну установу или појачаног надзора органа старатељства уз дневни боравак у установи за васпитање и

образовање извршене у Заводу за васпитање омладине у Нишу, а другу, случајеви у којима су наведене мере извршене у другим васпитним установама у Републици Србији.

а) *Случајеви у којима су малолетницима решењем Вишег (Окружног) суда у Нишу изречене васпитне мере упућивања у васпитну установу или појачаног надзора органа старатељства уз дневни боравак у установи за васпитање и образовање извршене у Заводу за васпитање омладине у Нишу:*⁸²

Изречена васпитна мера појачаног надзора од стране органа старатељства уз дневни боравак у установи за образовање и васпитање.

1. Малолетник. И.Т., рођен 1995. године.

У ноћи између 25. 6. и 26. 6.2010. године у Н., заједно са малолетним Д.Ш., по претходном договору, са стоваришта предузећа АД „ЈИ“, савлађивањем веће препреке, одузели су бакарне каблове у количини од 250 до 300 кг, у вредности од 60.000 динара, у намери да њиховим присвајањем себи прибаве противправну имовинску корист, на тај начин што су, на жичаној огради која је висине око 1,5 м начинивши отвор, где су одузели наведене ствари, исте натоварили на коњску запрегу и одвезли до бедема на Нишави, где су их запалили како би од бакра одвојили пластичну облогу и такав бакар касније продали,

чиме је извршио кривично дело тешке крађе из чл. 204, ст.1 КЗ у саизвршилаштву, у вези са чл. 33 КЗ.

⁸² Како би се заштитили подаци о личности малолетника према којима је вођен кривични поступак, наведени су само њихови иницијали и година рођења (како би се утврдило да ли се, у време извршења кривичног дела, радило о старијем или млађем малолетнику), без навођења других личних података и броја одлуке суда који је донео решење о изрицању васпитне мере.

Дана 16. 5. 2010. године око 05.00 часова, у Н., на стоваришту АД „Т“ заједно са малолетним А.К., према коме је одлучено у смислу чл. 47 ст 1, у вези са чл. 2 ЗМ, одузели црни телефонски кабл ГМ 50Х4 Х04, дужине 100 м, који је био намотан у котур, у намери да његовим присвајањем прибаве себи противправну имовинску корист у вредности од око 45.000 динара, на тај начин што су искористили погодан моменат када никог није било у близини наведеног објекта па је малолетник Ш. прескочио жичану ограду, ушао у унутрашњост стоваришта, одузео наведени кабл, донео га до ограде где је додао малолетнику Т., преко жице, док је малолетник К. био код запрежних кола и чувао стражу, али су при покушају да наведени кабл натоваре на запрегу, затечени од полиције.

чиме је извршио кривично дело крађе из чл. 203, ст. 1 КЗ, у саизвршилаштву, у вези са чл. 33 КЗ.

Из извештаја Центра за социјални рад:

Малолетни И.Т. до сада није евидентиран као извршилац кривичних дела. Рођен је из брачне заједнице својих родитеља, завршио је пет разреда основне школе, а за даље школовање није имао мотива. Живи у вишечланој породици. Отац и мајка су му лошег здравственог стања. Поштује родитеље и не конзумира алкохол. Био је под утицајем лошег друштва непосредно пре извршења дела. Испољава задовољавајући ниво емоционалног развоја. Селективне је пажње. Мишљења углавном усмереног на конкретно. Недовољно је структурисаних виших моралних норми. Врло је сугестибилан и не каје се због учињених кривичних дела. Због свега наведеног, прогноза његовог даљег понашања је неизвесна. Стручни тим Центра предложио је изрицање васпитне мере појачаног надзора органа

старатељства уз дневни боравак у установи за васпитање и образовање.

Из извештаја стручног тима ЗЗВО Ниш:

Почетна прогноза о успешности третмана била је повољна, с обзиром на то да је од стране водитеља случаја извршена адекватна припрема за третман. Међутим, испоставило се да је јак утицај досадашњег начина живота и функционисања, карактеристичан за културолошки миље из кога потиче, пресудно утицао да малолетник Т. настави да се бави истим. Наставио је да се бави и сакупљањем секундарних сировина, брисањем шофершајбни и сл. Иако му је презентована посебна обавеза, изречена од стране судије за малолетнике, да редовно похађа школу, она није дала позитивне резултате. На том плану му је нуђена свесрдна помоћ стручних радника Завода око укључивања у процес савлађивања градива. Такође, подршку у том смеру му је давала и мајка, али, евидентно да нема довољно ауторитета и снаге да га приволи на похађање школе. Иако му је у више наврата презентована неминовност реализације изречене мере ПНОС уз дневни боравак у ЗЗВО, евидентно је да је доминантно и у овом случају да жели да избегне обавезе од стране суда.“ Стручни тим ЗЗВО Ниш сматра да је неизвесна прогноза даљег понашања малолетника Т. јер је третман прекинут у раној фази.

2. Малолетни С.У., рођен 1992. године.

Малолетни С.У. је дана 2. 4. 2010. године у Н., вршењем насиља према другом и изазивањем туче, значајније угрозио спокојство грађана и теже реметио јавни ред и мир тако што је, након физичког сукоба између пунолетних С.С. и С.М., са ножем у руци, на силу ушао у просторије С.П. МФ, и јурио оштећеног. В.М., након чега је узео

стаклену флашу и гађао оштећеног М.Д., а Б. Г. је задобио тешке телесне повреде,

чиме је извршио кривично дело насилничког понашања из чл. 344 ст.1 КЗ.

Из извештаја Центра за социјални рад:

Малолетни С.У. је рођен као друго дете у браку својих родитеља. Психофизички развој дечака текао је уредно. Рођен је пре времена, у седмом месецу трудноће. На време је укључен у образовни процес. Током основног школовања постигао је добар успех, с тим што је седми разред поновио. Уписао је Угоститељско-туристичку школу, али је већ у првом полугодишту искључен због великог броја изостанака. Отац му је радио као болничар, али се 2008. године изненада разболео и више није у могућности да се радно ангажује. Родитељи нису били у могућности да се више ангажују у васпитању деце због радног ангажовања, а у последње три године и због болести оца. Због ниског социјално-економског статуса породице, родитељи нису били у могућности да школују децу. У 2009. години, малолетни У. је испољио проблеме у понашању. Тада је и извршио кривично дело тешке крађе, за које му је изречена васпитна мера судског укора, а затим је 2010. извршио кривично дело насилничког понашања. Изречена му је мера појачаног надзора органа старатељства уз дневни боравак у установи за васпитање и образовање.

Из извештаја стручног тима ЗЗВО Ниш:

Малолетник С.У. је примљен у Дневни боравак 9. 3. 2011. године. Оспособио се за обављање послова куvara и наставио је са тражењем посла преко НСЗ, али без ефекта. Из тих разлога, малолетни У. је наставио са радним ангажовањем са предузетницима у грађевинској струци, чиме се у великој мери и материјално осамосталио. Од самог

почетка, малолетни У. је прихватио све захтеве васпитног третмана у оквиру дневног борава. Током реализације васпитног третмана постигнути су оптимални резултати. Применом програма рада стручних радника који су у њему непосредно учествовали и одређених активности, малолетни У. је стекао увид у значај реализованих мера и прихватио форме друштвено прихватљивог функционисања. Настављене су активности кроз пружање психосоцијалне помоћи на превазилажењу потешкоћа у понашању. Највећи узрочник евидентираних проблема у понашању дечака је у непосредном примарном окружењу, у породици и њеној нефункционалности. Понашање малолетног У. је сасвим задовољавајуће, упркос бројним потешкоћама у оквиру његове примарне породице (неповољни материјални статус, болест оца, лоши односи између супружника). Чланови стручног тима су констатовали да су активности постигле задовољавајуће резултате, као и да је васпитна мера постигла своју сврху, те су мишљења да исту треба обуставити од даљег извршења.

На седници Вишег суда у Нишу, одржаној 28. 3. 2012, донета је одлука да се према малолетном У.С. обустави даље извршење васпитне мере.

3. Малолетник Ј.Е., рођен 1984. године.

У току ноћи 24. на 25. 12. 2005. године у Н., обио је путничко возило застава скала 55, власништво оштећеног М.С., које је било паркирано у ул. С., у намери да из њега одузме све вредније ствари које буде нашао и на тај начин себи прибави противправну имовинску корист, тако што је подесним предметом отворио врата возила, ушао у возило и одузео мобилни телефон марке нокиа 6020 и један акумулатор марке мон бат од 55А, све у укупној вредности од око 17.000 динара, па је акумулатор продао непознатом лицу, а мобилни телефон мењао са

А.М. који је њему дао мобилни телефон марке моторола, а био је урачунљив, свестан свог дела његове забрањености и противправности и хтео његово извршење,

чиме је извршио кривично дело тешке крађе из чл. 204, ст.1, тач. 1 КЗ.

Малолетном Ј.Е. суд је за извршено противправно дело, у закону одређено као кривично дело, изрекао васпитну меру и посебну обавезу да редовно похађа школу.

Из извештаја Центра за социјални рад:

Малолетник Ј.Е. први пут се јавио као извршилац кривичног дела крађе још 1998. године са непуних четрнаест година (дакле, као дете, тј. лице ван зоне кривичне одговорности).

Ј.Е. живи у очевој кући, са оцем, маћехом и њеним сином. Са мајком не остварује никакве контакте. Нема никаквих здравствених проблема. Завршио је четири разреда основне школе. Када је понављао разред, напустио је и школовање. Са оцем је у добрим односима, радно се ангажује тако што му помаже у раду на пијаци. По природи је затворен. Дружи се са ромском децом из комшилука. Његов отац осуђује овакво понашање свог сина. Малолетни Ј.Е. се каје због своје непромишљености, али не признаје извршење кривичног дела и тврди да је предметни мобилни телефон само размењен, али не и украден. Обећава да убудуће неће вршити кривична дела. Стручни тим је предложио да се малолетном Ј.Е. изрекне васпитна мера упозорења и усмеравања –судски укор, али суд овај предлог није усвојио па је малолетном Ј.Е. изрекао васпитну меру појачаног надзора органа старатељства уз дневни боравак у установи за васпитање и образовање.

Из мишљења стручног тима ЗЗВО Ниш:

Малолетник Ј.Е. примљен је на дневни третман у ЗЗВО Ниш 1. 2. 2011. године. На самом почетку рада, мотивација није била на задовољавајућем нивоу, упркос напору стручних радника установе, усмереном на прихватање организованих активности. Такав однос према третману условљен је формираним обрасцем понашања у примарном окружењу, због чега је реализација планираних активности дала минималне резултате. Већ током првог месеца реализације третмана, било је јасно да малолетни Е. избегава третман, узимајући у обзир да заостаје у образовном плану и дружи се са децаима склоним проблематичном понашању тако да је он маја месеца престао да долази у ЗЗВО Ниш. Показивао је својевремено интересовање за савлађивање градива те је, уз помоћ и разумевање разредног старешине, завршио пети разред основне школе, али је прекинуо даље образовање. Тренирао је у боксерском клубу „Раднички“ и постигао добре резултате. Применом метода саветодавног рада од стране стручних лица установе, радило се на јачању личне компетенције у социјалним релацијама са вршњачком популацијом, стицању самопоуздања, побољшању нивоа емоционалне стабилности, конструктивном решавању конфликта, а посебно на плану хуманизације односа са оцем и маћехом коју он није прихватио и са њом је избегавао контакте, као и на одржавању контакта са дедом. Имајући у виду све наведене чињенице и да планирани резултати нису остварени, стручни тим ЗЗВО је предложио преиспитивање васпитне мере.

У личном досијеу малолетника Е. нема података о евентуалној обустави или измени изречене васпитне мере.

4. Малолетник А.Д., рођен 1990. године.

Дана 12. 11. 2006. године, око 12.30 часова, у Н., на простору Тврђаве, заједно са пунолетним лицем Џ.И., по договору и претходно подељеним улогама, употребом силе и претњом да ће непосредно напасти на живот и тело оштећеног малолетника М.С., од њега одузео мобилни телефон, при чему је пунолетни Џ.И. малолетном М.С. задао ударац у пределу леђа, а били су свесни својих дела и хтели њихово извршење,

чиме су извршили два кривична дела разбојништва из чл. 206, ст.3 КЗ.

Дана 9. 7. 2006. године, око 21.00 час, на Булевару 12. фебруар у Н., при тучи, лако телесно повредио оштећеног М.Н, тако што је узео дрвени колац дужине од око 1 м, пречника око 20 цм, средство подобно да тело тешко повреди и здравље тешко наруши и њиме ударио оштећеног Н., наневши му лаку телесну повреду у виду раздерно-нагњечне ране, а био је свестан свог дела и хтео његово извршење,

чиме је извршио кривично дело лака телесна повреда из чл. 122, ст. 2, у вези са ст. 1 КЗ.

Из извештаја Центра за социјални рад:

Малолетни Д.А. је имао уредан рани психофизички развој, с тим што му је 2005. године изречена васпитна мера упозорења и усмеравања – судски укор. Отац му је преминуо. Живи са мајком и емотивно је везан за њу. Његов емотивни и социјални статус није у складу са календарским узрастом, а слободно време проводи сакупљајући секундарне сировине како би се породица издржавала. Социјално-економски услови породице су лоши јер породица нема

сталних прихода, сналазе се од данас до сутра. Малолетни Д.А. има два полубрата, две сестре и два брата. Сестре су удате, а браћа ожењена и живе у самосталним домаћинствима. Изјавио је да је кривично дело лака телесна повреда извршио у настојању да брата заштити од напада полубрата. Није имао времена да размисли и адекватно процени своје поступке. Интелектуално функционисање је на доњој граници просека, пажња добра, а мишљење функционално. Мајка малолетног Д. изјавила је да је Д. добро дете, да је послушан и да с њим нема никаквих проблема, да је одговоран и да схвата тежину и последице учињених кривичних дела. Имајући у виду да малолетни Д.А. има изражене проблеме у понашању, да живи у непотпуној породици, са мајком која нема довољно капацитета да врши надзор над њим, стручни тим је мишљења да му треба изрећи васпитну меру појачаног надзора органа старатељства уз дневни боравак у установи за васпитање и образовање, како би се ангажовањем стручног тима Центра, утицало на правилан развој његове личности.

Из мишљења стручног тима ЗЗВО Ниш:

Малолетни Д.А. је примљен у дневни боравак ЗЗВО 10. 11. 2008. године. Учествовао је у свим активностима предвиђеним индивидуалним програмом, посебно у радионицама за психосоцијалну подршку. Малолетни Д. је усвојио нове обрасце понашања и стекао увид у ненасилне начине решавања конфликта. Чињени су покушаји да се малолетни Д. укључи у образовни процес, али без успеха, јер није био спреман за интелектуалне напоре који би овај процес изискивао. Овоме треба додати и ограничене интелектуалне потенцијале и велике образовне празнине малолетног Д. На основу напред наведеног, стручни тим ЗЗВО Ниш је мишљења да је наведена мера испунила своју сврху и да су се стекли услови за обуставу њеног извршења.

5. Малолетник А.М., рођен 1992. године.

Дана 23. 9. 2007. године, у 21.30 часова, у Н., заједно са малолетним Ф.Ш., употребом силе против оштећеног Р.Р., од истог одузео кожно торбу браон боје тзв. „официрку“, тексас јакну, новац у износу од 150 еура и 25.000 динара, у намери да себи прибаве противправну имовинску корист, тако што су пришли оштећеном заједно са још тројицом непознатих лица, и од оштећеног затражили цигарете које им је оштећени предао, а затим тражили да им преда и сав новац који има, када му је малолетник А.М задао ударац у пределу браде, од кога се оштећени Р. затетурао, а малолетни Ш. и А. су му пришли и задали више удараца ногама и рукама у пределу главе и тела, а затим га вукли свако на своју страну, при чему су му отргли торбу са рамена и повлачењем скинули тексас јакну у којој се налазио новац и друга документација, а били су свесни свог дела и хтели његово извршење,

чиме је извршио кривично дело разбојништва из чл. 206, ст. 3, у вези са ст. 1 КЗ.

Дана 26. 12. 2007. године око 18,00 часова, у Н., употребом претње да ће напасти на живот и тело оштећеног М.А., од истог одузео мобилни телефон марке нокиа 1600, у вредности од 3.000 динара, тако што је пришао оштећеном и обратио му се речима: „Кад ћеш да ми вратиш паре?“ и из футроле коју је оштећени носио за појасом извукао мобилни телефон, при чему га је једно од НН лица ухватило за надлактицу леве руке и повукло у страну, а малолетни М. је, бежећи са лица места, извукао картицу из телефона и исту бацио, након чега су се сви удаљили са лица места, а били су свесни свог дела и хтели његово извршење,

чиме је извршио кривично дело разбојништва из чл. 206, ст. 3, у вези са ст. 1, КЗ.

Дана 20. 4. 2006. године, око 16.00 часова, у Н., заједно са малолетним И.Л. и пунолетним М.С од оштећеног Р.К одузели мобилни телефон марке ериксон ДФ 768, на преклоп, са маском жуте боје и новац у износу од 1.500 динара, све у износу од 5.000 динара, на тај начин што му је М.С. задао више удараца песницом у пределу главе од којих је оштећени пао на земљу, када су пришли малолетници С.М. и И.Л. и задали му више удараца у пределу главе и тела, а С. му је одузео мобилни телефон и новац, све у намери да себи или другом прибаве противправну имовинску корист, када је малолетни С. картицу бацио, а телефон задржао, те је исти код њега пронађен и враћен оштећеном лицу, а били су свесни да одузимају туђу покретну ствар, да је њихово дело забрањено и хтели извршење дела, а били су способни да схвате значај истог и управљају својим поступцима,

чиме је извршио кривично дело разбојништва из чл. 206, ст. 3, у вези са ст. 1 КЗ.

Из мишљења Центра за социјални рад:

Малолетни М. је рођен 1992. године у ванбрачној заједници. М. је рођен са срчаном маном, због чега је са 11 година оперисан у Лондону. М. је одрастао у потпуној породици, у повољним социјалноекономским условима. М. је на време пошао у школу. До четвртог разреда имао је одличан успех, у петом и шестом врло добар, а у седмом и осмом добар. Уписао је саобраћајну школу, али је напустио. Као кривично неодговорно лице јавља се као извршилац кривичног дела тешке крађе, али није био на дужем праћењу. После поласка у средњу школу, почиње да се дружи са децом склоном проблематичном понашању и у друштву са њима врши кривична дела разбојништва. Малолетном. М. изречена

је васпитна мера ПНОС уз дневни боравак у ЗЗВО. Корисник је хероина, лечен је у Специјалној заводској болници у Београду, али је лечење прекинуо на лични захтев после само једног дана.

Из мишљења стручног тима ЗЗВО Ниш:

Чланови стручног тима ЗЗВО су констатовали да се планиране активности не могу реализовати због континуиране опијатске зависности малолетног М. Он свакодневно користи хероин, што потврђују и његови родитељи, јер су принуђени да продају ствари из куће да би исплатили дугове за дрогу. Због тога је амбулантни третман настављен у КЗМЗ Одељењу за адолесценте, али без резултата. Стручни тим ЗЗВО сматра да је примарно неопходно здравствено га заштитити, па тек онда наставити са извршењем мере.

6. Малолетник Б.Ј., рођен 1995. године.

Дана 19. на 20. 8. 2010. године, обио шупу оштећеног К.М., тако што је, заједно са кривично неодговорним А.К., прескочио ограду и дошао до шупе на којој је демонтирао катанац, а у намери да из исте одузме све ствари погодне за ношење и њиховим присвајањем прибави противправну имовинску корист, те је одузео апарат за електрозаваривање марке енхел, црвене боје, једну брусилу марке бош, 2 комплета гедора кључева, ситан алат, 6 половних гума за путничка моторна возила и једну торбу напуњену разним предметима од старог отпадног материјала, све у вредности од око 20.000 динара, те део ствари пребацио у своје двориште у намери да исте прода, па како је при томе поступао са умишљајем, био свестан свог дела и хтео његово извршење, свестан да најпре обија туђу шупу и да из исте

противправно одузима туђе покретне ствари у намери да њиховим присвајањем прибави противправну имовинску корист,

чиме је извршио кривично дело тешке крађе из чл. 204, ст. 1, у т. 1, у саизвршилаштву, у вези са чл. 33 КЗ.

Из мишљења Центра за социјални рад:

Малолетни Б.Ј. је рођен 1995. године у Нишу. Дете је без трајног родитељског старања. Усвојен. Усвојилацотац је умро, мајка изузетно лошег здравственог стања. Имала је у два наврата хемипарезу десне руке и ноге, корисница материјалног обезбеђења, има само два месеца радног стажа. Материјално-стамбени статус породице изузетно лош – поседују само две просторије, без основне опреме. На време пошао у школу. Завршио шест разреда основне школе и уписао седми по програму за основно образовање одраслих. Услови у којима је малолетни Ј. живео су били крајње дестимулативни, без адекватних подстицаја на интелектуалном, културном, социјалном и едукативном нивоу. Поводљив је, слободно време проводи неорганизовано, стихијски, дружећи се са малолетницима сличних склоности. Извршење кривичног дела крађе је последица оваквог стила живљења, осим тога, евидентиран је и као извршилац прекршаја. Мајка, и поред свих напора, није у могућности да врши надзор над њим. Наставио је да се дружи са проблематичним малолетницима и, због своје поводљивости, погодан је за манипулацију од стране истих. Изречена му је и васпитна мера судског укора, али пошто је наставио са извршавањем кривичних дела, постоји опасност да се структурише као извршилац кривичних дела. Стручни тим ЦСР предлаже укључивање малолетног Ј. у третман у Дневном боравку ЗЗВО Ниш.

Из мишљења стручног тима ЗЗВО Ниш:

Малолетник Ј. примљен је на третман 1. 2. 2011. године. Мотивација за реализацију третмана на самом почетку није била на задовољавајућем нивоу, упркос напорима стручних лица. Такав однос према третману условљен је формираним обрасцима понашања у примарном окружењу. Због тога, реализација планираних активности је дала минималне резултате. Већ током првог месеца, било је евидентно да отежано прихвата захтеве третмана па су исти репрограмирани и сведени на крајњи минимум. Потребно је било радити на мотивацији малолетног Ј. за учешће у третману. Упркос томе, малолетни Ј. је настојао да избегне и минимум активности које су планиране, с обзиром на већ усвојене обрасце понашања, заостајање на образовном плану, дружење са дечацима проблематичног понашања, тако да је маја месеца прекинуо да долази у дневни боравак. Има крајње индолентан однос према мајци, праћен вербалном агресијом и физичким насртајима. Избегавао је и долазак на наставу, а постајале су и индиције да је користио психоактивне супстанце, према запажању наставног особља. Седми разред није завршио јер се није јавиона полагање разредног испита. Према мишљењу стручног тима ЗЗВО Ниш, планиране активности које су биле у сагласности са интересима малолетног Ј. нису дале резултате и изречена васпитна мера није дала резултате и, стога, предлажемо преиспитивање изречене васпитне мере.

Ни у овом случају нема података да ли је изречена васпитна мера замењена неком другом или је њено извршење обустављено.

7. Малолетник Г.Н., рођен 1991. године.

Дана 27. 10. 2007. године, у 2.00 часа у А., на простору стадиона хале спортова Т., заједно са малолетником П.Т. и сада пунолетним А.Г.,

изазивањем туче и вршењем насиља према оштећенима М.Ђ., М.З., Д.Б., малолетницима И.В. и Б.П., угрозили спокојство грађана и теже реметили јавни ред и мир, на тај начин што су после сукоба и физичког напада малолетника. А. на малолетника. П. дошли на стадион, на који је претходно стигао малолетник. М.Ђ., након чега се враћају, и мал. А. узима нож –лепезу, а затим се њима придружују Н.Г. и С.П., да би најпре малолетник А., са ножем у руци, питао: „Ко ме је звао?“, да би затим ударио у главу најпре оштећеног З, ставио му нож испод грла и претио, а затим ударио песницом у пределу главе оштећеног Б., те му окрњио зуб „двојку“ у доњој вилици, оштећеног Ђ. ударио песницом у пределу главе са леве стране изнад левог уха... Малолетни. Н. и малолетни П. се окрећу оштећеном В. и ударају га рукама и ногама, од чега му је нос натекао, оштећени В. покушава да оде, што ова тројица примећују и сва тројица га туку, на тај начин што су му задали више удараца песницама. Малолетног оштећеног Б. су малолетни Н. и малолетни А. тукли, газили обућом по десном рамено-леђном пределу, од чега је изгубио свест, наневши му раздерно-нагњечну рану десне ушне шкољке са расцепом бубне опне и потрес мозга које су у време настанка свака понаособ представљале тешку телесну повреду, као и раздерно-нагњечне ране у пределу лица, масивне крвне подливе меких ткива лица, нагњечине грудног коша, руку и леве ноге, које су у време настанка свака понаособ представљале лаку телесну повреду, након чега му је малолетни Н. скинуо сву одећу, након чега је остао наг, бацио у круг касарне Д. у А. и више се није враћао на стадион....“

чиме је извршио кривично дело насилничког понашања из чл. 344,ст. 2, у вези са ст. 1 КЗ, у стицају са кривичним делом nanoшење тешких телесних повреда из чл. 121, ст. 1КЗ у саизвршилаштву, у вези са чл. 33 КЗ.

Из мишљења ЦСР Алексинац:

Малолетни Г.Н. је рођен у ванбрачној заједници као друго дете. Није озбиљније боловао у детињству. На време је пошао у школу. На време је завршио основну школу у Алексиначком руднику, довољним успехом. Због честог изостајања са наставе, имао је смањену оцену из владања. Малолетник Н. извршио је више кривичних дела и евидентиран је у ЦСР Алексинац, али се то дешавало углавном под утицајем старијег брата. Од када се брат налази у затвору, малолетни Н. је кориговао своје понашање, у смислу да се радно ангажује. Његови родитељи су засновали прво ванбрачну заједницу, а тек касније су закључили брак. Због поремећених односа у породици, честих раскида и настављања заједничког породичног живота, дошло је до коначног раскида 2005. године. Отац је у алкохолисаном стању често физички злостављао мајку, али и своје синове. Услед недостатка родитељске контроле, почео је да се дружи са малолетницима склоним делинквентном понашању. Малолетни Н. живи код бабе по оцу. Без финансијске помоћи родитеља, живи са бабом која је пензионер и склона конзумирању алкохолних напитака. Радно се ангажује радећи на рингишпилима, како би обезбедио средства за егзистенцију. Стручни тим ЦСР Алексинац предлаже да се малолетном Н. изрекне васпитна мера упућивања у васпитну установу, имајући у виду поремећене породичне односе, да је малолетни Н. васпитно запуштено дете и да се његови родитељи нису у довољној мери посветили његовом васпитању.

Из мишљења стручног тима ЗЗВО Ниш:

Реализација мере је отпочела 29. 12. 2008. године. Период адаптације малолетног Г.Н. у ЗЗВО Ниш протекао је сасвим успешно, прихватио је третман у установи, пре свега јер му је изречена

васпитна мера. Све мере предвиђене васпитним третманом су успешно спроведене. У знатној мери је кориговао своје понашање. Успео је да се одупре, уз васпитно-корективни рад стручних радника, негативном утицају деचाка проблематичног понашања. Испољио је сасвим коректан однос према обавезама живота и рада у установи. Испољио је кајање и признао кривицу због извршеног кривичног дела. У почетној фази третмана, испољио је дозу страха и неизвесности, која је саветодавним радом стручног особља превазилажена. Одржавао је контакте са сродницима, пре свега са породицом ујака, што је на њега позитивно утицало. Похађао је средњу Машинску школу и постигао позитиван успех, упркос образовном заостатку. Није евидентирано вршење нових кривичних дела и прекршаја. Слободно време проводио је у игрању фудбала, видео- игара, у теретани или праћењу ТВ програма. Извршење васпитне мере обустављено је решењем Окружног суда у Нишу од 30. 11. 2009. године.

8. Малолетник П.Т., рођен 1992. године.

Дана 27. 10. 2007. године у 02.00 часа у А., на простору стадиона хале спортова Т., заједно са мал. П.Т. и сада пунолетним А.Г., изазивањем туче и вршењем насиља према оштећенима М.Ђ., М.З., Д.Б., малолетним И.В. и Б.П., угрозили спокојство грађана и теже реметили јавни ред и мир, на тај начин што су, после сукоба и физичког напада, малолетник А. и малолетник П. дошли на стадион на који је претходно стигао мал. М.Ђ., након чега се враћају и малолетник А. узима нож –лепезу, а затим се њима придружују Н.Г. и С.П., да би најпре малолетник А., са ножем у руци, питао: „Ко ме је звао?“, да би затим ударио у главу, најпре оштећеног З, ставио нож испод грла и претио, а затим ударио песницом у пределу главе оштећеног Б. те му окрњио зуб „двојку“ у доњој вилици, оштећеног Ђ. ударио песницом у

пределу главе са леве стране изнад левог уха. Малолетник Н. и малолетник П. се окрећу оштећеном В. и ударају га рукама и ногама, од чега му је нос натекао, оштећени В. покушава да оде што ова тројица примећују и сва тројица га туку, на тај начин што су му задали више удараца песницама, малолетног оштећеног Б. су малолетни Н. и малолетни А. тукли, газили обућом по десном рамено-леђном пределу, од чега је изгубио свест, наневши му раздерно-нагњечну рану десне ушне шкољке, са расцепом бубне опне, и потрес мозга, које су у време настанка свака понаособ представљале тешку телесну повреду, као и раздерно-нагњечне ране у пределу лица, масивне крвне подливе меких ткива лица, нагњечине грудног коша, руку и леве ноге, које су у време настанка свака понаособ представљале лаку телесну повреду, након чега му је малолетни Н. скинуо сву одећу, након чега је остао наг, бацио у круг касарне Д. у А. и више се није враћао на стадион....“

- чиме је извршио кривично дело насилничког понашања из чл. 344, ст. 2, у вези са ст. 1 КЗ, у стицају са кривичним делом наношења тешких телесних повреда, из чл. 121,ст.1 КЗ, у саизвршилаштву, у вези са чл. 33 КЗ

Из мишљења психолога ЗЗВО Ниш:

Малолетник П.Т. је рођен као прво и жељено дете својих родитеља. Отац му је по занимању аутомеханичар, а мајка домаћица. У породици је присутна социјална патологија, оба родитеља су склона конзумирању алкохола па се такав стил живота формира и код малолетног П.Т., услед идентификације са родитељима. Породица је била суочена и са егзистенцијалним проблемима. Након завршене основне школе, уписао је средњу електротехничку школу, али без видне мотивације и жеље да исту заврши, убрзо је престао да похађа наставу. У примарној средини је важио за дечака склоног импулсивном

понашању. У ЗЗВО је примљен 29. 12. 2008. године, ради реализације васпитне мере упућивања у васпитну установу. Период адаптације је прошао без теškoћа. Стручним васпитним радом успешно је превазишао почетну анксиозност. До доласка у васпитну установу није био институционално збрињаван. Све захтеве васпитног третмана је прихватио. Успешно се интегрисао у васпитну групу, али је у његовом понашању било евидентно постојање потиснуте агресивности која је стављена под контролу васпитно-корективним радом. И поред тога, током извршавања васпитне мере, евидентиран је један испад у коме је малолетни П.Т. био иницијатор физичког напада на вршњака, чиме је поновио ранији образац понашања. Жели да негативном солидарношћу и понашањем обезбеди бољи статус у групи. Ипак се може констатовати да је адаптација на услове у установи била успешна. Често је контактирао са примарном породицом, што је на њега стимулативно деловало. Интелектуални капацитети малолетног П.Т. су испод просека, док је емоционални и социјални развој у заостатку у односу на календарски узраст. У социјалним контактима је несигуран и неистрајан у стварању нових релација. Испољава знаке неуротичног реаговања у умереном степену, уз изражену ниску толеранцију на фрустрације, с обзиром на то да није у потпуности савладао механизме абреаговања и самоконтроле агресивних импулса. У ситуацијама осујећења реагује појачаном анксиозношћу регресивног типа. Агресија је у већој мери присутна као начин понашања. Ради се о емоционално осујећеном дечаку који се развијао у условима неадекватних идентификационих услова, (оба родитеља склона злоупотреби алкохола и агресивном понашању), те у таквим условима није могао да задовољи ни своје многобројне примарне потребе. Сугестибилан је и некритички се односи према активностима особа са

антисоцијалним понашањем. Претежно је интровертне структуре личности. Осећање кривице и кајање је присутно само на вербалном нивоу.

У извештају стручног тима ЗЗВО Ниш од 28. 12. 2009. године, констатовано је да је изречена васпитна мера дала резултате и постигла своју сврху. Није евидентирано вршење нових кривичних дела током боравка у установи. Побољшана је његова комуникација са вршњацима у групи, посебно према млађим и физички слабијим васпитаницима, у смислу разумног и ненасилног решавања конфликта и реаговања у ситуацијама осујећења. Одржава позитивне контакте са примарном породицом. На основу свега наведеног, стручни тим ЗЗВО Ниш је предложио да суд обустави извршење васпитне мере према малолетном П.Т. Виши суд у Нишу је дана 16. 12. 2010. године, донео решење о обустави васпитне мере упућивања у васпитну установу према малолетном П.Т.

9. Малолетник М.И., рођен 1987. године.

Дана 22. 5. 2004. године, малолетни М.Б. и малолетни М.И., у 22.30 часова, на простору градске Тврђаве учествовали су у тучи у којој је окривљени С.О., против кога се одвојено води поступак пред Окружним судом у Нишу због кривичног дела убиства из чл. 47, ст. 1 КЗ РС, лишио живота оштећеног малолетника М.И., на тај начин што је малолетни М.Б. након краће свађе са оштећеним малолетником М.И. и малолетним Г.М. потрчао за оштећенима, којом приликом су потрчали окривљени С.О., против кога се одвојено води поступак пред Окружним судом у Нишу, И.Ј., М.Г. и Ц.М., против којих се води одвојени кривични поступак пред Општинским судом у Нишу, сустигли их на бедему градске Тврђаве, када је окривљени С.О. задао ударац песницом малолетном М.И., услед чега је пао са бедема на

простор „Цветне пијаце“, где је од задобијених повреда преминуо, а малолетни М.Б. и малолетни М.И. понаособ задали ударце оштећеном Г.М., којом приликом је оштећени Г.М. ударио и окривљеног С.О.

чиме су извршили кривично дело учествовања у тучи из чл. 55 КЗ РС.

Из налаза и мишљења стручног тима ЗЗВО Ниш:

Малолетни М.И. потиче из потпуне породице са дисхармоничним односима, као друго дете по реду рођења. Психофизички развој текао је уредно и без проблема. У нижим разредима основне школе показао је добар успех, а у вишим разредима попустио. Понављао је шести разред, а затим је и искључен из основне школе. Почетне знаке неприлагођеног понашања који су се огледали у нередовном похађању наставе, уз физичке сукобе са вршњацима и испаде у школи, почео је да испољава са 12 година. Лоши породични односи. Отац је рођен 1961. године, по занимању армирач, а мајка је рођена 1965. године и по занимању је НКВ радница. Брачна заједница родитеља је била дисхармонична и због тога је више пута прекидана. Има старијег брата који повремено ради. Родитељи нису имали капацитета да елиминирају овакво понашање код малолетног М.И. па се он све више дружио са вршњацима који су испољавали делинквентно понашање. Наставио је са испољавањем проблематичног понашања (крађа, склоност узимању опијата, туче). Због извршеног кривичног дела учествовања у тучи изречена му је васпитна мера „УВУ“.

Малолетник М.И. је примљен у ЗЗВО Ниш на опсервацију, на захтев ЦСР Ниш, у циљу реализације изречене васпитне мере упућивања у васпитну установу. Након пријема у установу, одмах је констатовано да се период адаптације одвија отежано. Учестало је самовољно напуштао установу, не поштујући кућни ред и ауторитет

васпитног особља, те су и прогнозе о успешности третмана и реализације мере у васпитној установи биле не само неизвесне, већ и неповољне. Зимски распуст је провео у примарној породици, уз сагласност ЦСР Ниш. Пошто је боравак у примарној породици самостално продужио, извршење васпитне мере је доведено у питање. На инсистирање стручног тима ЗЗВО Ниш, сада пунолетни М.И. враћен је у васпитну установу где се суочио са бројним проблемима у функционисању. Из извештаја ЗЗВО од 25. 6. 2007, констатовано је да је малолетник М.И. завршио своје основно образовање и да су почетне потешкоће у функционисању у великој мери превазиђене. Решењем Окружног суда у Нишу од 12. 12. 2007. године, обустављено је извршење васпитне мере упућивања у васпитну установу.

10. М.А., рођен 1990. године.

Да су малолетник М.А. и малолетник У.М., по претходном договору и подељеним улогама, неутврђеног дана у периоду од 24. до 26. априла 2006. године, у Т., обили викенд кућу оштећеног М.А., тако што су дошли до викендице, подесним предметом обили браву на гвозденим вратима поткровља, а малолетни М. секиром поломио катанац на дрвеним вратима у приземљу, након чега су ушли у викендицу и одузели исправљач за струју марке искра, наранџасте боје, електромотор за циркулар снаге 0,5 киловата, сиве боје, марке север Суботица, пет испаливача за фрижидер, један кондензатор за расхладну витрину, лежаљку, електромотор за веш-машину, електромотор за компресор, електричну тестеру марке долмер, ПВЦ жицу за подно грејање дужине 100 м, нарезнице за нарезивање водоводних цеви, све у вредности од 30.000 динара, а у намери да присвајањем ових ствари прибаве себи противправну имовинску

корист, те су одузете ствари однели до поља, сакрили и давали у замену за друге ствари,

- чиме су извршили кривично дело тешке крађе из чл. 204, ст.1, тач. 1 и 2 КЗ.

(против малолетника М.А. обустављен је кривични поступак, решењем Окружног суда бр. 50/08 од 26. 12. 2008, због новог кривичног дела тешке крађе из чл. 204, ст.1 КЗ, јер није целисходно изрицање васпитне мере јер је већ изречена васпитна мера упућивања у васпитну установу).

М.А. је као млађе пунолетно лице првостепеном пресудом Општинског суда у Нишу од 18. 3. 2009. године, проглашен кривим за извршење кривичног дела неовлашћеног коришћења туђег возила из чл. 213, ст. 1 КЗ, и изречена му је условна осуда тако што му је за извршено кривично дело утврђена казна затвора у трајању од 4 месеца, која се неће извршити уколико осуђени у року од 2 године од правоснажности не изврши ново кривично дело.

Из налаза и мишљења социјалног радника ЗЗВО Ниш:

Малолетник А. је рођен у ванбрачној заједници својих родитеља. Има брата и три сестре. Односи међу родитељима су били крајње дисхармонични, отац је склон злоупотреби алкохола. Отац малолетника А је извршилац бројних кривичних дела, због чега је на издржавању казне затвора провео око 18 година. Старији брат је такође склон делинквентном понашању. Мајка обавља сезонске послове и тако издржава породицу. Малолетни А. обављао је грађевинске послове и тако зарађивао, али му је често отац одузимао новац да би набављао алкохолна пића. Породица живи у безусловној и оскудно опремљеној кући. Малолетни А. се развијао у нестимулативним условима. Школу није похађао тако да је остао

неписмен. Углавном се дружио са дечацима склоним делинквентном понашању. Под утицајем брата и другова, и сам је вршио кривична дела крађе. Два пута му је изрицана васпитна мера ПНОС, која није извршавана због несарадње малолетника и његових родитеља са службеницима ЦСР Алексинац. Како је наставио са извршењем кривичних дела, изречена му је васпитна мера упућивања у васпитну установу. На третман у ЗЗВО примљен је 6. 9. 2007. године. Прихватио је третман у ЗЗВО Ниш, на почетку третмана тројица васпитаника су га претукла зато што није прихватио да игра фудбал. Више пута је самовољно напустио установу, одлазио у примарну породицу и наставио са вршењем кривичних дела. Касније је успешно сарађивао са стручним особљем. У школи за основно образовање одраслих завршио први разред. Слободно време у установи углавном проводи у групи. У друштву осталих васпитаника има углавном подређену улогу, успева да се одупре негативним притисцима друштва, али не у потпуности. Саветодавни рад у установи даје очекиване резултате.

Из налаза и мишљења педагога ЗЗВО Ниш:

Физичке особине и телесни развој малолетника А. су на нивоу просека за лица његовог узраста. Малолетник А. је нижег раста, донекле чврсте конституције тела, са недовољно контролисаним покретима екстремитета. Има развијене хигијенске навике, а обавезе у групи извршава уз непосредну контролу васпитача. Здравствени статус је задовољавајући. Сnižених је образовних потенцијала са приметним знацима едукативне запуштености. Интелектуални потенцијали су на нивоу слабијег просека, али су у великој мери условљени животом у нестимулативним условима. Мишљење је конкретно и функционално, елементи генерализације и апстракције су

незнатно заступљени. Морално-вољне особине су му у процесу формирања и јасног разликовања. Не прави разлику између моралних категорија доброг и лошег. Склон је злоупотреби алкохола и психоактивних супстанци.

На основу Годишњег извештаја стручног тима ЗЗВО Ниш од 2. 7. 2008. године, утврђено је да је малолетник А. наставио са злоупотребом психоактивних супстанци и алкохола. Због ситних крађа и кршења кућног реда установе, изречена му је дисциплинска мера строгог укора. Уочене су и бројне осцилације у његовом понашању а Дана 22. 4. 2009. године, решењем Окружног суда у Нишу, према малолетном М.А. обустављено је извршење васпитне мере упућивања у васпитну установу.

У вези са овим случајем, обавили смо разговор са васпитачем у чијој је васпитној групи био и васпитаник М.А. Према његовим речима, малолетник М.А. је наставио са вршењем кривичних дела и као пунолетно лице, да би због кривичног дела убиства био упућен на издржавање казне затвора у КПЗ Ниш. Дакле, и поред интензивног третмана и васпитно-стручног рада и почетних позитивних резултата, М.А. је наставио са криминалним понашањем тако да ресоцијализација није остварена, а изречена васпитна мера није дала трајније резултате због дубоко укорењених образаца криминалног понашања у структури личности М.А.

б) *Случајеви у којима су малолетницима решењем Вишег (Окружног) суда у Нишу изречене васпитне мере упућивања у васпитну установу или појачаног надзора органа старатељства уз дневни боравак у установи за васпитање и образовање извршене у другим васпитним установама у Републици Србији, због чега недостају подаци о току извршења васпитних мера:*

1. Малолетник Ђ.Д., рођен 1989. године.

Правоснажном пресудом Окружног суда у Нишу утврђено је да је дана 10. 12. 2006. године, у Н., код себе, у чарапи леве ноге, неовлашћено држао, ради даље продаје, осушене делове биљке канабис, која у себи садржи ТХЦ (тетрахидролканабинол-*прим. аутора*) и која се налази на листи опојних дрога и психотропних супстанци, упаковане у 7 пакетића, од којих 1 пакет упакован у најлон кесу беле боје и 6 пакетића од алуминијумске фолије нето масе 0,35 г; 0,41 г; 0,29 г; 0,38 г; 0,56 г; 0,50 г; и 0,50 г, укупне нето масе 2,99 г, а ова опојна дрога је код њега пронађена и по потврди одузета, при чему је био свестан свог дела и хтео његово извршење,

- чиме је извршио кривично дело неовлашћене производње и стављања у промет опојних дрога, из чл. 246, ст. 1 КЗ.

Из извештаја Центра за социјални рад:

Малолетник Ђ.Д. одраста у потпуној породици са нормалним економским условима. Родитељи немају усаглашене ставове у погледу његовог васпитања, што је условило успорено емоционално и социјално сазревање малолетног Ђ.Д., код кога нису усаглашене емоционална, интелектуална и социјална компонента личности. С једне стране је пасиван, а са друге хиперактиван, са изразитом жељом да се интегрише у друштво вршњака. Од фебруара 2007. године, укључен је у рад васпитне групе Завода за васпитање омладине у Нишу, у циљу превазилажења кризе развојног доба. У ЗЗВО Ниш није пронађен персонални досије Ђ.Д., тако да недостају подаци о резултатима извршења ове васпитне мере. Малолетном. Ђ.Д. суд је, решењем, поред васпитне мере, изрекао и меру безбедности одузимања предмета, сходно чл. 246, ст. 7 КЗ.

2. Малолетник К.С., рођен 1988. године.

Дана 23. 7 .2005. године, у поподневним часовима у Н., у насељу В., заједно са пунолетним Ш.С., по претходном договору, из круга водовода ЈКП Н., у намери да себи прибави противправну имовинску корист, одузео шибер вентил занус ф 300 мм и цев дужине 1,5 м, ф 300 мм, све у вредности од око 35.000 динара, тако што се довезао запрежним возилом до плаца оштећеног предузећа, искористио непажњу стражара, ушао у круг предузећа, ове ствари натоварио на запрежно возило, а затим се удаљио у правцу града, при чему су му ови предмети пронађени и одузети од стране радника ПУ Ниш, при чему је био свестан свог дела и хтео његово извршење,

чиме је извршио кривично дело крађе из чл. 203, ст. 1 КЗ у саизвршилаштву, у вези са чл. 33 КЗ.

Из извештаја Центра за социјални рад:

Малолетник К.С. рођен је као брачно дете својих родитеља, отац му је преминуо 1997. године па се о њему и о његова два млађа брата стара мајка. Брачну заједницу је мајка раскинула па се о деци самостално старала и док јој је муж био жив. Деца нису укључивана у образовни процес. Породица живи у сопственој кући која је неусловна за живот и не одговара потребама породице. Породица је корисник социјалне помоћи, а малолетни К.С. и браћа се баве сакупљањем секундарних сировина. Сиромаштво ове породице негативно утиче на развој њених најмлађих чланова. Малолетни С. је покушавао да иде у школу, али безуспешно. Лично није за то мотивисан, нити га је породица у томе подржавала. Интелигенција му . је на доњој граници просека, а притом је емоционално и социјално недовољно зрео. Слободно време проводи са девојком, с тим што је прихватио улогу да, као најстарије дете, доприноси издржавању породице. Не схвата

значај свог дела, нити његове последице. Стручни тим Центра је предложио изрицање васпитне мере појачаног надзора од стране родитеља, усвојоца или стараоца. Међутим, суд овај предлог није прихватио па је малолетном К.С. изрекао васпитну меру појачаног надзора органа старатељства уз дневни боравак у установи за васпитање и образовање, као одговарајућу кривичну санкцију.

3. Малолетник А.Т., рођен 1991. године, неожењен, без школе, неосуђиван, био у притвору од 11. 1. 2007. до 16. 1. 2007. године. Изречена му је јединствена васпитна мера појачаног надзора органа старатељства уз дневни боравак у установи за васпитање и образовање, због 11 извршених кривичних дела тешке крађе из чл. 204, ст. 1 КЗ, за која му се судило у јединственом поступку.

Из извештаја Центра за социјални рад:

Малолетник А.Т. се јављао као извршилац противправних дела у закону одређених као кривична дела, још док је био кривично неодговоран, а сада, као малолетник, врши кривична дела најчешће у саизвршилаштву са већ познатим пунолетним извршиоцима кривичних дела. Малолетник А.Т. је дете без родитељског старања и од 31. 7. 1997. године налазио се у Дому за децу без родитељског старања у Неготину. Дом је својеволјно напустио 2005. године и од тада живи код свог брата Нејаза. Родитељи су му умрли. Малолетни А.Т. је боравио у хранитељским породицама које нису биле способне да се брину о њему. Сада је у породици свог брата Нејаза и издржава се од сакупљања секундарних сировина. Завршио је 7 разреда основне школе, а његов емоционални развој није у сагласности са календарским узрастом. Тежак начин живота и рано остајање без родитеља видно су утицали на његов развој, па су симптоми делинквентног понашања евидентни још од најранијег детињства. Имајући у виду структуру

личности малолетног А.Т., те да се налази у осетљивом животном добу, да је често у окружењу вршњака са друштвено негативним понашањем, стручни тим Центра је мишљења да му треба изрећи васпитну меру појачаног надзора органа старатељства уз дневни боравак у установи за васпитање и образовање, што је суд након спроведеног поступка и учинио.

4. Малолетник Ф.Г., рођен 1978. године. Предмет преузет од Окружног суда у Приштини, 1. 1. 2010. године и поступак правоснажно окончан пред Вишим судом у Нишу. Ф.Г. је стављено на терет извршење 5 кривичних дела: тешка крађа из чл. 166, ст. 1 КЗРС; два кривична дела крађа из чл. 165, ст. 1 КЗРС; једног кривичног дела тешка телесна повреда из чл. 53, ст. 2, КЗРС и једног кривичног дела лака телесна повреда из чл. 54, ст. 2 КЗРС. Био је у притвору од 7. 06. 1996. до 13. 9. 1996. године.

Из извештаја Центра за социјални рад:

Малолетни Ф.Г., сва кривична дела је извршио као малолетник, од маја 1994. до јуна 1995. године, а у време суђења био је млађе пунолетно лице. Родитељи су се развели када је Ф.Г. имао само 3 године. Живи са мајком којој је поверен на чување, негу и васпитање. Мајка је засновала нови брак из кога има две ћерке и сина. Она је забрањивала малолетном Г. да виђа оца. Ф.Г. је завршио основну школу. Похађао је средњу поморску школу, али је из ње удаљен у другом разреду због туче. У том периоду био је у лошим односима с мајком, који су били испуњени нетрпељивошћу и агресивношћу. Кривична дела је почео да врши у Приштини и Херцег Новом. Физички и психички је здрав, а према мишљењу Центра за социјални рад у Приштини, поремећај личности код малолетног Ф.Г. потиче из лоших односа са родитељима. Породица живи од мајчине пензије и прихода очуха који

солидно зарађује. Стручни тим Центра је предложио да се малолетном Ф.Г. изрекне васпитна мера упућивања у васпитну установу. Овај предлог је прихватио и суд, па је малолетном Ф.Г. и изрекао наведену васпитну меру.

5. Малолетник П.Б., рођен 1993. године, без занимања и запослења, завршио основну школу, штићеник ЗЗВО у Нишу.

У ноћи између 18. и 19. 11. 2010. године, заједно са пунолетним М.Н., у намери да себи одузимањем ствари прибави противправну имовинску корист, а био је урачунљив и свестан да је његово дело противправно,

најпре обио ТР „КД“, тако што је заједно са наведеним пунолетним лицем демонтирао и отворио луфт прозор таолета, кроз који је ушао док је М.Н. чувао стражу, а потом, по извршеној преметачини, одузео 25 канти од по 1 литар моторног уља, 1 уређај за мерење вискозитета антифриза, мобилни телефон марке сони ериксон, 3 хладњака за возила ауди, 7 канти од по 5 литара галас уља и метална клешта, све у вредности од око 104.000 динара;

потом обио месару, власништво оштећеног С.М. у Н., тако што је, заједно са пунолетним М.Н., демонтирао заштитну решетку на прозору и ушао у радњу, одакле је одузео мобилни телефон марке сони ериксон”, новац у износу од 3.000 динара и мању количину сухомеснатих производа, у вредности од око 10.000 динара,

чиме је извршио два кривична дела тешке крађе из чл. 204, ст.

1. КЗ у саизвршилаштву, у вези са чл. 33 КЗ.

Из извештаја Центра за социјални рад:

Малолетни П.Б. је вишеструки повратник у вршењу имовинских кривичних дела. Најпре му је, 2009. године, Окружни суд у Крушевцу изрекао васпитну меру појачаног надзора од стране органа

старатељства, за чије извршење је био надлежан Центар за социјални рад у Варварину, као надлежни орган старатељства. Пошто изречена васпитна мера није дала очекиване резултате и малолетни П.Б. је наставио са вршењем кривичних дела, Виши суд у Крушевцу му је, због извршења кривичног дела тешке крађе из чл. 204, ст. 1 КЗ у покушају, у вези са чл. 30. КЗ, и продуженог кривичног дела тешке крађе из чл. 204, ст. 1. КЗ, у вези са чл. 61 КЗ, изрекао васпитну меру упућивања у васпитну установу. Ова васпитна мера ће се извршавати у ЗЗВО у Нишу. И током боравка у ЗЗВО, малолетни П.Б. је наставио са вршењем имовинских кривичних дела па је стручни тим Центра мишљења да се изреченом васпитном мером не може остварити ресоцијализација малолетног П.Б., те да му је потребно изрећи строжу васпитну меру.

Више јавно тужилаштво у Нишу је најпре предлагало да се малолетном П.Б. изрекне најтежа васпитна мера заводског карактера – упућивање у васпитно-поправни дом, али се, након саслушаног мишљења представника Центра за социјални рад у Нишу, сложило са предлогом да се малолетном П.Б. поново изрекне васпитна мера упућивања у васпитну установу. Наиме, почетком фебруара 2011. године, направљен је програм за ресоцијализацију малолетног П.Б., па је предложено да му се, поново изрекне васпитна мера упућивања у васпитну установу, како би се наведени програм рада и реализовао. Са овим предлогом се сагласио и отац малолетника, наводећи да је породица у јако тешкој материјалној ситуацији те да не може да се стара о П.Б., па је суд малолетном П.Б., прихватајући наведени предлог, изрекао васпитну меру упућивања у васпитну установу која ће се извршавати у ЗЗВО у Нишу.

6. Малолетник С.П., рођен 1988. године, раније му је изречена васпитна мера појачаног надзора органа старатељства уз дневни боравак у установи за васпитање и образовање, због кривичног дела из чл. 160, ст. 1. КЗРС.

Неутврђеног дана почетком јула 2006. године, обио ћевабдиницу „ДГ“ која се налази у ул. К., у Н., тако што је потискивањем развалио двокрилни дрвени прозор у кухињи, у намери да одузме сав новац и друге ствари погодне за ношење, што је и учинио, прибавивши притом себи противправну имовинску корист у износу од око 8.000 динара, а био је свестан свог дела и хтео његово извршење,

чиме је извршио кривично дело тешке крађе из чл. 204, ст. 1 КЗ.

Из извештаја Центра за социјални рад:

Малолетни С.П. се, према евиденцији Центра, више пута јавља као извршилац различитих кривичних дела (крађа накита, неовлашћено коришћење туђег возила), за која су му изрицане васпитне мере судског укора и ПНОР-а. Извршење тешке крађе у Књажевачкој улици, које му се ставља на терет, у потпуности признаје. Малолетник С.П. се представља као особа која је структурирано делинквентног понашања, емоционално и социјално незрела. Потиче из патријархалне породице, са изразито строгим оцем, али родитељи нису у могућности да над њим врше одговарајући надзор па, како се малолетни С.П налази у осетљивом адолесцентном добу, по оцени стручног тима Центра, њему треба изрећи васпитну меру појачаног надзора органа старатељства уз дневни боравак у установи за васпитање и образовање. Како је ова васпитна мера већ изречена малолетнику и са њеним извршењем је започето 2007. године, суд је, након оцене свих

изведених доказа, донео решење којим је обустављен кривични поступак према малолетном С.П. из Ниша.

Као што се из наведеног може закључити, узорак овог дела истраживања је чинило укупно 16 персоналних досијеа корисника услуга Завода за васпитање омладине у Нишу. Од тога, 10 се односило на кориснике услуга (васпитанике ЗЗВО) у Нишу којима је изречена васпитна мера појачаног надзора органа старатељства уз дневни боравак у установи за васпитање и образовање и васпитна мера упућивања у васпитну установу, а 6 на малолетнике којима је надлежни суд у Нишу изрекао наведену васпитну меру која је извршена ван територије Ниша, у неком од преостала два Завода за васпитање омладине (у Књажевцу и Београду). Треба напоменути да се ради о досијеима односно списима предмета који су аутору били доступни на основу увида у архиве Окружног (Вишег) суда у Нишу.

У погледу полне структуре малолетних делинквената којима је изречена васпитна мера упућивања у васпитну установу, важно је напоменути да су узорак Вишег суда у Нишу и ЗЗВО Ниш чинила малолетна лица мушког пола. Интересантно је да у посматраном периоду (2006–2011) ниједној малолетници није изречена ова васпитна мера. Овим је потврђена хипотеза да у полној структури малолетних делинквената у Нишу преовлађују лица мушког пола.

У погледу утицаја социјалних фактора, као једних од најважнијих фактора који утичу на појаву малолетничке делинквенције, у 15 од 16 случајева констатовано је да су малолетници своје слободно време користили неорганизовано, дружећи се са вршњацима који су, такође, испољавали неки од облика делинквентног понашања. Ово истраживање потврдило је познату хипотезу малолетничке делинквенције да вршњачке групе са делинквентним понашањем и

неорганизовано коришћење слободног времена стоје у позитивној корелацији са појавом малолетничке делинквенције. У прилог томе иде и чињеница да у већини случајева малолетници нису имали неки одређени хоби (15), а у само једном случају као хоби је наведен рад на рачунару што није охрабрујући резултат, имајући у виду значај слободног времена за свакодневни живот и психофизички развој младих.

Сви васпитаници ЗЗВО Ниш који су чинили истраживачки узорак, у време боравка у установи нису били у браку или ванбрачној заједници и нису имали деце. Ово је и очекивано, имајући у виду узраст испитаника. У погледу статуса држављанства, сви они су држављани Републике Србије, већином са пребивалиштем на територији града Ниша (13), сем у три случаја, када су малолетници имали пребивалиште на територији Алексинца (2) и Котора (1). Овај податак је од изузетног значаја јер може указати на правац кретања малолетничке делинквенције у Нишу и њене феноменолошке и етиолошке карактеристике, будући да су испитани малолетници у већини и вршили кривична дела на територији Ниша.

Када је реч о структуралној целовитости породице из којих потичу васпитаници ЗЗВО Ниш у чије смо личне листове имали увид, може се закључити да већина малолетника живи са оба родитеља (8), код родбине (1), само с мајком (3), код оца и маћехе (1), у дому (1), сам (1), а 1 малолетник је био без родитељског старања. У већини малолетници живе у потпуним породицама, родитељи су у браку, а само у 2 случаја су засновали ванбрачну заједницу., У већини породица односи суврло лоши, праћени честим свађама и неразумевањем како међу супружницима тако и између родитеља и деце, што је углавном и условило појаву делинквентног понашања код малолетника. Све ово

потврђује чињеницу да је породица и прилике и односи у њој значајан фактор малолетничке делинквенције. То потврђује и резултат истраживања у којем је тек тројица малолетника изјавило да их отац воли, док их је петорица изјавило да их отац не воли. Када је реч о односу мајки и малолетних преступника, ту је резултат нешто повољнији јер се њихпеторица изјаснило да их мајка воли, а тројица да их не воли. Опште запажање је да малолетници нерадо одговарају на ово питање па лични листови углавном не садрже изричиту информацију о њиховом односу са родитељима. Овакав резултат је донекле разумљив јер је реч о питању које задире у најинтимније делове човекове личности па није увек једноставно дати одговор на њега. Чак 14 малолетника је, према мишљењу стручног тима ЗЗВО Ниш одрастало у лошим васпитним условима, док се само за њих двојицу може рећи да су били изложени повољним васпитним утицајима. Упркос томе, њих 11 није физички кажњавано, док је само у 2 случаја евидентирано физичко кажњавање.

Што се тиче здравственог стања малолетника, сви су у време извршеног кривичног дела били потпуно здрави. Сем у два случаја, у свим осталим случајевима у породици малолетника није било болесних лица.

Што се тиче старосне структуре родитеља, има најмање расположивих података јер су прегледани досијеи у том погледу врло оскудни. Тако, када се говори о старости оца, постоје подаци само у 5 досијеа. У 3 је отац малолетника припадао старосној групи од 36 до 55 година, а у 2 је био старости од 56 до 65 година. Када је реч о старости мајке малолетника, у 6 случајева је мајка припадала средњој старосној групи од 36 до 55 година.

Према резултатима овог истраживања, само у једном случају малолетник је потицао из породице у коме је један од родитеља (отац) осуђиван за извршена кривична дела, док у осталим случајевима није било осуђиваних лица. Ово показује да малолетници који су у периоду од 2006. до 2011. боравили у ЗЗВО Ниш, на основу решења надлежног суда у Нишу о изрицању васпитне мере упућивања у васпитну установу, не потичу из криминогених породица.

Када је реч о социопатолошким појавама, алкохолизам је присутан у 4 случаја, с тим што је у већини њих алкохоличар отац, а у једном и отац и мајка. У два описана случаја и сами малолетници су злоупотребљавали алкохол и психоактивне супстанце током боравка у ЗЗВО Ниш, што је констатовано од стране представника стручног тима установе. Од осталих социјално патолошких појава у породици, уочена је агресивност оца у једном случају, када је у алкохолисаном стању. Интересантно је да малолетници током боравка у Заводу нерадо говоре о агресивности својих родитеља па и овај податак треба тумачити са доста резерве. Такође је занимљиво истаћи да у спроведеном истраживању нису евидентирани случајеви проституције нити припадања верским сектама, а нема ни других социопатолошких појава.

Што се тиче услова становања, већина малолетника живи у лошим условима (9), а нешто мањи број њих у добрим (5). Интересантно је приметити да малолетници који живе у лошим условима чешће врше кривична дела против имовине, али забележена су и кривична дела са елементима насиља.

Незапосленост родитеља се издваја као значајан криминогени фактор јер у великој мери утиче на социјално-економски положај породице. Већина малолетника који су испољили делинквентно понашање потиче из породица у којима је бар један од родитеља

незапослен (10), док је у осталим случајевима (6) бар један од родитеља био запослен. Родитељи малолетника са делинквентним понашањем су углавном радници (4), затим следе друге професије (3), пензионери (3), док су незапослене мајке углавном домаћице (3), а у три случаја није било података о занимању родитеља.

Малолетни делинквенти са територије града Ниша потичу из породица у којима је материјално стање веома лоше. То потврђују и резултати овог истраживања. У 9 досијеа постоје подаци који указују на лоше материјално стање породице, а у по 2 да је оно добро, односно веома лоше. Нико од малолетника са делинквентним понашањем није живео у породици са веома добрим материјалним приликама. У три случаја о овоме није било података. Ови налази потврђују хипотезу да материјално стање у породици представља значајан фактор који утиче на појаву малолетничке делинквенције.

Осим тога, треба напоменути да малолетни делинквенти обухваћени истраживањем потичу из породица у којима је образовна структура родитеља врло лоша, па тако у 2 случаја родитељи су писмени, њих четворо је завршило више разреде основне школе, а само 1 је завршио средње образовање. Нико од родитеља малолетника са делинквентним понашањем није завршио више или високо образовање. У чак 9 досијеа није било података о школској спреми родитеља. Овај недостатак се донекле може оправдати тиме што је, приликом узимања података током опсервационог периода у Заводу, акценат на прикупљању података везаних за личност малолетника, док су остали чиниоци његовог живота сагледавани у знатно мањој мери. Ово се свакако може оценити као недостатак јер би, у циљу добијања хетероанамнетичких података, требало подједнаку пажњу посветити свим чиниоцима који утичу на личност малолетника. Међу њима,

образовање родитеља заузима значајно место јер ниже образовање, по принципу линеарне узрочности, води до нижих квалификација и бављења лошије плаћеним пословима, што се даље негативно одражава на укупни социоекономски положај породице, што на крају често доводи до пораста малолетничког криминалитета, посебно његовог имовинског дела. Деловање ових чинилаца треба имати у виду приликом креирања будућих мера за сузбијање малолетничке делинквенције.

У време доласка у Завод, највећи број малолетника је завршио више разреде основне школе или стекао основно образовање (6), без школе их је (2), са завршеним нижим разредима основне школе (2), са завршеним средњим образовањем (2), а у 4 досијеа није било података о образовању малолетника. Може се закључити да је образовна структура малолетника са делинквентним понашањем веома лоша и да врло мали број заврши и обавезно основно образовање. Недостатак образовања није узрок појаве малолетничке делинквенције, али може олакшати њено појављивање и самим тим добити карактер услова. Наиме, недостатак образовања мења видике младих, сужава поље корисних интересовања, чиме се ствара вишак слободног времена у животима младих људи које они могу да испуне и криминалним активностима. Због тога је потребно да се што већи број малолетника са делинквентним понашањем укључи у образовни процес, што је и један од циљева третмана у васпитним установама. Они штићеници ЗЗВО у Нишу који су били део образовног процеса, током школовања су остваривали слаб успех: довољан –3 малолетника, добар –3 малолетника, врло добар –1 малолетник, одличан –1 малолетник, а 2 малолетника су понављала разред. Као посебан проблем на чијем решавању су радили васпитачи у Заводу, издваја се немотивисаност

самих васпитаника за похађање наставе и учење, што је доводило до честих прекида и одласка из установе. Ово је могуће јер је Завод за васпитање омладине у Нишу установа социјалне заштите отвореног типа у којој се малолетници којима је изречена васпитна мера не издвајају од малолетника којима је изречена мера социјалног старања. Због природе установе, у пракси није увек могуће ефикасно пратити кретање малолетника, што отежава остваривање сврхе третмана.

Малолетни делинквенти су у великом броју случајева прекидали школовање што је доприносило јављању још опаснијих облика делинквентног понашања.. Чак у 50% случајева долазило је до прекида школовања (у 8 од 16 прегледаних досијеа налазе се подаци о прекиду школовања). Најчешћи разлози за то, према резултатима спроведеног истраживања, су: слаб успех у школовању, искључење из школе, лош однос са наставницима и осталим ученицима.

Ако се посматра структура извршених кривичних дела од стране малолетника обухваћених узорком истраживања, може се уочити да доминирају имовинска кривична дела (пре свега крађе и тешке крађе). У погледу облика виности, сва кривична дела су извршена са умишљајем, што је и разумљиво, имајући у виду структуру извршених кривичних дела. Притвор као мера обезбеђења присуства окривљеног у кривичном поступку је изречен само у једном случају, што потврђује да ова мера у поступку према малолетницима има изузетни карактер, на шта указује и судска пракса.

Интересантно је да су малолетници из узорка најчешће вршили кривична дела у намери да стекну противправну имовинску корист па је стицање материјалне користи преовлађујући мотив за извршење кривичних дела (9). Овакав резултат није изненађујући, с обзиром на то да у структури извршених кривичних дела од стране малолетника

преовлађују кривична дела против имовине. Од осталих мотива се издвајају: авантура (2), освета (2) и нужна одбрана (1), без наглашеног мотива (3). У случају где је наведен мотив нужне одбране, малолетник је извршење кривичног дела покушао да оправда тиме да је оштећеном нанео телесне повреде да би свог брата одбранио од његовог напада. Према околностима овог случаја, пре би се могло рећи да је по среди покушај умањења, односно избегавања кривице, од стране малолетника. Малолетници често прибегавају различитим рационализацијама и другим механизмима одбране како би умањили своју кривицу за извршено кривично дело.

Малолетници су најчешће вршили кривична дела сами (6), затим у заједници са другим малолетним лицем (3), са пунолетним и малолетним лицем (4) и са другим пунолетним лицем (3). Нису забележени случајеви малолетничких банди, али и ови резултати добијени на релативно малом узорку (с обзиром на мали број малолетника којима је Окружни/Виши суд у Нишу изрекао васпитну меру упућивања у васпитну установу), указује на значајан утицај вршњачких група на малолетничку делинквенцију, што је посебно истакнуто у теоријском делу овог рада.

Од ендогених фактора малолетничке делинквенције најпре је посматрана њихова интелигенција. У личним листовима најчешће недостају подаци о тачном коефицијенту интелигенције малолетника, већ се о томе психолози изјашњавају описно у односу на просек. Већина малолетника је испод просечне интелигенције (8), просечне интелигенције (5), нема података (3).

Када је реч о емоционалним особинама малолетника са деликвентним понашањем –васпитаника ЗЗВО Ниш, утврђено је да већина деликвентних малолетника испољава емоционалну

нестабилност, емоционалну незрелост, агресивност, сугестибилност, хиперактивност, социјалну неприлагођеност и друге негативне особине личности које могу представљати значајан криминогени фактор. До података о емоционалним особинама малолетника дошло се на основу извештаја стручних служби Завода који су се односили како на опсервациони период тако и на период извршавања саме васпитне мере. Будући да су ови извештаји резултат рада стручног тима који има мултидисциплинарни карактер (чине га психолог, педагог, дечји психолог, социјални радник), сматрамо да су подаци довољно поуздани и илустративни и да се могу користити у истраживањима оваквог типа. Овим је потврђена полазна хипотеза о утицају ендогених фактора на појаву малолетничке делинквенције који, кад су емоције у питању, немају карактер узрока већ услова који утичу да се деликвентне склоности малолетника испоље кроз различите форме антисоцијалног понашања.

Пажњу смо посветили и одређеним карактеристикама жртава кривичних дела малолетника која су била предмет нашег истраживања. У 5 случајева малолетник је познавао жртву, а у 4 није, у осталим анализираним случајевима (7) нема података да ли је малолетник познавао жртву или не. У 5 случајева је жртва била малолетна, а у 4 пунолетна. У свим досијеима који су нам током истраживања били доступни, жртва је била мушког пола. Анализом персоналних досијеа корисника услуга Завода, може се закључити да у већини њих недостају подаци о жртви и њеном односу са извршиоцем кривичног дела, што отежава спровођење виктимолошких истраживања. Нажалост, ни суд не посвећује довољно пажње жртви кривичног дела јер се њена улога у кривичном поступку своди на процесни положај оштећеног. Жртва кроз свој исказ пред судом готово никад нема прилику да до краја исприча

своју причу и изрази свој став према извршеном кривичном делу и учиниоцу. Овакво поступање је посебно штетно када се као жртве јаве малолетници јер може довести до секундарне виктимизације, која увек има погубне последице по психофизички развој малолетних жртава. Сматрамо да би у будућности требало већу пажњу посветити управо овим питањима, што је не само законска обавеза сходно одредбама малолетничког кривичног законодавства већ би овакво поступање допринело и бољем сагледавању целокупне личности малолетног преступника у поступку извршења изречене васпитне мере.

Када је реч о малолетницима којима је изречена васпитна мера упућивања у васпитну установу и која је извршена у ЗЗВО Ниш у периоду од 2006. до 2011. године, ако је реч о малом узорку, ако се има у виду укупни криминалитет у Нишу, он је по нашем мишљењу, репрезентативан. Зато се, на основу резултата спроведеног истраживања, могу извршити и одређена уопштавања. Тако, „просечан“ малолетни делинквент из Ниша коме је изречена васпитна мера упућивања у васпитну установу, у време извршења кривичног дела има 15,6 година, неорганизовано користи слободно време, дружи се са лицима која такође испољавају делинквентно понашање, живи у вишечланој потпуној породици у којој владају лоши породични односи, родитељи су му радници нижег образовног статуса, завршио је основну школу, није физички кажњаван од стране родитеља, родитељи су му неосуђивани, извршио је неко од имовинских кривичних дела уз присутан мотив стицања противправне материјалне користи, најчешће сам врши кривична дела или у заједници са другим пунолетним или малолетним лицима, готово у подједнаком броју случајева познаје и не познаје жртву која је мушког пола, исподпросечне је интелигенције, испољава емоционалну нестабилност, емоционалну незрелост,

агресивност, сугестибилност, хиперактивност, социјалну неприлагођеност и друге негативне особине личности. Према нашем мишљењу, савремене феноменолошке и етиолошке карактеристике малолетничке делинквенције у Нишу не одступају од општих карактеристика ове негативне појаве. У погледу особина личности малолетних делинквената, резултати спроведеног емпиријског истраживања указују да не постоје неке специфичне особине које би биле карактеристичне за малолетнике са делинквентним понашањем. Када то узмемо у обзир, сасвим је јасно да узроке малолетничке делинквенције у Нишу треба тражити у садејству егзогених и ендогених чинилаца, не дајући примат било којима од њих.

Још једно важно питање у вези са применом васпитне мере упућивања у васпитну установу јесте и питање њене ефикасности. О томе се може извести закључак на основу мишљења стручног тима ЗЗВО Ниш. У подједнаком броју случајева из узорка (по 5), изречена васпитна мера је имала позитивне, односно негативне резултате, а у 6 случајева ефекти мере су остали непознати, будући да је реч или о персоналним досијеима који физички нису били доступни истраживачу (2), или је мера извршена у Заводима за васпитање омладине ван Ниша (4). Подаци о изреченим васпитним мерама су у овим случајевима добијени анализом списка предмета Вишег суда у Нишу који не садрже детаљне извештаје о току извршења изречене васпитне мере. У сваком случају, оваква еквиваленција успешних и неуспешних васпитних мера није охрабрујућа и потврђује потребу за реформом извршења ове васпитне мере. Поврат, у криминолошком смислу, забележен је чак у 7 случајева, што чини 43,75% од укупног броја случајева, што је више него забрињавајуће, указује на неефикасност изречених васпитних мера

и потврђује потребу за реформом система кривичних санкција према малолетницима.

Такође, треба истаћи и одређену неправилност у решењима Окружног (Вишег) суда у Нишу којима су изречене васпитне мере упућивања у васпитну установу. Наиме, у неким од њих је наведено да је малолетник „био свестан свог дела и да је хтео његово извршење“ или да је био „урачунљив“. Овакво поступање суда је у директној супротности са одредбом члана 78 ЗМ која јасно прописује да судско веће доноси решење и кад изриче васпитну меру малолетнику. У изреци овог решења наводи се само која се мера изриче, али се малолетник неће оглашавати кривим за кривично дело које му се ставља на терет. Утврђивање елемената урачунљивости малолетника приликом изрицања васпитних мера може посредно указивати на утврђивање његове кривице. У образложењу решења наводи се опис дела и околности које оправдавају изрицање васпитне мере. Сходно томе, кривица малолетника се утврђује једино у пресуди којом се исти осуђује на казну малолетничког затвора. Ова одредба има за циљ да превенира стигматизацију малолетника према коме се води кривични поступак, будући да сам процес његове ресоцијализације започиње много пре него што започне извршење изречене кривичне санкције, још у самом кривичном поступку.

Резултати спроведеног истраживања су потврдили да малолетничка делинквенција представља велики друштвени и правни проблем. Преступништво младих у Нишу се по својим феноменолошким карактеристикама, обиму, динамици и структури не разликује од преступништва младих на нивоу целе Србије (доминирају кривична дела против имовине, уз извешан пораст кривичних дела против живота и тела извршених од стране малолетника). У погледу

старосне структуре доминирају старији малолетници (16–18 година), а у погледу пола, у већини су малолетници мушког пола.

Када је реч о етиолошким карактеристикама малолетничке делинквенције у Нишу, важно је истаћи да се све постојеће криминолошке теорије на извешан начин могу применити и у објашњењу узрока малолетничке делинквенције, али да, с обзиром на мултифакторску условљеност испитане појаве, највећи значај имају теорије које криминалитет објашњавају скупним дејством различитих фактора егзогеног и ендогеног типа. Ипак, приликом извршења заводских васпитних мера, треба имати у виду и могући негативни утицај самих заводских васпитних мера на процес ресоцијализације малолетника.⁸³

Без обзира на ретко изрицање од стране судова у пракси, сматрамо да би васпитна мера упућивања у васпитну установу требало да остане у систему кривичних санкција, имајући у виду њен васпитни потенцијал.⁸⁴ На основу резултата спроведеног истраживања може се закључити да проблем малолетничке делинквенције у Нишу ни изблиза није решен.

⁸³ Mirić, F., Criminogenic influence of penitentiary institution, *op.cit*, p. 37.

⁸⁴ Мирић, Ф., *Васпитна мера упућивања у васпитну установу у упоредном праву*, у: Зборник радова са шесте међународне научне конференције *Друштвене девијације - Унапређење квалитета живота дјеце и младих*, Бања Лука, Центар модерних знања, 2021, стр. 457.

ЗАКЉУЧАК

Преступништво младих представља велики друштвени проблем из разлога што малолетници, често због недовршеног психосоцијалног развоја, нису у могућности да на прави начин разумеју последице свог понашања.⁸⁵ Мало је појава које привлаче толико пажње стручне и шире друштвене јавности као што је малолетничка делинквенција. Ово, пре свега, из разлога што асоцијално и антисоцијално понашање младих одудара од још увек раширене предрасуде о њиховој невиности, безгрешности и наивности њихових поступака. Оног тренутка када су асоцијална понашања малолетника прешла границе безазлених дејских несташлука, тада је друштво, преко својих институција, почело да посвећује више пажње овом феномену. Обавеза је државе и друштва у целини да малолетницима обезбеди адекватне услове за развој.⁸⁶

Није потребна нека превелика стручност нити специфична знања да би се разумела штетност и друштвена опасност малолетничке делинквенције. Довољно је прелистати неколико дневних листова и видети да њихове ступце готово свакодневно пуне текстови о криминалитету малолетника који, нажалост, поприма све бруталније облике испољавања. Сваки овај текст, осим што представља својеврсну причу о животу самих делинквената, представља и аларм за друштвено

⁸⁵ Мирић, Ф. Резолуција Савета Европе о малолетничкој делинквенцији и социјалним променама –корак ка безбеднијем друштву, *Европско законодавство*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, год. 16, бр. 59, 2017, стр. 197.

⁸⁶ Mirić, F., *Izazovi reforme krivičnog pravnog položaja maloletnih žrtava kriminaliteta u Republici Srbiji*, *Temida*, vol. 19, br. 3–4, 2016, стр. 549.

организовано деловање у циљу сузбијања ове појаве. Мотив за писање монографије овакве врсте представља и чињеница да се о малолетничкој делинквенцији у Нишу веома ретко пише, а када се то и чини, најчешће се своди на новинске чланке који су и те како важни за обавештавање шире јавности о одређеној појави, али су лишени научне методологије и систематичности. Друштвена опасност и распрострањеност малолетничке делинквенције у Нишу свакако оправдавају потребу за спровођењем једног криминолошког истраживања чији ће предмет бити управо малолетничка делинквенција са својим феноменолошким и етиолошким карактеристикама. Иако су у развијеним земљама попут САД, Француске и Италије спроведена бројна истраживања о овој појави, резултати ових истраживања нису од нарочите користи, када се има у виду да тако сложена друштвена појава као што је малолетничка делинквенција испољава и посебне карактеристике које су условљене и друштвено-економским карактеристикама сваке државе.

На овом месту корисно би било још једном сублимирати најважније резултате емпиријског дела истраживања о феноменолошким и етиолошким карактеристикама малолетничке делинквенције у Нишу, праћене у периоду од шест година (2006–2011). Када се посматрају феноменолошке карактеристике малолетничке делинквенције у Нишу од 2006. до 2011. године, уочава се да обим, динамика и структура малолетничког криминалитета у Нишу не одударају од статистичких трендова који се односе на Републику Србију. Наиме, у структури малолетничког криминалитета у Нишу доминирају кривична дела против имовине, али су у порасту и кривична дела против живота и тела. Хипотеза да у полној структури малолетника којима је изречена васпитна мера упућивања у васпитну

установу доминирају лица мушког пола није могла бити проверена јер су у време спровођења истраживања у установи боравила само лица мушког пола. У старосној структури доминирају старији малолетници. Иако се на основу резултата спроведеног истраживања, не може говорити о порасту малолетничке делинквенције, ипак забрињава чињеница да она, у данашње време, како је то више пута истакнуто, поприма све теже облике испољавања.

Ови резултати се односе на узорак малолетника са делинквентним понашањем којима је изречена најблажа заводска васпитна мера, имајући у виду предмет монографије.

Посматрано на узорку од укупно 16 малолетника којима је Виши (Окружни) суд у Нишу изрекао васпитну меру упућивања у васпитну установу или меру појачаног надзора уз дневни боравак у установи за образовање и васпитање, поврат је забележен у 7 случајева, што чини 43,75% свих малолетника којима су изречене ове васпитне мере у наведеном периоду, што је податак који је више него обесхрабрујући и забрињавајући јер указује на потребу темељне реформе примене ове васпитне мере.

Централни део монографије представља истраживање примене заводских васпитних мера у Заводу за васпитање омладине у Нишу. У разговору са корисницима услуга Завода за васпитање омладине у Нишу и анализом личних листова малолетника којима је Виши суд у Нишу изрекао васпитну меру упућивања у васпитну установу, може се закључити да код већине малолетника постоје дисфункционални породични односи. Осим тога, код већег броја малолетника утврђено је постојање специфичних карактеристика личности попут агресивности, ниског прага толеранције на фрустрацију и егоцентричности, као и негативан утицај вршњака и медија, што наведене чиниоце издваја у

први план у криминогенези истраживане појаве. На овај начин се желело да се да својеврсни „портрет“ просечног малолетног извршиоца кривичног дела, узимајући у обзир све његове карактеристике које су довеле до извршења кривичног дела како оне егзогеног тако и оне ендогеног типа.

Савремени развој криминологије и пенологије налаже да се све више пажње истраживача, али и шире јавности, посвети жртвама кривичних дела. Анализом законских решења из Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, долази се до закључка да је законодавац велику пажњу посветио и заштити малолетних жртава кривичних дела, што сведочи о извесном продору виктимолошких идеја у савремено српско законодавство из ове области. Тиме је створен добар законски оквир за заштиту жртава у кривичном поступку, али у примени ових норми се јављају бројни практични проблеми који могу у извесном смислу и да обесмисле њихову примену. Тако, законом је предвиђено да у сваком суду мора да постоје посебно опремљене просторије у којима ће бити саслушавани малолетни и посебно осетљиви сведоци, уз употребу информатичке технологије и без присуства странака у кривичном поступку. Нажалост, такве просторије у Вишем суду у Нишу не постоје па су судије у сваком конкретном случају принуђене да проналазе нове начине за примену ове норме, упркос просторним ограничењима зграде суда. Због тога би више пажње требало посветити стварању услова да се законска решења из Закона о малолетним извршиоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица што доследније и ефикасније примењују у правосудној пракси. Настојали смо да утврдимо однос између малолетног извршиоца кривичног дела и жртве, а на основу података из персоналних досијеа малолетника према којима

је васпитна мера упућивања у васпитну установу извршавана у Заводу за васпитање малолетника у Нишу. Подаци о овоме су веома оскудни и своде се на утврђивање чињеница да ли је малолетник познавао жртву и ког је пола жртва, што је недовољно за било какво озбиљније виктимолошко истраживање на ову тему. Ипак, сматрамо да би потпуније вођење евиденције о жртви и њеним карактеристикама допринело ефикаснијем и бољем друштвеном одговору на криминалитет, уз увођење и ширу примену принципа ресторативне правде.

Драгоцени извор података у истраживању представљају разговори са запосленима Завода за васпитање омладине у Нишу, будући да су они најнепосредније укључени у процес извршавања ове васпитне мере па су зато управо они најкомпетентнији да на ово питање одговоре. Као највећи проблеми у практичној примени ове васпитне мере наведени су: недовољна спремност установе за примену иновативних програма, неефикасност судова јер поступци предуго трају и не доприносе квалитету рада са децом, касна реакција надлежних тужилаштава у случају извршења кривичних дела од стране штићеника Завода што негативно делује на остале штићенике и не доприноси остваривању принципа генералне превенције, судови који не прате у довољној мери извршење већ изречених мера, лоши услови живота и рада у самој установи, застареле методе рада, повећани број штићеника са психичким проблемима, као и недостатак службе обезбеђења у самом Заводу за васпитање омладине у Нишу.

У складу са тим, предложене су и неке конкретне мере за превазилажење наведених проблема. Најважније међу њима су:

- повећање овлашћења васпитача у васпитним установама,
- правовремено изрицање мере,

- увођење иновативних програма прилагођених развојним потребама деце,
- перманентна едукација стручних радника Завода за васпитање омладине,
- инсистирање на хитности судског поступка кад се као учиниоци кривичних дела јаве малолетници,
- редовна стручна помоћ од стране ресорних министарстава,
- одвајање малолетника којима је изречена васпитна мера од оних у систему социјалне заштите како би се спречио негативан међусобни утицај малолетника,
- потреба социјализације ове две групе малолетних лица на исти начин, кроз усвајање просоцијалних вештина,
- интензивирање сарадње установа за васпитање омладине и судова,
- уважавање предлога стручних тимова ових установа приликом доношења одлуке о обустави извршења изречене васпитне мере или њеној замени другом васпитном мером,
- примена нових метода и техника у раду са децом са проблемима у понашању,
- побољшање услова живота и рада штићеника у установи и боља материјална подршка,
- увођење бенефицираног радног стажа за запослене у установама за васпитање младих са проблемима у понашању,
- правовремено изрицање васпитних мера и бржа реакција судова у случају рецидивизма,
- доношење подзаконских аката релевантних за организацију и функционисање саме установе,

- развијање програма вршњачке едукације и интерактивних радионица за младе, са циљем превенције преступништва младих,
- обавезно укључивање малолетника којима је изречена ова васпитна мера у образовни процес,
- развијање ефикасног система постпеналне помоћи, што ће утицати на смањење стопе рецидивизма међу малолетницима.

Такође, корисно би било увођење боље организоване службе за радно ангажовање малолетника и пратећи центар за професионалну оријентацију при свакој од установа у којој се извршавају васпитне мере, имајући у виду позитивне ефекте који сврсисходан и добро организован рад има на ресоцијализацију и превенцију криминалитета и рецидивизма код малолетника. Важно је истаћи да за ефикасну примену већине ових мера нису потребна већа финансијска улагања већ много воље и истинске заинтересованости надлежних институција да се на један системски начин позабаве решавањем проблема малолетничког преступништва у Нишу и Србији. Улагање у решавање проблема малолетничке делинквенције и перманентно развијање ефикасног система мера за њено сузбијање је једна дугорочна инвестиција у безбеднију и сигурнију будућност наших најмлађих суграђана и стварање праведнијег и хуманијег друштва. Чувени римски правник Паулус је поручио да је наш интерес да дух наше деце не буде искварен: *Interes nostra animum librorum nostrorum non corumpit*. Још стари Римљани су учили важност васпитања омладине и борбе против асоцијалних и антисоцијалних понашања младих. Страх од малолетничког криминалитета и делинквенције код шире јавности

често може довести до тога да она према малолетницима са делинквентним понашањем заузима изразито негативан став, који често превазилази оквире друштвене и правне осуде самог делинквентног понашања. Такав став не доприноси ресоцијализацији малолетника са делинквентним понашањем већ управо има супротни ефекат оличен у стигматизацији ове групе малолетника.

Не треба изгубити из вида да се у сваком од нас одвија борба између добра и зла. И управо у тој сталној борби се одвија и процес сазревања и самоспознаје. Највећа брига сваког цивилизованог друштва је брига за све своје најмлађе чланове па и оне у сукобу са законом јер управо њихова социјализација, кроз измену негативних система вредности применом савремених облика третмана, представља најбољу основу за континуирани напредак друштва у коме живимо и за чије смо благостање сви заједно одговорни.

АНЕКСИ

**АНЕКС 1: Упитник за запослене у
Заводу за васпитање омладине у Нишу**

1. Од када радите у овој установи и да ли Вам је то прво запослење?
2. Шта мислите о стању малолетничке делинквенције данас и колико су се њени појавни облици изменили у односу на време када сте почели да се бавите овом појавом?
3. Који су, по Вашем мишљењу, основни узроци малолетничке делинквенције у Нишу?
4. Какво је Ваше мишљење о систему друштвеног реаговања на малолетничку делинквенцију и да ли га треба реформисати?
5. Из угла практичара, шта мислите о систему кривичних санкција према малолетним учиниоцима кривичних дела и како га побољшати како би он у што већој мери доприносио њиховој ресоцијализацији?
6. Какво је Ваше мишљење о васпитној мери упућивања у васпитну установу и о њеном васпитном потенцијалу?
7. Који су разлози за релативно ретко изрицање ове мере у пракси?
8. Који су основни проблеми у примени ове мере?
9. Ваши предлози за реформу ове васпитне мере.
10. Додатни коментари.

**АНЕКС 2: Упитник за малолетнике у
Заводу за васпитање омладине у Нишу**

1. Од када си у установи?
2. Разлог упућивања?
3. Мотиви извршења кривичног дела и однос са жртвом?
4. Да ли похађаш школу и какав си ђак?
5. Како би описао односе у својој породици?
6. Какве су економске прилике у твојој породици?
7. Како би описао односе у установи са васпитачима, а како са осталим штићеницима?
8. Да ли си дисциплински кажњаван или си користио одређене погодности?
9. Да можеш да мењаш нешто у установи, шта би променио?
10. Имаш ли неки хоби?
11. Да ли учествујеш у неким активностима своје васпитне групе у ЗЗВО-у?
12. Шта планираш после изласка из Завода и чиме би волео да се бавиш?

KORIŠĆENA LITERATURA

Kostić, M., Mirić, F., Juvenile delinquency or juvenile crime, *Facta Universitatis, Series: Law and Politics*, Vol. 13, No. 1, 2015, pp. 45–50.

Mirić, F., Awareness of persons with disabilities of criminal justice protection against discrimination in the former SFRY countries, *Teme*, University of Niš, 2019, Vol. 43, No. 4 (2019), pp. 1095–1108.

Mirić, F., Different conceptions of juvenile delinquency, *Sciency and Society – Journal of social Sciences*, Vol. 8, No. 1, 2021, 82–97.

Mirić, F., Criminogenic influence of penitentiary institution, *Facta Universitatis, Series: Law and Politics*, Vol. 15, No. 1, 2017, pp. 37–44.

Mirić, F., Izazovi reforme krivičnog pravnog položaja maloletnih žrtava kriminaliteta u Republici Srbiji, *Temida*, vol. 19, br. 3–4, 2016, str. 539–552.

Mirić, F., Negative effects of penal populism on crime suppression, *IX International Scientific Thematic Conference, Thematic Conference, Proceedings of International Significance, Penal populism and impact on the work of institutions*, Marina Matić Bošković, Jelena Kostić, (eds.), Institute of Criminological and Sociological Research, Judicial Academy, Belgrade, 2024, pp. 261–271, ISBN 978-86-80756-74-5 (IKSI), DOI:[10.47152/penalpopulism2024](https://doi.org/10.47152/penalpopulism2024).

Oxford Advanced Learner's Dictionary, Six Edition, Wehmeier, S., Ashby, M., (eds), Oxford University Press, 2000.

Oxford Dictionary of Law, Fifth Edition, Martin, A.E., (ed.), Oxford University Press, 2003.

Stevanović, I., Donošenje novog Zakona o maloletnicima – neophodnost ili ne? U: *Dve decenije reforme kaznenog zakonodavstva: iskustva i pouke. Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu*; Intermex, Beograd, 2023, str. 67–85.

Stevanović, A. The Right to Life: Human Rights Approach in Criminal Law. In: *The right to life and body integrity*, Institute of Criminological and Sociological Research ; Bar Association of Vojvodina, Belgrade, Novi Sad, 2024, pp. 243–265.

Батрићевић, А., *Слобода у кругу*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2021.

Васиљевић Продановић, Д., *Основи пенологије*, Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд, 2022.

Вујаклија, М., *Речник страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1986.

Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица („Службени гласник РС“, бр. 85/2005).

Закон о потврђивању Конвенције о правима особа са инвалидитетом („Службени гласник РС – Међународни уговори“, бр. 42/2009).

Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, измењен у складу са Протоколом број 11, Протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 4 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода којим се обезбеђују извесна права и слободе које нису укључене у Конвенцију и први протокол уз њу, Протокола број 6 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне, Протокола број 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 12 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода и протокола број 13 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању

смртне казне у свим околностима („Службени лист СЦГ –Међународни уговори”, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005–испр. и „Службени гласник РС –Међународни уговори”, бр. 12/2010 и 10/2015).

Закон о социјалној заштити („Службени гласник РС“, бр. 24/2011 и 117/2022)

Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом („Службени гласник РС“, бр. 33/2006, 13/2016).

Игњатовић, Ђ., Малолетничко кривично право између болећивости и ретрибутивности, *Правни живот*, Удружење правника Србије, бр. 9, 2004, стр. 529–553.

Игњатовић, Ђ., Малолетничко кривично право између болећивости и ретрибутивности, *Правни живот*, Удружење правника Србије, бр. 9, 2004, 529–553.

Јашовић, Ж., *Криминологија малолетничке делинквенције*, Београд, 1978.

Јованић, Г., Илијић, Љ., Положај инвалида у затвору – приказ страних искустава и пракса у Републици Србији, У: *Наука – друштво – транзиција : зборник радова са међународног научног скупа на тему Допринос науке развоју друштава у транзицији*, одржаног 29. и 30. маја 2015. године у Бањалуци, а поводом јубилеја 18 година Европског дефендологија центра, Међународни научни скуп *Допринос науке развоју друштава у транзицији*, Бања Лука, књига 2, 2015, 540–550.

Јовашевић Д., *Лексикон кривичног права*, Службени гласник, Београд, 2006.

Јовашевић, Д, Костић, М., *Политика сузбијања криминалитета*, Центар за публикације Правног факултета, Ниш, 2012.

Јоксић И., Бојић Б., *Кривичноправни статус малолетника у међународним и европским инструментима* У: Европско

законодавство, Београд, Институт за међународну политику и привреду, 2012, бр. 39–40 (2012), стр. 38–59.

Кандић, З., *Криминалитет деце на ужем подручју Београда, докторска дисертација*, Правни факултет Универзитета у Београду, 1980.

Кнежевић, С., *Малолетничко кривично право – материјално процесно и извршно*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2010.

Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., Костић, М., *Криминологија*, Пеликан принт, Ниш, 2009.

Константиновић Вилић, С., Костић, М., *Пенологија*, Свен, Ниш, 2006.

Кривични законик Републике Србије („Службени. гласник РС“, бр. 85/2005...94/2024).

Мирић, Ф., *Васпитна мера упућивања у васпитну установу у упоредном праву, У: Зборник радова са шесте међународне научне конференције Друштвене девијације – Унапређење квалитета живота дјеце и младих*, Бања Лука, Центар модерних знања, 2021, стр. 453–459.

Мирић, Ф., *Дискриминација осуђеника са инвалидитетом*, Наука, друштво, транзиција, *Зборник радова са међународног научног скупа*, Том 2, Бања Лука, Европски дефендологија центар, 2015, стр. 809–818.

Мирић, Ф., *Пенологија и друге науке и научне дисциплине*, Правни хоризонти, год. 6, бр. 7, 2023, стр. 9–19.

Мирић, Ф., *Резолуција Савета Европе о малолетничкој делинквенцији и социјалним променама – корак ка безбеднијем друштву*, *Европско законодавство*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, год. 16, бр. 59, 2017, стр. 191–197.

Мирић, Ф., *Савремена схватања феноменологије и етиологије малолетничке делинквенције – докторска дисертација*, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2014.

Мирић, Ф., Језик права и лексика норми малолетничког законодавства, *Пешчаник*, Историјски архив, Ниш, год. 9, бр. 9, 2011, 255–265.

Мирић, Ф., *Кривичноправна заштита особа са инвалидитетом у Републици Србији*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2023.

Мирић, Ф., Старосне границе кривичне одговорности малолетника – старе дилеме нова решења, *Пешчаник*, Историјски архив, Ниш, год.19, бр.22, 2021, стр. 197–206.

Национални механизам за превенцију тортуре, Мониторинг установа социјалне заштите домског типа, Извештај о посети Заводу за васпитање омладине Ниш,
<https://www.ombudsman.rs/attachments/article/7962/Izvestaj.pdf> .

Нацрт Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку,
<http://www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php> .

Николић, З., Јоксић И., *Малолетничка делинквенција-социјалнопсихолошки и кривичноправни аспекти*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2011.

Николић Ристановић, В., Криминалитет малолетника или малолетничка делинквенција –појмовно одређење и његов значај, *Ревиија за криминологију и кривично право*, вол. 50, бр. 1–2, 2012, стр. 183–188.

Николић Ристановић, В., Одређење појма и његове консеквенце : криминалитет малолетника или малолетничка делинквенција? У:

Николић Ристановић, В. и Стевковић, Љ. (ур). У: *Малолетничка делинквенција у свету и Србији –трендови и друштвени одговори*, Издавачко-графичко предузеће „Прометеј“ и Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду, 2014.

Решење Врховног суда Србије Кжм.78/92 од 30. 10. 1992. године

Саопштење Републичког завода за статистику бр. 181 од 12. 7. 2022. године.

Саопштење Републичког завода за статистику бр. 188 од 15. 7. 2016. године.

Саопштење Републичког завода за статистику бр. 193 од 14. 7. 2017. године.

Саопштење Републичког завода за статистику бр. 194 од 14. 7. 2021. године.

Саопштење Републичког завода за статистику бр. 195 од 13.07.2012. године.

Саопштење Републичког завода за статистику бр. 195 од 13. 7. 2022. године.

Стевановић, И., Хармонизација малолетничког кривичног законодавства и праксе у Републици Србији са европским стандардима, У: Криминал, државна реакција и хармонизација са европским стандардима, Љ. Крон, А. Југовић (приређивачи), *Институт за криминологију и социолошка истраживања*, Београд, 2013, 128–134.

Стојановић, З., *Кривично право – општи део*, Службени гласник, Београд, 2000.

Ђирић, З., Димитријевић Б., *Основи судске психијатрије и психологије*, Студентски културни центар, Ниш, 2009.

Ђопић, С., Снижавање старосне границе малолетника, *Crimen*, Универзитет у Београду –Правни факултет и Институт за упоредно право, vol.14, бр. 3, 2023, стр. 235–247.

Устав Републике Србије („Службени гласник РС“, бр.98/2006, 115/2021).

Хрнчић, Ј., Нека термилошка разјашњења у области малолетничке делинквенције, *Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, вол. 26, бр. 1–2, 2007, стр. 183–202.

Шкулић, М., Старосна граница способности за сношење кривице у кривичноправном смислу, *Crimen*, Универзитет у Београду –Правни факултет и Институт за упоредно право, бр. 1, 2010, стр. 202– 227.

Користићени интернет извори:

Concil of Europe „Child friendly justice” www.coe.int/childjustice.

General comment No. 24 (2019) on children’s rights in the child justice system, CRC, 18 September 2019, CRC/C/GC/24,
<https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no-24-2019-childrens-rights-child>.

Играчки, Ј., *Ефекти затвора у ресоцијализацији осуђеника*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, 2020.

http://www.iksi.ac.rs/izdanja/efekti_zatvora_u_resocijalizaciji_osudjnika.pdf

Мirić, F., Положај осуђеника са инвалидитетом у установама за извршење кривичних санкција, *Едукативни блог Prison Life*,
<https://prisonlife.rs/polozej-osudenika-sa-invaliditetom-u-ustanovama-za-izvršenje-krivicnih-sankcija/>

Pavićević, O., Ilijić, Lj., & Batrićević, A., *Moralna i socijalna klima u zatvorima*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 2024,
<https://doi.org/10.47152/PrisonLIFE.D4.2>

Shandra C., Hogan, D., *Delinquency Among Adolescents with Disabilities*,
<https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC3837419/pdf/nihms483201.pdf>

UN Convention on Right of Child,
<http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>.

United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines), <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-guidelines-prevention-juvenile-delinquency-riyadh>.

United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-rules-protection-juveniles-deprived-their-liberty>.

United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures, <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/i6unsmr.htm>.

United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-standard-minimum-rules-administration-juvenile>.

Завод за васпитање деце и омладине у Београду,
<http://www.zvdob.rs>.

Нацрт Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку,
<http://www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php>.

Школа за основно и средње образовање „Царица Јелена“
<https://caricajelena.edu.rs/istorijat-skole/>

Симовић Нишевић, М., *Васпитне мјере као средство у сузбијању криминалитета малољетника, докторска дисертација*
http://www.prafak.ni.ac.rs/files/disertacije/Marina_Simovic_Nisevic_Vaspitne_mjere_kao_sredstvo_2012.pdf.

Центар за права детета, <https://cpd.org.rs/o-nama/>

ИНДЕКС ПОЈМОВА

A

агресивност · 74, 141, 146, 148
адолесценција · 50
алкоголизам · 141
анализа · 44, 69, 76, 80, 104
антисоцијални · 17

B

васпитачи · 38, 92, 94, 101, 143
васпитне мере · 47, 49, 53, 54, 55, 56, 57,
59, 60, 61, 72, 76, 79, 81, 82, 83, 84, 87,
88, 91, 93, 98, 99, 102, 104, 106, 107, 110,
112, 119, 122, 124, 125, 126, 128, 130,
131, 133, 137, 141, 146, 147, 148, 149,
153, 160
васпитни налози · 49, 89
вршњачко насиље · 87

D

делинквент · 15, 147
делинквентно понашање · 33, 126, 141, 147
делинквенција · 11, 12, 15, 17, 18, 20, 21,
37, 75, 85, 86, 149, 151, 152, 166
деца · 28, 40, 42, 46
динамика · 152
дневни боравак · 12, 53, 54, 75, 83, 105,
106, 108, 109, 111, 114, 117, 130, 133,
134, 137, 138, 153
друштвене мреже · 103

E

едукација · 94, 156
економско насиље · 100
емоције · 146
ЕУ · 36, 39, 44

З

Завод за васпитање омладине у Нишу · 14,
62, 79, 144

заводске васпитне мере · 57, 61, 94
закључак · 58, 91, 148
закон · 27, 28, 48, 49, 59
законик · 48, 165
ЗЗВО Ниш · 78, 81, 83, 85, 88, 90, 91, 96,
102, 108, 112, 114, 117, 118, 119, 121,
125, 126, 128, 129, 130, 131, 138, 139,
141, 145, 147, 148
злостављање · 33, 96
злостављање и мучење · 96

И

интелигенција · 35
истраживање · 29, 70, 75, 78, 94, 97, 104,
138, 155

J

јавни тужилац · 57
јавни тужилац за малолетнике · 57
језичко тумачење · 77

K

кажњавање · 29, 30, 140
казна · 35, 37, 49, 128
казна малолетничког затвора · 49
карактер · 17, 29, 30, 44, 61, 98, 143, 144,
146
квалитативни · 104
крађа · 99, 100, 106, 107, 109, 111, 116, 118,
126, 128, 130, 132, 133, 134, 135, 136,
137
кривична дела против живота и тела · 152
кривична дела против имовине · 99, 141,
145, 149, 152
кривична санкција · 49
кривично дело · 15, 36, 49, 58, 78, 87, 94,
98, 100, 106, 107, 109, 111, 113, 114, 115,
116, 118, 120, 123, 126, 128, 131, 132,
137, 145, 149
кривичноправни положај малолетника · 12,
26, 36
криминалитет · 12, 17, 19, 20, 55, 85, 93,
147, 150, 155
криминалитет малолетника · 12, 55
криминолошке теорије · 150

Л

лака телесна повреда · 113, 114, 134
лечење · 56, 57, 88, 117
личност · 35, 61, 142

Љ

људска права · 28, 41

М

малолетници · 16, 37, 47, 56, 58, 74, 82, 83,
85, 88, 91, 94, 95, 98, 100, 101, 138, 139,
141, 144, 147, 150, 153, 156
малолетници са инвалидитетом · 11
малолетничка делинквенција · 11, 12, 17,
18, 20, 21, 37, 75, 85, 86, 149, 152, 166
малолетничко кривично право · 27, 29, 31
метод · 77, 104
методолошки · 79
млади · 16, 95
млађе пунолетно лице · 128, 134
мотив · 100, 144, 147
мултидисциплинарни · 41, 146

Н

навике · 17, 35, 129
наркоманија · 85
насилничко понашање · 109, 120, 123
насиље у породици · 99
неовлашћено коришћење туђег возила · 99,
128, 137

О

обим · 44, 77, 152
објашњење · 75
образовање · 12, 29, 32, 53, 75, 83, 105, 106,
108, 109, 111, 112, 114, 118, 127, 129,
130, 133, 134, 137, 138, 142, 143, 153
одредба · 149
особе са инвалидитетом · 11
особине · 74, 86, 129, 146, 148
оспособљавање · 32, 56, 57, 90

П

Паулус · 157
ПНОР · 89, 137
ПНОС · 83, 89, 108, 117, 129
појачан надзор · 12, 87, 89, 109
пол · 30, 77, 155
полиција · 31, 91
породични односи · 74, 126, 147, 153
превентивне мере · 41
превенција · 37, 39, 87
предрасуде · 151
преступничко понашање · 11, 17, 19
преступништво · 11, 17, 19
пресуда · 61, 76
прихват · 29
просјачење · 19, 20
проституција · 20
психоактивне супстанце · 119, 141

Р

радио · 109
разбојништво · 99, 113, 115, 116
резултати · 13, 73, 100, 110, 112, 142, 145,
148, 152
реинтеграција · 39
Републици Србији · 78
ресоцијализација · 32, 82, 130, 136
ретрибутивност · 56
рехабилитација · 39
родитељи · 30, 38, 109, 117, 121, 137, 139,
142, 147

С

Савет Европе · 42
свађе · 100, 125
скитња · 19, 20
склоности · 118, 146
слободно време · 103, 113, 118, 138, 147
социјални радник · 84, 146
Србији · 18, 56, 61, 62, 78, 85, 88, 94, 157
ставови · 102
статистички · 77, 83
стигматизација · 18, 59
судија за малолетнике · 57, 87, 92, 104
судска пракса · 82, 144
судски укор · 109, 111, 113, 118, 137
схватања · 7, 11, 20, 174

T

тешка крађа · 99, 106, 109, 111, 116, 118,
128, 133, 134, 135, 136, 137
тешка телесна повреда · 120, 123, 134
тужилац за малолетнике · 57, 85
тумачење · 32, 77, 82

У

убиство · 99
упућивање у васпитно-поправни дом · 56,
136
упућивање у васпитну установу · 56, 61,
72, 75, 80, 84, 88, 90, 94, 104, 105, 106,
121, 124, 126, 128, 129, 130, 136, 138,
141, 149, 153, 155, 160

упућивање у васпитну установу · 84, 94,
121, 138, 141
упућивање у посебну установу за лечење
"лечење" и оспособљавање · 56
установа за лечење и оспособљавање · 88
учење · 90, 144
учесталост · 74
учествовање у тучи · 99, 126

Ф

фактор · 140, 141, 142, 146

Ш

школа · 12, 38, 46, 74
штићеници · 96, 143

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Др Филип Мирић је рођен 1981. године у Нишу. Дипломирао је на Правном факултету Универзитета у Нишу, 2008. године. Докторирао је 4. новембра 2014. године на Правном факултету Универзитета у Нишу, одбранивши докторску дисертацију *Савремена схватања феноменологије и етиологије малолетничке делинквенције*, чиме је, са одличним успехом, завршио докторске академске студије права и стекао научни назив доктора правних наука за кривичноправну научну област. Добитник је награде као најбољи студент докторских академских студија права Правног факултета Универзитета у Нишу у школској 2010/2011. години, по одлуци Службеног гласника Републике Србије. Добитник је и награде Виктимолошког друштва Србије за посебно квалитетан научноистраживачки рад из области виктимологије за 2013. годину. Филип Мирић је објавио преко 160 научних чланака у научним часописима из области кривичног права, криминологије, виктимологије, заштите права особа са инвалидитетом и кривичноправне заштите споменика културе. На предлог Института за криминолошка и социолошка истраживања из Београда, 21. маја 2024. године, реизабран је у научно звање научног сарадника од стране Матичног научног одбора за право, економију и политичке науке Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије. Коаутор је једне монографије из области малолетничке делинквенције и два уџбеника из области адаптивног физичког вежбања, као и два издања научне монографије *Sports Law in Serbia*, у издању реномираног светског издавача Wolters Kluwer из Холандије (2022. и 2023). Коаутор је поглавља чија је библиографска одредница *Serbia, Chapter No. 18 /Darko Dimovski & Filip Mirić, In: Criminalising*

Hate Speech: A Comparative Study (Eric Heinze, ed.), Springer, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, Germany, Accer Press, The Hague, The Netherlands, ISBN 978-94-6265-653-6 ISBN 978-94-6265-650-5 (eBook), 2024, Editon 1, XXVII, 385-401, Chapter 18 (Serbia). Аутор је и научне монографије *Кривичноправна заштита особа са инвалидитетом у Републици Србији* (2023), у издању Института за криминолошка и социолошка истраживања из Београда. Један је од оснивача Правничке академије Србије са седиштем у Београду. Презентовао је реферате на преко 50 међународних и домаћих научних конференција и стручних скупова. На Правном факултету Универзитета у Нишу ради од 2012. године. Тренутно обавља послове самосталног стручнотехничког сарадника за студије и студентска питања II и III степена студија.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

343.242:343.22-053.6(497.11)
316.61-053.6(497.11)

МИРИЋ, Филип, 1981-

Друштвена реакција на децу у сукобу са законом : осврт на праксу Завода за васпитање омладине у Нишу / Филип Мирић. - Београд : Институт за криминолошка и социолошка истраживања, 2025 (Београд : Медивест КТ). - 175 стр. ; 21 см

Тираж 150. - Анекси: стр. 159-161. - Белешка о аутору: стр. 174-175. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 162-170. - Регистар.

ISBN 978-86-80756-79-0

- а) Малолетници делинквенти -- Васпитне мере -- Србија -- Истраживање
- б) Малолетници делинквенти -- Социјална интеракција -- Србија -- Истраживање

COBISS.SR-ID 167105545